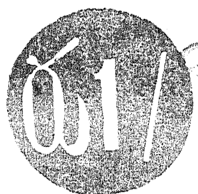
మేజువాణీ

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు

పబ్లిషర్సు: అద్దేపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము

[illegible]
[illegible] 1947

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmana Swamy Naidu
For Addepally & Co, Educational Publishers
Order No. 4448 / 1947

విషయములు

వన్స్ మోర్

'వన్సుమోర్' అనే ముక్క, రెండు ఇంగ్లీషు మాటల యొక్క సంపుటి. అయినప్పటికీ ఇది ఆంధ్ర దేశంలో ఇంగ్లీషు చదువుకోని వాళ్ళల్లో కూడా చిరకాలంనించి చలామణీ అవుతోంది. నాటకరంగంతో ఎటువంటి ప్రమేయం ఉన్నవారైనా సరే, ఇది విని ఉంటారు. దీని జననకాండ మొన్నటిదాకా అంధకారంలో పడిపోయి ఉందిగాని, ఇటీవల ఒక చరిత్రకారుడు శ్రమించి పరిశోధించి దీన్నికొంత వెలుగులోకి దొర్లించాడు. అతను కనిపెట్టిన దాని ప్రకారం :

క్రీస్తు శకం 1888 ప్రాంతాల్లో చంద్రవరం బస్తీలో శృంగినాదం నవరసమూర్తి అనే వ్యక్తి ఉండేవాడు. అప్పట్లో అతను ఒక ఠాణేదారు. ఆయన ఒక్కడే ఆ ఊళ్ళోకల్లా హోదా మనిషి. తన హోదా చిరస్థాయిగా నిలుపుకోడానికి, అతడు, పెంకిజరీ చీర తలపాగా, కుడిచేతికి సింహతలాటంమురుగూ, నీలమండలదాకా కోటూ, పైనూద ఏక కాలమందే రెండు మూడు రకాల కండువాలూ ధరిస్తూండడమే కాక, మాటలాడినప్పుడల్లా మరచి పోకుండా నూటికి నూరు బూతులు వాడుతూండడమే కాక, రెండున్నర భోగం మేళాలు స్వయంగా పోషించేవాడు. మరో పుట్టుమునక. ఆ ఊళ్ళో ఇంగ్లీషువచ్చిన వాడూ అతనొకడే. అట్లాంటప్పుడు అతను ఏం మాట్లాడి

ఇంగ్లీషైపోయి ఊరుకోదు గనక! అందుకనే, ఊరివారు బంధు మిత్ర పరివార సమేతంగా ఆయన దగ్గిరికి వరిగెట్టి, తమ పేర్లూ తమవాళ్ళ పేర్లూ ఆయన చేత ఇంగ్లీషు చేయించి పలికింపించి మురియడంతో ఆగేవారా, ప్రతివస్తువుకీ ఇంగ్లీషేమిటో తేలేవ్వ వరకూ ఆయన్ని జీడీలా పట్టుకునేవారు. అవశ్యంగా ఆయన, తెలుగులో సార్థక మాట్లు లేకపోడం కనిపెట్టి గావును, తట్టకి ఇంగ్లీషు తట్, బుట్టకి బుట్, కష్టానికి కష్టం, గాలికి గాలీ అని అడిగిన తడువుగా బుకాయించి వాళ్ళని వొదిలించుకునేవాడు. ఆయనకి భాగోతాలూ, తోలుబొమ్మలాటలూ, [illegible] వేషాలూ, మేజువాణీలూ ఏమిష్టమో యిష్టం. అందులోనూ ముఖ్యంగా ఆయన ఉండే భోగం మేళం ఏదీ జరిగేది కాదు. అభినయ శాస్త్రంకూడా తనకి తెలుసునని ఆయన అనుకోడంవల్ల, ఎక్కడేనా మేళంలో, నాట్య స్త్రీ హస్త శాస్త్రవిరుద్ధంగా హస్తం పట్టిందీ అని తను అనుకున్నప్పుడైనా, ఆ [illegible] చివాల్న లేచి ఆపూరంతంగా అంత వేషంలోనూ, సిగ్గు [illegible] లేకుండా, తెయ్యియని [illegible] [illegible] [illegible], చూడొచ్చిన జనానికి వని కల్పించేవాడు. [illegible] ఒక వేళ [illegible], "ఏదేది? [illegible]! [illegible] పదం [illegible] [illegible]! ఇంకో [illegible] పట్టు!" అని [illegible]. [illegible] సూకన్న అన్నట్టు: "[illegible] ఏమేవీ, [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible]" [illegible] పట్టిస్తునా[illegible]. [illegible] [illegible] అని ఆ స్త్రీ ఆయన ఆజ్ఞ అనుసరించి జరిపేది. మనో

పూలు. ఆయనకి [illegible] [illegible] [illegible] కూడా ఉండేది. శ్లోకాలను [illegible] [illegible] స్పష్టంగా [illegible] రాగం అభ్యసించే వాడు. కాని, పద్యాలు [illegible] [illegible] రాగం [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అనుకున్నారు. [illegible], [illegible] అసలు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వాడు. [illegible] [illegible] [illegible], "[illegible]" నాలు [illegible] [illegible]. [illegible] నాటకాలు [illegible]. [illegible], [illegible] [illegible] అదే పైకి వెళ్ళడం ఏమిటో తెలిసేది కాదు, [illegible] సభ్యులకి మనస్సులో [illegible] [illegible] [illegible] ఉండేది, [illegible] పైకి [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] ఆయన, ఒక రంగులో, నాటక రంగం [illegible] [illegible], [illegible] రాగంలో ఉంటూ, [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] శాస్త్రి గారు, [illegible] అలవాటును [illegible], "ఏమి! [illegible] [illegible]!" అన్నారు; [illegible] చాలా [illegible], పాపం, [illegible] చేసి [illegible] గారును [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేస్తూ [illegible] [illegible], [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ఉండినా [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చాలా [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వల్ల. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], చాలా ఉంది

తెలుగువాళ్లు లోపడ మాట్లాడుతూన్న [illegible]
ఎక్కువ గాంభీర్యంగా ఉండటానికి, యథాశక్తి ఇంగ్లీషులో
కొడుతూ ఓం ప్రథమం అయిన "నాన్ సెన్స్" అన్నాడట.
అ[illegible] అయిన భీముణ్ణి పబ్లిగ్గా తిట్టేస్తున్నాడని, జనం
తమ ఇంగ్లీషు జ్ఞానం [illegible], భ్రమించారు. తరువాత, ఆయన
భీముణ్ణి [illegible] "మిస్టర్" అన్నాడు.
ఈ యింగ్లీషంటే భీముణ్ణి [illegible] సరికొత్త [illegible]
పర్యాయం [illegible]. [illegible] భీముడు
[illegible]
[illegible]. [illegible], "ఐ సే, మిస్టర్"
అని కేకేస్తే, [illegible] "[illegible]" అన్నాడు. [illegible]
[illegible]
[illegible] అల్లా "[illegible]", "[illegible]",
"[illegible]" "[illegible]" లాంటి [illegible]
గొల్లున [illegible]. భీముడు [illegible]
[illegible] ఈ సంగతి ఊళ్లో [illegible]. [illegible]
[illegible] యింది. "[illegible], [illegible]
అల్లా నాటకంలో అన్నాను?" అని, తరువాత, [illegible]
[illegible] భాగ్యాలు [illegible]. [illegible] యిష్టం
[illegible] కొందరి [illegible], [illegible]. అంత కోపంలో ఉన్నాగాని
[illegible] తెల్సుకోడానికని కొందరితోనూ, [illegible]
కోపానికీ సంబంధం కనిపెట్టే ఉద్దేశంతో అని కొందరితోనూ,

తన న్యాయం అని తక్కిన వాళ్ళతోనూ అమన చెబుతూండేవాడు. పీమయితేం, అప్పటిలో సమాజానికి [illegible] ఒక [illegible] ఏర్పాటయింది.

కొత్తరికంలో [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. చాలామంది [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] రంగులు [illegible] తమ [illegible] రసం [illegible] [illegible], తమను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] వస్సుహార్ అంటే అక్కడ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]టూండగా అంతమంది [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అనిల [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], వస్సుహార్ [illegible] ప్రతిగా [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ముఖ్యంగా [illegible] జనం [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] జరిగేది. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యొక్క అభిప్రాయం [illegible] వస్సుహార్ [illegible] జాతిచేత [illegible] [illegible] సత్కరింపబడ్డాడు. ఆ [illegible] [illegible] గానం

చాలా బాగుండేది. అంటూనే మరో పెద్దమనిషి (అసలా గోతులో కూర్చున్నాయన) ఆ నటుడు అప్పట్లో కనపరిచిన పనివాడితనం చూస్తూ, అతనికి వన్సుమోర్ అనవసరం అని సూచించడానికి "క్రెడిట్ టు ది ఆథర్" అని ఇంగ్లీషులో అని చాడు. ఏమయితేనేం ఏదోవిధంగా ఎవరో కొందరు మెచ్చు కుంటూనే వన్సుమోర్ అంటూండడంవల్ల నటుడు తనకు ఇష్టం వచ్చినదే పద్యం ఎత్తిపాడేవాడు. ఇంతలో క్రమేపీ జోరు ఎక్కువగా మితిమీరింది. నాటక సభల్లో గోతుల్లో కూర్చున్నా, కుర్చీలమీద కూర్చున్నా, హాస్య సమానకము అని తెలిసిపోయింది. అక్కన్నుంచీ, వేడ టికెట్టువాడూ సరే, తన చుట్టుప్రక్కల కూర్చున్న పది పదిహేను మందికలిసి టోటీ తీసి వన్సుమోర్ అని కేకేసి నటుడిచేత పద్యం మళ్ళీ పాడించికుంటానని ప్రగల్భాలు కొట్టి ఉండడంచేత, ప్రాణాలు ఉగ్గబట్టి దిక్కుమాలిన సందర్భాన ఏదో వాలికి, తనకి ఏవిధంచేతా అర్థంకాక పోయినా, గాద్గదస్వరంతో "హంసమార్" అని చుట్టూ జనం అంతా తనకేసి చూసేటట్టు సాహస ధైర్యశౌర్యాలు మెచ్చుకోడానికి తనకేసి చూసేటట్టు కృత్యం, మామూలైంది. ఇలాంటప్పుడు గోతుల్లో సభవారిలో కొందరికి కోపంవచ్చి, " నో నో" అని కూతవేస్తూంటారు. కాని గట్టు మీది సభవారు తమ సాటిసభవాడియొక్క మాట పోల్లుపో తోందని విచారపడి, తమకు డబ్బు ఇచ్చేవారనిన్నీ, నటుడు డబ్బులాగే ఎదర పక్షి అనిన్నీ, ఇచ్చేవాడిమాట పుచ్చుకునే వాడు పాటించి తీరాలనిన్నీ, పైగా నటుడికి ఏ ప్రత్యేకవిషయం

లోనూ నా స్వంతం అని చెప్పుకోడానికి విలైన బ్రహ్మాండప్రజ్ఞ లేదనిన్నీ, ఉన్న అల్పప్రజ్ఞకూడా మళ్లీ కానీకుంటూంటే నటుడు తెగనీలగ కూడదనిన్నీ ఆలోచించి, వన్సుమోర్ అంటూ అంతాకలిసి గోలచేసేస్తారు. ఆ గోలకి ఆగలేక, అప్పుడు పద్యం పునహా చదవడంలో ఉండే సన్నాహనచ్యాలు దూరంగాపెట్టి, నటుడు పద్యం మళ్లీ పాడతాడు. పొట్టుమాట, నటుడు ఎంత బిరుదు గలవాడైనాసరే, ఎన్నిపిసెల మెడల్సు ఉన్నవాడైనా సరే ఎంతకొమ్ములుతిరిగిన వాడైనా నటేనునమూంటు వింటూకా వినకా అనే సంగతి చూపడానికి వన్సుమోర్ ప్రయోగించడం మొదలెట్టారు. ఇట్లాంటి పట్టింపుల్లో, పరిమితమైన నాటక సంఘంవాళ్లు గనక ఆడేవాళ్లు ఓడిపోతారు. అపరిమితమైన సభవాళ్లుగనక చూసేవాళ్లు నెగ్గుతారు! మెజారిటీ!

వన్సుమోర్ అనడానికి అన్నీ సందర్భాలే. ఝంఝూటిగాని, పూరికల్యాణిగాని, చాలా హెచ్చు స్రుతిలో పాడబోతూంటేచాలు వనస్ మోర్! వాళ్లఅభిప్రాయం ఎంత హెచ్చుస్రుతిలో పాడితే అంత గానపటిమ. అందుకనే వాళ్లు చప్పట్లూ, ఈలలూ అప్పుడు అంతగట్టిగా కొట్టి మెచ్చుతారు. అనగా వాళ్లు, "ఈ గానం మాగాడిద అరిచినట్టుంది, అద్గదీ, మాగాడిదకి నేరుపోతున్నా డీయన, అచ్చంగా మాగాడిదే," అంటూ మెచ్చుగునేవాళ్లు. అట్లా పాడిన వాళ్లని గాని 'నటులు' అని వాళ్లు అనరు. కథానాయకుడు నాయకురాల్ని సమీపించినా, ముద్దుపెట్టు గున్నా వన్సుమోర్! అంగులో నాయకురాలు నిజంగా స్త్రీ

అంటున్నే, ఆహాగాహా రాజా! రంగంమీద ఎవడేనా ఫుం అంటే వన్సుమోర్! ఒకరాత్రి ఒక నాటకం ఆడేవాళ్లలో పక్కా పాటలు పాడలేక కడుపువాళ్లు నోరెత్తి పద్యాలు తప్పి నప్పుడు ప్రతిసారి వన్సుమోర్! ఎవడేనా సూత్రధారి, అనేక కారణాలవల్ల, అతికష్టంమీద రాలేకపోడంచేత సాగిస్తానే వాడికంటే రాగాలు నిలబడలేకపోతే వన్సుమోర్. కొన్ని పాత్రలు- భీముడు, విశ్వామిత్రుడు లాంటివి- సాధారణముగా పాటకానివాటికి ఉద్దేశింపబడవు. కాని, అప్పట్లో వాళ్ళ కోసానికి ఆ రాగాలు కూడా హాయిగా ఆలపిస్తారు. వాటికి పాట రానందుకు హూంకారాలు హేళనకోసం వన్సుమోర్ కొడతారు. వాడే ఒకవేళ కొత్తగా పాటగాడై హూంకారాలు తప్పించి కొత్త చెవికి ఇంపుగా ఉంటే, ఎట్లాంటి అసాధ్యం సాధించావురా నాయనా అని వాణ్ణి మెచ్చుకోడానికి వన్సుమోర్ అంటారు. ఒక నాటకంలో, మొదటి అంకంలో వచ్చే పాత్రలు ఫలానివాళ్ల గొంతికలు బొత్తిగా అవసాన్నంగా ఉన్నాయి. రెండో అంకంలో కొంచెం మృదువుగా రాగం తీయగలిగినవాడు వచ్చాడు. వాడిలో విశేషం, రామరామ, శూన్యం! కానైతే, సభవాళ్ళ వాడు రాగం తీసినప్పుడల్లా, "అమ్మయ్య. వన్సుమోర్" అన్నారు. ఒకనాడు, ఒకసావిత్రి నాటకంలో సావిత్రిని సభవారు వన్సుమోర్‌తో ఏడిపించారు. కాని, యముడు రంగంమీదికి వచ్చి పాట ప్రారంభించగానే, అతని పాట మరీ బాకీ కూతలా ఉండడంచేత, సభవారు సావిత్రిని వొదిలి, యముణ్ణి పట్టుకు

వన్నుమోర్‌తో అవసర[illegible]. చిల్లర పాత్రలు ధరించే వాళ్లకి ఆట్టే 'పార్టు' ఉండదని (నాటక[illegible] కోసం [illegible]ద్దీగాన్నను కర్త[illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] వన్నుమోర్ [illegible]. చిత్రనటీయంలో [illegible] [illegible] [illegible] నాటకాలు వాదాలూ [illegible] [illegible] పద్యాన్ని [illegible] [illegible] వన్నుమోర్ [illegible]. ఒక [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వచ్చి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ఊరుకోవడం [illegible] [illegible] [illegible] వన్నుమోర్ [illegible] ఒక సావిత్రి [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ఒక [illegible] పాడి [illegible]. [illegible] వన్నుమోర్ అని [illegible]. [illegible], చెప్పినవాడు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! సత్య[illegible] [illegible] ఇంకా [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] [illegible]. అంటే [illegible] [illegible] [illegible] మాత్రం [illegible]. అయినా [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] వచ్చి ([illegible] [illegible] [illegible] ఎవరో ఒక [illegible] [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేసి మళ్ళీ [illegible]

డం అసందర్భం అనిచెప్పాడు. "సత్యవంతుడేమిటయ్యా! ఆ రావుకేది మళ్ళీ పాడతావా, ఏమన్నా కావాలా?" అని నక్షత్రుడు మార్దవంగా అడిగాడు. రావు లేచి మళ్ళీపాడి, మళ్ళీ మూర్ఛిల్లాడు. ఖాయంగా! ఒక నటుడు రంగంమీదనుంచి హఠాత్తుగా నిష్క్రమించాక, అతనికి వన్స్‌మోర్ కొట్టి వెనక్కి పట్టి మళ్ళీ నిష్క్రమింపచేస్తున్నారు, సభ్యులు. ఈమధ్య ఒకగొప్పనటుడు, కవిరాసిన పుస్తకంలోలేని అక్షరాలు తగిలించి ఒకపద్యం చదవగా, అతనిచేత మళ్ళీ ఆ తప్పు అనిపించాలని వన్స్‌మోర్ అని జనం అంటే, ఆ వన్స్‌మోర్ తనను మెచ్చుకోడానికే అనుకుని అతను సవ్యంగానే ఆ తప్పు పాడాడు. ఒక చోట విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుడి కంఠం తన్నుతూంటే తాడు దూసుకుపోయింది. ఆవలింగా జనం వన్స్‌మోర్ అన్నారు. దాంతోటి విశ్వామిత్రుడికి కోపం రెచ్చిపోయి సాగదీసి మళ్ళీ తన్నడంలో అతని బూటుకొన హరిశ్చంద్రుడి కణతకి టకీమని కొట్టుకోడం, హరిశ్చంద్రుడు మూర్ఛిల్లడం, తెరవెయ్యడం, బోలెడు జరిగింది. మరి ఇటీవల (అసలు, ఆంధ్రదేశంలో గ్రామఫోనుశకం పుట్టింతరవాత) నాటకరంగంమీదనుంచి ఎవరేనా, తానుగాని మరి ఒకరుగాని లోగడ రికార్డులో ఇచ్చిన పద్యంగాని దరువుగాని పాడేసరికి ఉత్తపుణ్యానికి అది అప్పుడు బాగుండకపోయినా సరే వన్స్‌మోర్ కొడుతున్నారు. ఈ అలవాటు చొప్పునే, ఓ అసామీ మొన్న ఒక "టాకీ" ఫిల్ము జరుగుతూంటే, ఒక పాటవిని

వన్సుమోర్ అన్నాడు. కొత్తగనక తెలుగువారు నవ్వి ఊరు కున్నారు. దానికే సభవారంతా ఏకగ్రీవంగా వన్సుమోర్ అంటూ గొడవచేస్తే ఉండే ఫలితం చూడాలి. ఒకసారి కోటలోని శాస్త్రి పాత్రధారి సత్రకాయ మొదలెట్టాడు—కాని రచించినవానికి మెరుగుపెట్టాలనే ఉద్దేశంతో! సభవారు వన్సుమోర్ అన్నారు. అది అర్థం కొత్తవాళ్ళకి తెలియనియ్యక, సత్రసత్రి చప్పచెడి పూర్తిచేసిన పిదపటి వరకూ అతనిచేత మళ్ళీమళ్ళీ సత్రం పెట్టించారు. వాళ్ళకి ఓపికున్నంతవరకూ పట్టించినట్టు కనిపించింది. ఆ అబ్బాయికి కొంతసేపయ్యేసరికి సత్రంలో ఉండే సరదా తీరిపోయిందిగావును, అందరికిమల్లేనే సంసారిపక్షంగా మాట్లాడ్డం మొదలెట్టాడు. అంతట్నుంచీ అతనికి సత్రి నటనం అయినందుకు అంతా ఆనందించారు. కాని, కొన్ని కొన్ని నాటకాల్లో కథపట్టులో ఉండే సారస్యంవల్లో, కవిత్వంలో ఉండే హృద్యతవల్లో, కొన్ని పద్యాలకి,—ఏ నటుడైనా ఆ పాత్రధరించి అవి పాడినా సరే—జనం వన్సుమోర్ అనితీరేవి బయలుదేరాయి. వాట్నిటి నటులు వన్సుమోర్ పద్యాలు అంటారు. వాటిల్లో కొన్ని: "పటలాంతస్థుండవై ఉత్తిపచ్చినగా రాని," "బహుజనాగస్త్య త్పృతీయాసౌఖ్యంభిత," "అల్లుడా(య్) రమ్మని," "అతి నా(య్) దా(య్) వగనే," "కొండలయందు నుద్దండుడై" "జెండాపై కపిరాజు," "గగనేందిరారామ"—(దీనికి పాఠాంతరం: 'గగ నేడ్చిరారాబ' అంటారు కొందరు) లాంటివి.

అయితే, ఈ వన్స్‌మోర్‌లో ఉండే ప్రధానవిశేషం ఏమి టంటే, నటులు గానయుతంగా అభినయించినప్పుడు తప్ప ఇది [illegible]. వచనం చెబుతూ సాత్త్వికంగా అభినయించే నటులకైనా సరే, వన్స్‌మోర్ లభించదు. [illegible] పాత్రధారి ఎంత అభినయించినా సరే, ఉత్తమ [illegible] దగ్గర వన్స్‌మోర్ పొంది ఉండడు—అది [illegible] ఉండిపోయింది [illegible]. కాని, గానం చేసి సంగీతాల్లో [illegible] వ్యక్తిగా ఉంటే [illegible], వన్స్‌మోర్ [illegible] [illegible]. పాటకచేరీలో [illegible] శాస్త్రప్రమాణంగా [illegible] [illegible] ఆనందం కోసం వన్స్‌మోర్లు ఉండవు. [illegible] సంగీతం [illegible] నటులు ([illegible] అప్పగాక) [illegible] [illegible]! [illegible] నటులు [illegible] వన్స్‌మోర్ [illegible] సభలో [illegible] పడతారు. కొందరు, వన్స్‌మోర్ అని సభవారు అనేవరకూ కీర్తన [illegible] ఉంటారు. కొందరు, సభవారు వన్స్‌మోర్ అనడం తడవుగా [illegible] పాడేస్తారు. [illegible] సంబంధం [illegible] వస్తూ ఉంటారు [illegible]! అదానికి [illegible] సంబంధం లేక [illegible]! [illegible], సభవారు వన్స్‌మోర్ అంటే ఎల్లానూ పాడాలిగనా, అనుకుంటానే

పాడేస్తే తీరిపోతుందని పద్యాన్ని ఈచివరనించి ఆచివరకి దూకి పింజెలాగ ఏకేసి చెడుగుడి ఆడించి, కుస్తీపట్టించి, బాదిబాది మహాపతివ్రతలాగా పెడతారు. ఇల్లా చేసేది ఎవరూ అంటే, రాగప్రక్రియల బోర్లు పెట్టగోకపోతే రంగంమీద నిలబడలేని వాళ్ళు. వారోరకం సేవాంటే తృష్ణాంగా ముక్కుమూసుకున్న ఉచ్చారణ గాంభీర్యం, సాత్వికం అభినయించినా గొంతుక సాఫు చేసుకున్నారు. వాళ్ళకి వస్పునోర్ తగిలిందంటే పిల్ల ఏడిపించనారి తేరే. ఆపిల్లల్లో ఒక్కొక్కడు, తనమాట సచ్చక వేళాకోళానికి సభవారిలో కొందరు వస్పుమోర్ ఉన్నారని తెలిసికూడా వారికంటే తనే ముందు ఘుమాయించి సవాలు ఇవ్వడానికి తప్పకుండా మళ్ళీ అదే సవాలు జాన్నాళ్ళు చేసేవాళ్ళు రాసూ అంటగని వాళ్ళకి నా అనుభవించ గలందుకే సరే చూడాలి అపద్యాలు ము, పద్యం, ఫుట్టు, బుద్ధి, తయారు చేస్తారు.

ఇంటిలో భక్తినసోమేమంటే, అపరిమిత జనం ఉన్న, ఒక్కొక్కరికో తనివితీరక ప్రోత్సాహం ఇచ్చి జరుగుతూండే సంగతి, ఆలాంటివాళ్ళు దరూ భరించవలసిందేనా! అంటే ఇప్పుడల్లా రంగం ఇల్లా అస్తుచేసి వాళ్ళు తీసుకోడం ప్రారంభిస్తే, ఏమవుతుందా? ఇప్పుడు ఏమీ పీడవిడదనుకునే వైవిధ్యంకొద్దీ గాలుల, ఆ పని ఇరవై నుంచి లక్ష గోల చేస్తారు. గోల చేసేవాళ్ళు గొప్పవాళ్ళు, మనం ఎక్కడ కళ్లో చూస్తున్నాంగా? జనంతో తన ప్రతిష్ఠకోసమే అనుకునే సమయం, వెంటనే మొత్తపడి మళ్ళీరాస్తాడు—స్వలాభం సంగతి మన

స్సులో పెట్టుగుని. కాని, సార్థక నటుడు యొక్క అభిప్రాయం వేనకా, ఇప్పుడున్నా కూడా ఇందుకు భిన్నమే. ఒక గొప్ప నటుడు ఒక సీసపద్యం లాంటిది, అభినయించి, సభవారు ఈసడించుకోకుండా, ఆంజనేయులు తోకలాగ రాగం పెంచుతూ పాడి పని చూపాడు అనుకోండి. అతను ఆ క్రమములోనే పైన చెప్పినట్లు చెయ్యడమే కాకుండా, వృత్తాంతం తెలిసేటట్లు ముక్కలుపలికి ఉంటే, కొన్ని కొన్ని చేష్టలుచేసి, రక్తి తెచ్చి, మనమనస్సులకెక్కి అప్పుడు అన్యుడై గోచరిస్తే, అప్పుడు అతను పనివాడు; "అమ్మయ్యా! ఈపద్యం అయిపోయిందా బాబూ, మనం కాస్త ఊపిరి పీల్చుకోవచ్చును" అని వారు అనుకునే క్షణంలోనే జనం వన్సుమోర్ అంటారా, వాడికి విసుగొచ్చి, విరక్తిపుట్టి, తను మొదటిసారి ప్రాణంధారపోసి శ్రీరక్షణ శుద్ధిగా చూపెట్టినపని యావత్తుకీ ఇప్పుడీళ్ళు వాదులుకోరు, నిర్బంధితుడవడం వల్ల తద్దినం పెట్టినట్లు ఏదో తగ్గేసి ముక్కు చెల్లించుగుంటాడు. గొప్పనటులంతా ఈ అనుభవం పొంది ఉంటారు. నాటకలో ఒక దశరథుడు అల్లా చేశాడు. పైగా మొదటిసారి ఇటూ అటూ తిరుగుతూ అభినయంలో పద్యం పాడిన వాడు, రెండో సారి ప్రాణం చాలొచ్చి, సోఫామీద కూచుని పాడాడు. "కూచుంటావేం? నుంచోవేం?" అని వన్సుమోర్ జనాభా కేక వేశారు! నటుడు అనాయకుడు కాని పోడంచేత ఆ కేకలు వారికొందరు ఆర్పేశారు. ఇల్లా వన్సుమోర్ కొట్టే జనమే చివరికి ఏమంటారో విన్నారా! మొదటి అభినయంలో ఉండే

పస, పసందు, హుషారీ, మజా, ఇవన్నీ రెండోసారి లేవుట. అందువల్ల అతడు గొప్ప యాక్టరు కాడుట. అనగా, తమరు ఎన్నిసార్లు గోలచేస్తే అన్నిసార్లు, ఏకరీతిగా, ఒకేపద్యం పాడ గలిగినవాడు వాళ్ళ దృష్టికి పనివాడు. అంటే నటుడు ఒక యంత్రం అవాలని వాళ్ళ ఆదర్శం.

మారు కోరేవాడు నవరసంగా రే కాడు. చిరుతిళ్ళైతే సరేసరి, అసలు తిండైనా కూడా పిల్లలు "నాకింకా కావాలి" అని పట్టు పడతారు. పట్టుబట్టి చివరకి అంతా పారేస్తారు, తినకపోతే రోగాలు తెస్తారు. పెరుగుయొక్క వాలకం చూసి కొంచెం అన్నం ఎక్కువ పెట్టించుకుంటారు. 'ఇంకా కొంచెం' అనేది ముసలవాళ్ళలోనే కనిపిస్తుంది. "ఇంకా కొంచెం" చెప్పిన ద్రావకం పుచ్చుకోడం పెంచే చాలా మందికి స్థూలం భాండ విసర్జన. టిక్కెట్టు లేని సంతర్పణలో ఎవడికేనా ఒక వంటకం బాగుంది అని తోచినప్పుడు వాడు మారు వడ్డించుకోవచ్చు, కడం వాళ్ళకి బాధ లేదు. పోనీ, కాఫీహోటళ్ళలోకి వెళ్ళి, కాఫీ చాలా బాగుంటే, "వన్సుమోర్" అని కేకలేయొచ్చు-హోటలాయన "ఎగస్ట్రా" అని కేకేస్తాడు! మళ్ళీ ఇస్తాడు! ఇచ్చేవాడికి నష్టం లేదు, లాభం ఉంది, తక్కిన వాళ్ళకి కష్టం లేదు గనక. నాటక సభలో వన్సుమోర్ అన్నప్పుడు అవసరపు ఖర్చు లేని బోలెడు ఇల్లా ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది.

పోనీ వన్సుమోర్ అందరికీ ఒప్పదగే అనుకుందాం. రెండవ అభినయం సహజంగా పేలవం అని గ్రహించవచ్చు. ఒకడు

పెరుగూ అన్నం ఒక వాయి భుజించాడు అనుకోండి. అది వాడికి చాలా [illegible]గా ఉంది. ఆ వళ్లాన్ని వాడు మళ్ళీ అన్నం పెట్టించుకుని, పెరుగు పోయించుకుని, మొదటి మోస్తరుగా ఉంటుందనుకోవడం అజ్ఞానం. తినేసిన పెరుగూ అన్నం మళ్ళీ ఎట్లా [illegible]? పోనీ ఆ అన్నం ఆ రాశిలోదే, ఆ పెరుగు ఆ [illegible]దే గదా అంటే, కాదని అనగలమా? తినేవాడు వాడే [illegible] అంటే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వాయి [illegible] [illegible] పెరుగూ అన్నం [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] అ[illegible] [illegible] [illegible] ఉన్నాడు. [illegible] సం[illegible]గా చూస్తే, [illegible] వాడికి [illegible] ఉండిపోతుంది. దాని రుచి మరోలా [illegible]స్తుంది [illegible]దుకనే పెద్దమనుష్యులు ఫలారంచేసేటప్పుడు (అసలు ఫలారంలో ఫలాలు ఉండవు) తీపి తినే[illegible], [illegible] గుప్పినా కాఫీ తీపి అంటుకోక, [illegible], ఓ పకోడీ [illegible] [illegible] [illegible] అద్దేసి మరీ కాఫీని ఎత్తుతారు. ఇవి సభ్యుల [illegible]. [illegible] [illegible]ల్ని గురించి చూస్తే! నటులు మనుష్యులు. ఒక క్షణంలో ఒక సార్థ[illegible] నటులు కనపరచింది మరొక క్షణంలో కనపరచలేదు కనపరచలేరు[illegible] అతణ్ణి [illegible] యంత్రం అనచ్చు, అతడి అభినయాన్ని [illegible] [illegible]రత్తు అనచ్చు గాని, కళ అనకూడదు. ఈ[illegible] ప్రతికళకీ చెందుతోంది. అంతదాకా ఎందుకు? ఒకడు "క" అనే అక్షరం పెద్దదిగా కాగితంమీద రాసి, మళ్లీ వాడే, ఉత్తరక్షణానే,

మొదటి "క" పక్కనే ఇంకో "క" రాస్తే ఎక్కడో ఏదో తేడా ఉండకమానదు. "వన్సుమోర్" "వన్సుమోర్" అని ఒక మనిషి రెండు కేకలువేస్తే రెండింటికీ తేడా ఉంటుంది. కాని, యంత్రంతో కొట్టే అచ్చు "క" లు అన్నీ అచ్చంగా ఒకలాగే ఉంటాయి, గ్రామఫోను పలికే పలుకులు మళ్ళీ అచ్చంగా అల్లానే ఉంటాయి. "ఒక చెట్టుమీద అనేక వేల పత్రాలు ఉండచ్చు. కాని ఏ రెండింటికీ సకలవిధ సామ్యం ఉండదు. ప్రకృతే అట్లా ఉన్నప్పుడు ఇక, మానవుడు రెండు వేర్వేరు క్షణాలలో చూసిన పనులు అచ్చంగా ఒకలా గుండడం అసాధ్యం! ఒకలాగే ఉన్నాయా, ఏదో ఒకటి దగా, సాధారణంగా రెండూ కూడా దగా అన్నమాట" అని ఒక మహాజ్ఞాని అన్నాడు.

తెలుగు సంగీతనాటక ప్రదర్శనాలలో ఉండే వన్సుమోర్ అనేటువంటి సాంప్రదాయంలో:- సభలో ఉండే అనేకుల ఇష్టాయిష్టాలు చూడకపోవడంవల్ల, న్యాయంలేదు; అనుభవించేసింది మళ్ళీ అనుభవిస్తాం, కాలాన్ని వెనక్కితోడు, అసాధ్యాన్ని సాధించు అని నటుణ్ణి సభవారు అడిగి, అతడు ఓడిపోయాడని అతణ్ణి సాధించడంలో ధర్మంలేదు; నటుడు ఈ అసాధ్యాన్ని సాధిస్తానని ఒప్పుకోడంలో జ్ఞానంలేదు; ఒకే కాలమందు రంగంమీద ఉండే అయిదారుగురిలోను, పీక మంచిది గల ఒకరికి, కడంవాళ్ళ కళ్ళ ఎదట, సభవారు "వన్సుమోర్" కొట్టిపెట్టి మెచ్చుగుంటే, కడంవాళ్ళని తిట్టకపోయినా వాళ్ళు

నిరుత్సాహపడడంచేత నాటకం ఎంత పాడవుతుందో సభవారు గ్రహించకపోడంవల్ల, సహృదయదృష్టి లేదు; సభవారు ఆ మాటల ప్రతీ సందర్భంలోనూ వాడడంవల్ల మెప్పులేదు; సభవారికి పెట్టుబడి ఖర్చులేని వ్యాపారం అవడంవల్ల, విలువలేదు. అందుకో తన కళ్లకి కట్టిన ఖరీదు ప్రతిఫలిస్తోంది అని నటుడు అనుకోడంలో విచక్షణలేదు— ఎంచేతంటే, పద్యానికి అర్థం తెలిసునివాడు కూడా వన్సుమోర్ అనడానికి ఏముంది గనక! స్మారకంలేనివాళ్లు కూడా అనవచ్చుగనక! వెయ్యిమంది స్మారక రహితులు మెచ్చుగునేకంటె ఒక్కడు స్మృహలోఉండి మెచ్చుకుంటే చాలు. వెయ్యిమంది సామాన్యుల మెప్పుకంటె ఒక్క జ్ఞాని మెప్పు గొప్ప. "చంపకం! ఏదీ! మళ్లీ గజ్జకట్టు నువ్వు!" అని నవరసమూర్తి అడిగినట్టు ఎవరైనా సరే సభలోంచి ఏ సందర్భంలోనైనా సరే నటుణ్ణి మళ్లీ కానిమ్మని అడగడంలో తెలుగు సంగీత నాటకరంగంయొక్క ఔన్నత్యం కనబడదు. నటుడి కళ చాలా అల్పకళ అని జనాభిప్రాయమూ అనే మాటకి వన్సుమోర్ ఒక ఉదాహరణ. ఏ సందర్భం అయినాసరే సభవారిచేత వన్సుమోర్ పొందగలిగినవాడు తను తనే అని వారిచేత అనిపించుకుంటున్నాడు అన్నమాట. తను అన్యుడు కాలేకపోయాడన్నమాట. అప్పట్లో అతడిని "నటుడు" అనడం కంటె మరేమన్నా అనడం సమంజసం అన్నమాట.

నాటకం — టాకీ

'నాటకం' పాతమాట, 'టాకీ' కొత్తది. ఇవి రెండూ ఫలానా అనుకుని నాటిప్రస్తావన చెయ్యడం కర్తవ్యం. కాని పాత మాటే చిక్కుమాట. తెలుగునాటకజననం (యక్షగానం, కలాపం, తోలుబొమ్మలు, భాగవతం, పగటివేషం వగైరాల్లోంచి), నాటకలక్షణం (-సంస్కృతాది నాటకాల్ని అనుసరించి), నాటకావసరం (-మానవజీవితానికి) నాటకానువాద్యత (-అది అబద్ధం అయినప్పటికీ), నాటకోద్దేశం (అహం — మమ — విసర్జనగురించి), నాటకపరమావధి (-అన్యత్వారోపణద్వారా సర్వభూత సమత్వ ప్రత్యక్షసిద్ధి), వగైరాలు చర్చించి 'నాటకం' అంటే ఇదీ అని తూచబలుక్కోడం న్యాయమేగాని ఇప్పుడు కష్టం అనేకాక, 'నాటకం' అంటే కంటికి సంబంధించిన చిత్ర, విగ్రహ, శిల్ప, నృత్య, అలంకారాద కళలున్నూ, చెవికిచెందిన సంగీత సాహిత్యాది కళలున్నూ యథాక్రమంలో మేళవించినమీదట బయల్దేరే పాకం, అని నిరూపించడానికికూడా ఇది అదనుకాదు. ఏదో యాభై అరవైఏళ్ళక్రితం తెలుగు నాటకం పుట్టిందనీ, మొదట శుద్ధవచనంలో దానిరూపం ఉంటూవచ్చినా, మంచిపీకగలవాళ్ళు ఆడేవాళ్ళల్లో చేరుతూవచ్చిన కొద్దీ, పద్యాలూ పాటలూ దాన్లోకి చేరుతూవచ్చాయనీ, నేటికి ఒకవెయ్యిపైగా నాటకాలు తెలుగులో వెలిసి ఉంటాయనీ వాటిల్లో ఓరెండువందలు ఆడడానికి వీలైనరకంలో పడకా

యనీ, స్థూలంగా అంతా ఒప్పుగోవచ్చు. ఇక మరి పురాణ, చారిత్రక, సాంఘికవంటి రకాలు తెలుగునాటకాల్లో ఎన్నట ఉండనీండి, దేవుళ్ళుగాని, మనుష్యుల్లాంటి దేవుళ్లుగాని, దేవుళ్లలాంటి మనుష్యులుగాని, రాజులుగాని, గృహస్థులుగాని, నిరుపేదలుగాని, ద్రోహులుగాని, రాక్షసులుగాని - ఎవరట కథానాయకులుగా ఉండనీండి, వాళ్ల అన్నింటిలోనూ గానం వాళ్లాడిపోతూంటుంటిగనక (-ఆగానం గాయకులు నచేలస్నానం చేసేరకం! శ్రుతి లయలు అనే తల్లిదండ్రులు లేని బావకం!) తెలుగులో 'నాటకం' అంటే 'సంగీతనాటకం' అన్నమాటే అని అందరూ ఒప్పుగుకేమాటే. మరొక్క విషయం కూడా ముందే అనేసుకుంటే తీరిపోతుంది. నాటకరచనలోగాని నాటక అభ్యాసంలోగాని, నాటకప్రదర్శనంలోగాని రక్తమాంసాలు కలిగి ఏచిన్నడోసో జీవంకూడా ధరించి ఉన్న మనుష్యులు పనిచేసి చూపిస్తూండడం ఎరుగుదుం. కాని మనం చూస్తూండగానే, మానవయుగం యంత్రయుగం అయింది. ఆ యంత్రయుగం సాగి, రేగింది. ప్రతీ యితరసంస్థమీాదా యంత్రప్రభావం ప్రసరించినట్టే నాటకసంస్థమీాదకూడా ప్రసరించింది. కళలో నకళ్లు ఉండవు. ప్రపంచానికి విరివిగా నకళ్ళు కావలసి రావడంచేత యంత్రానికి పనికలిగింది, చిత్రకళకి ప్రతిగా నిశ్చలచ్ఛాయాచిత్రం(ఫోటో) వచ్చింది. నాదకళకి సాటిగా నిశ్చలఛాయానాదం (గ్రామోఫోను) పుట్టింది. ఇంతలో నాటకం బెదరలేదు. చెదరలేదు. అక్కణ్ణించి మొదట్లో నిశ్శబ్దచలన

చిత్రం ('మూవీ' లేకపోతే 'మూకీ'), మరి కొద్దికాలంలోనే సశబ్దచలనచిత్రం (టాకీ) వచ్చిపడ్డాయి. తెలుగు 'మూవీ' ఉన్నట్టుగాని, క్షుద్రగాని ప్రధానమైన తెలుగునాటకరంగం నించి 'మూవీ' లోకి వెళ్ళినవాళ్ళ పేరుగాని నేర్పుగాని మనం ఎరగం. 'మూవీ' అనేది దృష్టప్రధానంగనక అల్లా జరిగుంటుంది. కాని టాకీ రావడంతోటి వ్యాపారం తెలుగువారిదైపోయింది. అయిదారేళ్ళలో ఏభై అరవై టాకీలు జనించాయి (ఈ లెక్క తక్కినభాషలవాళ్ళతో పోలిస్తే అల్పమే). ఇందువల్ల తెలుగు నాటకం పని అయిపోయిందని కొందరంటారు. టాకీ కాక ఇటీవల ఆవిష్కరించిన దూరశబ్దగ్రహణం (రేడియో) వల్లకూడా నాటకజన్మ కించపడిందనేవారున్నారు. ఇక వ్యాపించబోయే దూరదృశ్యగ్రహణం (టెలివిజన్)కూడా 'నాటకం' గారి సంగతి చివరంటా చూస్తుందని చాలామంది భయం. నాటకంమీద యంత్రప్రతిఘటన ఇన్నివిధాలగా ఉన్నా, ఇప్పుడు నాటకం - టాకీల ప్రమేయానికి తీసుకుందాం.

టాకీలనిగురించి తోచినట్టల్లా మాట్లాడేవాళ్ళ వాక్యాలు సంపుటీచేస్తే ఈ రీతిగా ఉంటాయి:— "వెనక ఊరికి ఓనాటక కంపెనీ, ఇప్పుడు ఊరికి ఓటాకీ. వెనక ప్రైజుబిళ్ళు వందలు, ఇప్పుడు లక్షలు. వరే తవ్వో తీసో, తెచ్చో, కొయింబో వాటా లెట్లో సొమ్ము లేవదీస్తారు. అక్కణ్ణించి దర్శకుడు, రచయితే, యంత్రచిత్రకారుడు వగైరాలు ఎవరైనా సరే ఉంటారు. పిల్లకి పరీక్షలులేవు గనక ఎమన్నా వచ్చినవాళ్ళూ

ఉండచ్చు. ఏమీ రాకపోయినా నాటి అందితేచాలు. తరవాత యాంత్రికటూల్లో నటనం. బంధువులూ, ముఖస్తుతి పాటకస్తులు, అందాల వాళ్ళు, తద్వారా బంధాలవాళ్ళు, పేరుగల పాతనాటకనటులూ, ఉత్సాహంగా జాగైన అనామకులు వగైరాలు. వీళ్ళల్లో ఎవడి పెట్టుకున్నాడు తను తెరమీద సమూహంలో చివరపు అంగుళం మేర అయినా సరే కనిపిస్తూంటే చాలు. తను చూసుకుని పొంగవచ్చు. అదే జన్మసార్థకం అనుకునేవాళ్ళుంటారు. సరి మరి కథ. అది వ్రాయాలి అనాలి. ఉత్తరాలొస్తే అంత జనానికి గణ్యత ఉండదు. అంత జనం నాటకి తోడైతే. వాళ్ళంతా పూజనీయులైన సన్నివేశాలని, టాకీపత్రికలు కిట్టడం. వాళ్ళకి భక్తి కుదిరేందుకు దేవుళ్ళూ, భయం వేసేందుకు అడివి, మృగాలూ, మోహం కలిగేందుకు సుందరులూ వాళ్ళ స్నానాలూ, ఆటలకి గంభీరమైన శీర్షికలూ—సర్వాంగిలాంబా చెయ్యడంకోసం వైవిధ్యమంటూ మంచి పీకవాళ్ళ పాటలూ! దాంతోటి జన బాహుళ్యం మొదట తమాషాకోసమున్నా తరవాతలోంచ కాస్తా ఎగబడడం. "తార" ప్రతిష్ఠలో డబ్బు రావడం, డబ్బొచ్చినటాకీ గనక గొప్పదని చెప్పడం. అందువల్ల అందులో యంత్రింపబడ్డ నటులు అసమానంగా అభినయించారనీన్ని, వాళ్ళకీర్తి మిన్నుముట్టడం రూఢి గనకనే వాళ్ళని 'తార'లు అంటున్నారనీన్ని చెప్పడం. కాని నన్నడిగితే అభినయం ఏమీ లేదు. కొందరు అభినయించినవాళ్ళని చూసి వాళ్ళని

ఇదివరకే 'షూట్' చేశారు, ఇహను వాళ్ళని నే నేం చెయ్యను అని ఆగిపోయాను. కొన్ని చోట్ల కొట్లల్లో 'హరి గిన్న టాకీ తియ్యాలి!' అని కూడా వ్యవహరిస్తున్నారు!"

పై వాక్యాలు సత్యమూ కాదు, అసత్యమూ కాదు. కొత్త సంస్థల్ని నిరసించడం మానవస్వభావం. కాని నాటక-టాకీల గుణావస్థల్ని పరిశీలిస్తే రెంటికీ ఏమీ సంబంధం లేదని తెల్సుంది. నాటకంలో ఉండేది స్థూలరూపాల చలనం—టాకీలో ఛాయాచిత్రాల చలనం. నాటకం సజీవ వ్యక్తులైన మానవులకృతి—టాకీలో మానవుడు సముద్రంలో కాకిరెట్ట. జంతువు, చెట్టు, పిట్ట, కర్రగొండలాగ బొమ్మల వరసలో పనికొచ్చే ఒక దినుసు. నాటకానికి శబ్దం ప్రధానం—టాకీకి మూలం బొమ్మ [—మన తెలుగు నాటకం రాగప్రధానం—తెలుగు టాకీ నాటకానికి నకలైనంతకాలం, అనగా తక్కువ ఖర్చుతో చూడడానికి వీలైన నాటకప్రత్యామ్నాయి అయినంత కాలం అదీ రాగప్రధానమే!] నాటకంలో అభినయం ప్రధాన కళ—టాకీలో అభినయం ప్రతికూలం, అనవసరం, బాధాకరం—[అభినయించడం మొదలెట్టి నాటకపు కంపు కొట్టేలాగ చేసే నాటకనటుణ్ణి టాకీ దరిచేరనా రానియ్యకూడ దంటాడు ఒక దర్శకుడు] నాటకాభినయం అవిచ్ఛిన్నం—టాకీనటుడు అవిచ్ఛిన్నంగా అభినయించినా, కావలసింది కొన్ని కొన్ని క్షణాల్లో అతని స్థితులే గనక, ముక్కల్చేసి అవే చూపిస్తారు. నాటకరంగంమీది కాలం మనం ఎరుగున్నదే, దేశం ఎరుగు

న్న దే—టాకీలో బొమ్మలవరసయొక్క కాలంగాని దేశంగాని మనం ఎరగం. నాటకంలో నటుడు తనలో లోగడ లేని ఒక అవస్థ ఆరోపించుకుని అన్యుడై మనకి కనపడ్డానికి యత్నిస్తాడు, సమర్థుడైతే నెగ్గుతాడు—టాకీలో వ్యక్తి తను తనులాగ ఒక అవస్థలో కనపడగలిగితే అంతే చాలుట, తన సత్తా కనపరిస్తే చాలుట. [అందుకనే ఒక టాకీలో కెక్కిన వ్యక్తియొక్క నటన ఆ టాకీతో ఆఖరయే దోషం ఉందిట]. నాటకంలో నటించడం సాధ్యవస్తువు. టాకీలో వ్యక్తి నటించడం అనేది ఉండనే ఉండదు కనక ఏమి చేసినా అది దర్శకుడు ముందుముందు రచించగల బొమ్మల కావ్యానికి సాధనం. నాటకంలో ఫలితం ఆడేవ్యక్తికి తెలుస్తుంది—టాకీలో ఎవడు ఎందుకోసం ఏది చేస్తున్నాడో దర్శకుడికి తప్ప మరి తెలియదు. (—అసమర్థుడైతే అతడికీ తెలియదు). నాటకంలో భాష ఉండడంవల్ల గాంభీర్యం, పాండిత్యం, ఆలోచనా, అవగాహనా, ఇల్లాంటివి కావాలి—టాకీలో అంతా ప్రత్యక్షం. ఒకవేళ భాష ఉంటే దానికి పై ప్రమాదాలు ఉండవు. ఆలోచన వగైరాలు అన్నీ దర్శకుడే జరిపేసి అమూసుచేసి అట్టే పెడతాడు. ప్రేక్షకుడు తన బుద్ధి—(ఒకవేళ ఉన్నా సరే) ఖర్చుపెట్ట నక్కర్లేదు. నాటకం స్వత్వం గల ప్రత్యేక వ్యక్తులవని. ఇష్టిలాంటిది—టాకీ కొన్నివందలమంది జనం, బోలెడు యంత్రాలు, శకటాలు వగైరా సాయం ఉన్న మీదట చేసేమహాయజ్ఞం. నాటకంలో ప్రేక్షకులు, జరిగేది గమనించి గ్రహించాలి—టాకీలో ప్రేక్ష

కులు ఏది గమనించి గ్రహించాలో ముందే మానుకుని అనే జరపాలి. నాటకంలో జరిగే దృశ్యాలు సాంతంగా జరగవలసిందే కాని, మధ్యరంగంలో, అగ్రస్థలంలో అప్పట్లో ఏమవుతుందో గమనించి, వెనక్కి వచ్చి మళ్లీ ఇందాకటి దృశ్యం కానివ్వడానికి వీల్లుండదు—టాకీలో సామ్యం సామాన్యం సాదృశ్యం సాధర్మ్యం వైరుధ్యంవంటి ఏదో సంబంధం గల కథాంతర విషయాంతరాలూ చిత్రపర పర మధ్యజొనిపి, అసలు కథ చెడకుండా అది మందుడికికూడా పట్టిచ్చేలాగ చెయ్యొచ్చు. నాటకం భౌతికాన్ని చూపిస్తుంది. టాకీ యావత్తూ ప్రత్యక్ష భౌతికం, తద్వారా మనోగతి ఏదేనా కావచ్చు. నాటకం అవతారంవంటిది. టాకీ విశ్వరూపంవంటిది. నాటకంలో కథానాయకుడైన ఒక మానవుడి సంతాపంతోపాటే ముఖ్యంగా గమనించడం అవుతుంది. కాని, చెప్పినా విన్లేని జనప్రకృతినీ, చెప్పినట్టు వినని జంతుప్రకృతినీ, చెప్పినట్టు విని చెయ్యగల మానవప్రకృతినీ, చెప్పడానికి వీల్లేకుండా జరిగిపోయే ప్రకృతి సంభవాల్నీ, సత్యాన్ని గమనించి వివిధావస్థల్లో, వివిధ ప్రదేశాల్లో, వివిధతరగాలో, వివిధదృక్కుల్లో వాటి ఛాయాఖండాలు తీసి, వాటిని కథకి అనుకూలించేలాగు ప్రేక్షకుల మానసికతత్వం గుర్తెరిగి వాళ్లకి ఒక క్రమం ఒక మేళవింపూ బయుట్టేలాగు వాటిని నర్ది, తద్వారా నూతనజీవం అపూర్వాకర్షణా కలిగించినప్పుడే చలనచిత్రం ఒకకళ—అప్పుడేనా యంత్రకళ. ఇన్ని రకాల వస్తువులూ, ఇంతమంది కర్తలూ, ఇన్ని రకాల

సాధనాలూ, ఇన్ని రకాల ఆచరణ విధానాలూ, ఉంటూ న్నప్పుడు మనస్తత్త్వ ఫలితం ప్రత్యేక మార్గంద్వారా సిద్ధింప చెయ్యవచ్చునో ప్రస్తరించి చూసుకుని నిష్కర్షగా వ్యవహరించి నప్పుడు మాత్రమే టాకీ ఒక కళ.

టాకీవ్యాపారం జీవితానికి అవసరం కావచ్చునదే. కట్టుబాటు ఉన్నప్పుడే వ్యాపారం జరుగుతుంది, జరగాలి. పెట్టుబడిదార్లకి వడ్డీ లాభాలు కిట్టాలి, ప్రేక్షకులకి ఆనందం వినోదం బోధా కిట్టాలి. కాని వ్యాపారాల్లో పార్టీలు బోల్తాలు కొడుతూండడం దెబ్బలు తింటూ కోలుకుంటూ ఉండడం జరుగుతూ ఉంటుంది. సలహాలు అనవసరం. మరి, టాకీ నిర్వాహకుల అసామర్థ్యం గురించి నిందించడం ప్రమాదకరం. ఏమంటే, సమర్థులూ అసమర్థులూ కూడా ఎప్పుడూ ఉంటూనే ఉంటారు. వాళ్లూ అన్యశాఖల్లో వాళ్లకిమల్లేనే, అనుభవ అభ్యాసాలవల్ల ఆరితేరి తప్పులు దిద్దుకుని ముందుకి జాగ్రత్త పడుతూ ఉంటారు. ఇక నాటకనటులు టాకీల్లోకి ఎక్కితే యంత్రనటులుగా మారాలి. కొందరు మారగల్రు, కొందరు మారరు, మారలేరు. వాళ్లు తమ కున్న నాట్యప్రసిద్ధీ పేరూ టాకీలో హరోంచెయ్యడానికి వెళ్లాలి గాని అభివృద్ధి చేసుకునే నిమిత్తం కాదు. మరి ఎందుకయ్యా వెడుతున్నారూ! అంటే, కారణాంతరాలవల్ల, పోనీ డబ్బుకోసం, అది వ్యాపారం గనక, దండిగా సొమ్ము చేతులో పడితే మహారాజులా వెళ్లమనండి. కొందరు పామరులు ముందు ఒక టాకీలోకి ఊరికే వెళ్లి అభినయించి పేరుపొందితే, తరవాత

తరవాత వెయ్యగల టాకీవేషాలకి డబ్బు వస్తుందని భ్రమింసే వాళ్లు ఉన్నారట. అభినయాభ్యాసం గనక టాకీలో పడటం ఒక మాటే మనీషగంలాగ. వాళ్లకి నాతేగాని తరవాత లేదు ఇవాను; ఎందుకంటే టాకీలో స్వతంత్ర్యస్థాపనే గనక ఒక ప్రత్యేక లక్షణం ఉన్నందువలన ఒక అనామకుడు యంత్ర నటుడుగా ఏరుకోబడ్డా మనం ఆశ్చర్యవశి 'ఏన్ని టాకీలోకి తీసుగున్నారు, ఏదేం చెయ్యగల్డా ఇక్కడా?' అంటూ సిద్ధాంతంలో నక్కర్లేదు; ఎంచే తంటే, వాడు ఆలక్షణంతో అక్కడ నిలబడితే చాలుట. అభినయించ నక్కర్లేదు! ఇక టాకీ వచ్చి నాటకాన్ని చంపినట్టు ఎందుకు కనపడుతోందీ అంటే, మననాటకం నాటకవృత్తిని నిర్వహించడం లేదు, మన టాకీ టాకీవని మానుగోడంలేదు. త్యుప్రసంగీతాన్ని ఆశ్ర యించుగుని మన నాటకం సంగీత నాటకం అయివుంది, దానికే తప్పుడు నకలుగా మనటాకీ ఉంటోంది. కాని, ఈ పరిస్థితి చిరకాలం ఉండదు. దేని పని అది చెయ్యడం నేర్చుగున్నప్పుడు రెండూ నిలిచి ఒకదాన్లో ఉండేమంచి రెండోది గ్రహిస్తుంది. నాటకంలోంచి టాకీలోకి మార్పు—మాటలోంచి బొమ్మ లోకి—వెనకడుగు—వెనక దిగడి పోయినజనం వచ్చి ముందుజనాన్ని కలుసుకోడం నిమిత్తం. మాటకి అర్థజ్ఞానం కావాలి, బొమ్మకి కన్నుచాలు (-టాకీలో మాటలకి గణ్యత తక్కువగనక) అందుకని, టాకీ పామరుల్ని కూడా ఆకర్షిస్తుంది-కాదు, పామరుల్నే ఆకర్షిస్తుంది. యంత్రనటుడు చూపెట్టగల

ప్రజ్ఞ, నాటకనటుడి ప్రజ్ఞలో శతాంశమైనా ఉండదు! నాటక కారుడు టాకీ బొమ్మలకేసిచూసి గుండె బాదుకోడు. శబ్ద శక్తిలో నమ్మకం అతను వదులుకోడు. నాటకాలు రాసి తీరతాడు. యంత్రజనితమైన గారడీలు అక్కర్లేకుండా శబ్దశక్తి వల్లనే చిత్తవృత్తుల్ని కలిచివెయ్యగల నటులూ ఉంటారు. అన్యయంత్ర సాహాయ్యం లేకుండా మానవుడు సృష్టించగలిగింది 'మాట' ఒక్కటే! మాటేకదా అన్నింటికీ మూలం!!

గానప్రశంస

"దూరశ్రవణార్థి చెవిని ఘోరమైనట్టి...బలునారసంబు పర పుకోని...యిష్టమొందు" అని శాసించి, అల్లా భౌతికంగా జరిగింపించి చూపించాడు సూరన. ఈమాటలు తగిలే సందర్భం యొక్క చుట్టుపక్కలే కాకుండా అట్టడుక్కికూడా పరీక్షిస్తే, ప్రపంచంలో ఉండే శ్రవ్యవిషయం యావత్తూ గమనించాలంటే, చెవులు మూసేసుగోవాలని అతడనేది. గట్టిగా చెవులు మూసేసుగున్నప్పుడు నాదం వినబడితీరుతుందనీ, అదే ఓంకారమనీ అనే భక్తు లుండగలరు. అది సూర్యప్రదక్షిణాలు చేస్తూండే గ్రహాల గమనఫలితం అనే శాస్త్రవేత్తలున్నారు. గ్రహచారం నియమిత మార్గాల్లో నియమితకాలాల్లో జరిగిపోతూండడంవల్ల లయసిద్ధి కలుగుతూంటుంది గనక, ఆనాదమే ఖగోళగానమని కొందరు జ్ఞానుల మతం. వివిక్తప్రదేశంలో ఉన్నప్పుడు చెవులు తెరిచిఉండినా, ఎక్కణ్ణించి వస్తోందో తెలియని నాదం వినిపిస్తూనేఉంటుందని ఏకాకులు చెబుతారు. శూన్యత్వం నాదానికి వాహకంగా ఉండజాలదని సిద్ధారణ చేశారు. భూజలవాయువులు నాదాన్ని ప్రసరించగలవన్నారు. భూమిమీదకంటె జలంలో నాదం ఎక్కువదూరం వినిపిస్తుంది. మనిషికేక పదిపన్నెండుమైళ్లదాకా వినిపించగలదనీ, జలంమీది యుద్ధంలో ఒక సందర్భంలో తుపాకీనాదం రెండువందల

మైళ్ళదాకా వినిపించిందనీ గుర్తించారు. రాయీ, కర్రా కూడా నాదాన్ని వ్యాపింపజేస్తాయన్నారు. రాయి కటువు గాని, కర్రగానీ శ్రావ్యం గనక యంత్రాల్లో ఉండడానికి కారణం అన్నారు. భూగోళం యొక్క బ్రహ్మాండనాదాల్లో మొదటిది ఉరుము. అది వాయువులో కాల సంఘట్టనవల్ల జనించినా భయజనకంగా ఉండి, దూరంగా ఉంటూన్నకొద్దీ శ్రావ్యంగా ఉంటుంది. సముద్రతరంగాల హోరు, జలపాతాల యొక్క స్వనమూ కూడా మహానాదాలే. తుపాను చెలరేగే సమయంలో వాయువు భూభాగాన్ని కొట్టడంవల్లా, చెట్లు పట్టడంవల్లా బయల్దేరే నిర్ఘోషం కూడా విచారాన్ని శ్రావ్యంగా సూచిస్తుంది. ౧౩౦౦ బి. సి. లో కట్టిన ఒక రాజుయొక్క గొప్ప విగ్రహం ౨౭ బి. సి.లో వచ్చిన భూకంపానికి దెబ్బతిని నేలకూలగా దాని రంధ్రాల్లోంచి వచ్చిపోతూండే గాలి వేడెక్కి ఒక శ్రావ్యరోదనం చుట్టుపక్కలకి వినిపిస్తూండేదనీన్నీ, మరి రెండువందల యేళ్ళ తర్వాత ఒక చక్రవర్తి ఆ శిథిలవిగ్రహాన్ని బాగుచేయించగా ఆ మోదుపు మళ్ళీ వినిపించకుండా పోయిందనీన్నీ తెలుస్తుంది. సహారా యెడారి జోలపాట అనీ, కలహారి యెడారి లాలిపాట అనీ, అరేబియా యెడారి రోదనం అనీ, మరో యెడారి మూలుగుపాట అనీ, ఇంకో ఎడారి ఈలపాట అని ప్రసిద్ధికెక్కిన నాదాలున్నాయనీన్నీ, కోట్లాది ఇసకరేణువులూ, ఉప్పురేణువులూ సంఘటితం అయినప్పుడు, మీటిన తంత్రి స్పందించేటప్పటి నాదంలాగ, అవి సుశ్రావ్యమై ఉండడం

యాథార్థ్యం అనిన్నీ శాస్త్రజ్ఞులు సెలవిచ్చారు. వృక్షాల యొక్క రూపాన్నిబట్టీ, పత్రాలయొక్క సాంద్రతనుబట్టీ వాటి ఊతం, మర్మరం ఉంటాయి. ఇటీవల దాన్ని పాములో పెట్టడం నేర్చినప్పట్నించీ 'సరకు' పట్టు అంటున్నారు గాని, అసలు ఆ పట్టుని చాలాకాలం తెలుగువాళ్లు 'సంగీతపు' పట్టు అనేవారు. పాకే పురుగుల్లో మేటికీ గాలిమెపరి ఉందిగనుక వాటి నాసికకిగాని, నాదప్రియత్వానికిగాని ఆక్షేపణలేదు. ఎగిరేపురుగుల్లో తుమ్మెదఝుమ్మ్యయతిప్రాసల్లోనే శిలసంతనా అయిపోయింది. పక్షులనాదం అద్భుతం! అంధకారంలో మునిగిపోయి ఉన్న జీవులకి కళ్లు తెరవడానికి దినమణి వస్తూన్నందుకు మానవులు తమలో కలవకపోతే తమ కేంలోటని పక్షులు తమ నోటినిండా చేసే నిత్యప్రభాతనాదం సరేసరి. జీవరాసుల నవోదయం జరిగే వసంతసమయంలో అవి చేసే మధురనాదం దైవప్రేరితమూ అనిపించేటటువంటి వాటి ఆనందంయొక్క సూచన. పక్షుల్లో పికమయూరాలు నాదశాస్త్రాల్లోకే ఎక్కిపోయాయి. కుక్కుటధ్వని త్రిభంగిగా ప్రబంధింపబడింది. కాకిగొంతు దానికి అన్యాయం జరిగిపోయిందంటే ఏం చేస్తాం? అది బంధువులొస్తారని వార్త చెప్పగలిగితేం, అడ్డమైన చచ్చినవాళ్లకూడా తినిపెట్టగలిగితేం, రెండుమూడు వివాది శ్రుతులు కలిసి ముప్పేటగా, కర్రా రావుపుల్లాగ ఉండేకూత పాడుతూండడంవల్ల గొంతు దాని పని 'హూష్' అయింది. అందుకనే కాదూ "కాకేమి తన్ను

దిట్టైన్' అన్నాడు కవి! ఇక జంతువుల్లో రాజై గర్జించే సింహం నాదశక్తివల్ల కట్టుబడగలదని తెలిసినా, ఋషభ గాంధారాలే పెద్దలచేత మన్నింపబడ్డాయి. కేవల హృదయ పూర్వక మేకాక నాభిపూర్వకమైన నాదం చేసే మహిషసూకరాలకి మన్నన లేక పోయింది. ఇభశార్దూలాలు గానంలో సీటు దొరక్క కవిత్వంలో పడ్డాయి. శునకనాదం విరుపులతో కూడిఉండడం వల్ల తిరస్కరింపబడినా కొండొకచో రాత్రివేళ సృగాలాను కరణం చేసినా, మాహాత్మ్యం గలదే అని చెప్పడానికి భైరవం అయింది. ఒకానొకడు ఒక తుమ్మలబీడులో అమావాస్య చీకట్లో దారితప్పి గిరగిరా తిరిగి పక్కనే రెండుమైళ్ళలో ఉన్న ఊరు ఏవైపునో తెలియక తంటాలుపడుతూండగా, శునకనాదం వినిపించి దారిలో పడ్డట్టూన్నూ, వాడే పైవారితో చెప్పి దానిపేరు చరితార్థం చేయించినట్టూన్నూ చెబుతారు. సృగాల నాదం శవప్రియత్వం స్ఫురించేదవడంవల్లా, కేవలరోదనం స్ఫురించే అతి దీర్ఘవ్యాపారం అవడంవల్లా, భయాన్ని పెంపొం దించగల అర్ధరాత్రివేళే జనించడంవల్లా పరపతి చెడగొట్టుకుంది. “అది పక్షిస్తే సంగీతం అవుతుందా, ఛే” అనిపించేసి, స్వారస్య కవి అశ్వనాదంయొక్క గౌరవం ఖాయపరిచాడు. వీట్ల కేంగాని, అన్నింటిలోకీ మిక్కిలి ఎక్కువ నిరసనకి పాలైంది ఖరస్వరం. ఒక ఆంగ్లసరసజ్ఞుడీవిషయంలో చాలా వాపోయాడు: “అయ్యో! ఖరంయొక్క శ్రమ, ఓర్పు, మంచితనం, అమాయికత్వం,

అమాత్సర్యం, ఓమాత్రపుదెబ్బలకి నిర్లక్ష్యం-ఇవన్నీ అల్లా ఉంచండి, దాని నాదం వినిపించుగోరే! దాని స్వరం ఎంత మధురం, ఎంత సమజసం, ఎంత విశంబం! అది ఎంతెంత చెవలతో వినగల మోతాదులు మన కిస్తూంటుంది! అమితమైన గానం వృత్తిగా చేసేవాళ్లల్లో చాలామంది దాని నాదం శ్రావ్యం కాదని ఏమొహం పెట్టుగుని అనగలరు! దాని నాదంలోంచి బయల్దేరేటన్ని శ్రుతులుగాని, స్థాయిలుగాని, అంతర శ్రుతులుగాని, వాది సంవాదివివాదులుగాని, ఆరోహణ అవరోహణలతోకూడిన మూర్ఛనరకాలుకాని, తాళాల మేళవింపుగాని, నాదపాత నాదవిజృంభణాలుగాని, బహుకంఠనాదస్ఫురణగాని ప్రయత్నంచేసి మరి యెుపిటిచోట ఉన్నట్టు కని పెట్టగలం! యుద్ధ సనద్ధులై ఉన్నవాళ్లకి ఉషార్ ఎత్తించడానికి నాదాలున్న సంగతి నిజమే, శత్రువుల్ని తారెత్తగొట్టే నాదా లుండడం నిజమే కాని, ఒకానొక ఖరం తన ప్రియనాదం చేసేనరికి ఒక పటాలం పటాలం యావత్తూ పటావంచత్రై పారిపోయిన మాటకూడా సత్యమేట!" అప రాశాడు. ఏమైనా ఖరంయొక్క శత్రువు పేరట ఒక నాజానికినామకరణం చెయ్యడంలో పెద్దలు ఖరాన్ని మరిచిపోలేక పోయారు. జంతువుల్లోకల్లా శ్రేష్ఠుడనబడే మానవుడు భూమి మీద అవతరించడానికి పూర్వం బోలెడు నాదం భూమిమీద ఉండిఉండాలి. మానవుడు నాదాన్ని చీల్చి రెండుభాగాలు చేశాడు. ఒక భాగాన్ని గాత్రానికి మాత్రమే వొదిలి పెట్టాడు, ఇతరప్రాణకోటికిమల్లేనే! రెండోభాగాన్ని

గాత్రానికే కాకుండా నాలికకికూడా ముడిపెట్టి వస్తుసంబంధాలకి సంకేతాలు ఏర్పరిచి, ఆ సంకేతాల్ని మాటలని, వాటి వ్యవసాయంకూడా ప్రారంభించాడు. భాష అంటే అభినయం కూడానా కాదా, అనుకరణవల్లే భాష పుట్టిందా, అభినయం సహితంగా శబ్దాలు చెయ్యడం వల్లనా, ప్రథమంలో ఉచ్చారణలో ఉన్నవి అచ్చులేనా వంటి సంశయాలు ఆపేద్దాం. ఆదిమ నాదంలోంచి స్వరాలూ, వర్ణాలూ ఎప్పుడు ఎక్కడ ఎల్లా ఏర్పడ్డాయో తేల్చడం అసాధ్యం అంటూ, దేవుడిచ్చిన్ని వినిపించ బడ్డాయి అంటుంటారు, ప్రస్తుతం భూమిమీద దగ్గరగా ఒక వెయ్యి భాషలూ, అయిదారు వేల మాండలిక భాషలూ ఉన్నట్టు శాస్త్రజ్ఞులు రాశారు. ఒక పదభాష మరో పదభాషవాడికి కేవలనాదం. పోనీ ఆకొత్త భాషలో ర, ల, మ, ద, న, స లాంటి ధ్వనులే ఎక్కువగా వస్తోన్నా, ఇటాలియన్, స్పానిష్, పోర్చుగీస్ భాషల్లోలాగ అది చెవికి ఇంపుగానేనా ఉంటుంది. వేర్వేరు భాషలవాళ్లు ఇద్దరు కలుసుకున్నప్పుడు హస్త, ముఖ, నేత్ర సంజ్ఞలు కొంతవరకు పనిజరుపుతాయి. ఇదంతా నాలిక, దవడలు, దంతాలు, పెదవులు వీటి మద్దతుతో కంఠధ్వని సృష్టించ గల మాటల సంగతి. మరి గాత్రానికే సంబంధించిన నాదం మాట! దాన్ని గురించికూడా మానవులు ఎవరిమట్టుకు వారు వ్యవసాయం చేసుకున్నారు. వీళ్లైనంతమంది సజీవుల హృదయాల్ని నిష్కారణంగా ఆకర్షించే నాదాన్ని గానమనీ, అట్లా చెయ్యజాలని నాదాన్ని చప్పుడు, అల్లరి, గోల, కోలా

హాలం అని విడదీసేశారు. 'కోలాహాలం' అంటే 'కలిసిఉన్న
వంకుల్ని చెల్లా చెదరు చెయ్యడం' గావును, అనేఁ! వ్యాఖ్య
నాకర్షణచేసి గానంలో శ్రుతి, అవిచ్ఛిన్నత, వ్యక్తిత్వం,
ప్రసన్నత ఉండాలనీ, తక్కిన నాదానికి ఉండవని కేటా
యించారు. పై గుణాలలో ఒకటిగాని, కొన్నిగాని, అన్నిగాని
లేకుండా ప్రయోక్త గానోద్దేశం పూర్తి నెరవేరుతుం దన్నారు.
ఏదైనా రైళ్ళ, మోటారులాంటి యంత్రాలకి ఒక్కొక్కప్పుడు
క్రమగతివ్యాప్తం ఉండడంవల్లా, విమానం గాలిపటంలాంటి
వాటికి శ్రుతిమాత్రత ఉండడంవల్లా, కొందరి మాటలలో
సంగీతమాత్రం ఉండడంవల్లా గానస్ఫురణ అవుతుంది.

గానాన్ని అనేకులు స్తుతించారు. గానలోకం దేవలోకం
అన్నారు. గానం భూమిమీద ఉండగల దివ్యత్వానికి ద్వారం
అన్నారు. పరిమితమైన మానవబుద్ధిభావన అనంతత్వంలోకి
తొంగిచూడడానికి సాధనం గానం ఒక్కటే అని ఒకవి
అన్నాడు. సహజగానం గంభీరవిచారదాయకంగాని ప్రేమ
ప్రేరకం కాదని కొందరు సెలవిచ్చారు. అది కరుణాసింధువు అని
ఒక మతం. గానం అనంతప్రకృతియొక్క సంభాషణధ్యానం అని
ఒకడు మెచ్చాడు. క్రూరజీవుల్ని సాధుగా చేసినా, రాతిని
కరగజేసినా, గాయము మాన్పినా, సింహాన్ని ఆటలాడించినా,
పాముని కసుబాపులిగినా, శిశువుని మురిపించినా గానానికే
చెల్లిందని ఒకడన్నాడు. నాదతరంగంలో ఉండే వాయురేణు
వుల అత్యల్పమాత్రం అనామకం అయినా, ఆ అల్పమాత్రమే

సెకనుకి కొన్నివందలసార్లు జరిగినప్పుడు అది పర్వతాన్ని ఊప జాలినంత ప్రబలం కాగలదని శాస్త్రజ్ఞులే పరిష్కరించారు. తంత్రీయంత్రం మేళవించి ఒక గాయకుడు సృజింపగలిగిన గానానికి రాళ్లు లేచివెళ్లి సర్దుకుని ఇళ్లై పట్నంగా ఏర్పడ్డాయని ఒక దేశంలో నమ్మేవాళ్లున్నారు. ఒక గాయకుడు గానం చేసి మేఘాల్ని రంజింపజేసి వర్షం కురిపించాడని నమ్మేజనం మరోచోట ఉన్నారు. ఇటలీలో (గాపును) ఒకవిధమైన సాలీడు కుట్టినప్పుడు బాధ తగ్గించేమందు గానమేనని అంటారు. అనేక కళలలో కలిసిఉన్నప్పుడు శక్తినవాటికి తన్మయత్వం కల్పించి, వాటిని ఒక్కొక్కటిగా గమనించలేని స్థితిలోకి జీవుల్ని తెచ్చి వారి హృదయాల్ని సమూలంగా తన పక్షానికి లాక్కోగల ఒంటెత్తుతనపు గుణమాహాత్మ్యం విషయంలో గానాన్ని చెప్పి మరోకళని చూస్తాం. కళలన్నిటిలోకీ మిక్కిలి గంభీరం, మిక్కిలి అప్రాప్యం, మిక్కిలి వేగయుతం, మిక్కిలి చలనజనకం గానమే అని జ్ఞానుల అభిప్రాయం. ఏనాడో ఒక వంతెనమీద సిపాయిలు తాళయుతంగా నడిచేటప్పుడు నాశానికి వంతెన ఊగడం మొదలెట్టగా (వాళ్ల బరువుమూలాన్ని కాదు!) అన్వేషించి వంతెనమీద సిపాయిల మార్చింగు చెయ్యవలసి వచ్చినప్పుడు అక్కడక్కడ అడుగుమార్చాలి (తాళంతప్పగొట్టాలి) అనే నిర్బంధన పుట్టినట్టు తెలుస్తుంది. పని అడ్డకుండా వాగుడు లేకుండా చేసుకోడం నిమిత్తం కొన్ని యంత్రశాలల్లో గానం జొనపగా అక్కడ జీతాలు తక్కువైనా కూలీల సంఖ్య

హెచ్చుతూనే ఉందని ఒకడు రాశాడు. కార్యాలయాల్లో (వెనక ఒక గ్రామఫోను) ఇటీవల ఒక రేడియో సెట్టు వేయించడం కార్యాదులు శ్రావ్యంగా సాగబడేనిమిత్తమే! ఐనాసరే గానం అంటే ఆకర్షణ లేనివాళ్ళూ, గానం అంటే ద్వేషంగలవాళ్ళూ, గానం అంటే జబ్బుచేస్తుం దన్నవాళ్ళూ గొప్పవాళ్ళల్లోనే ఉండినట్టు చరిత్ర చెబుతుంది. అల్లాగే, కవి కలలవాడైనట్టుగానే గాయకుడు తనేమి చేస్తున్నాడో తెలియని మత్తుడుగానా అని నిరసనచేసినవాళ్ళూ లేకపోలేదు.

శ్రుతి గానానికి బజానాయే కాదు, శ్రుతిగానం! సూపెష్టుగారు ఒకాయన ఒక రాత్రివేళ ఆసాంతంగా ఫిడేలు వాయించుతూ ఉండగా పాము చక్కా వచ్చింది. ఆయన సత్కరింపబడే కచేరీ చేసిన వాడూ కాదు, ఆ పాము అప్పట్లో వాయింపబడుతూన్న రాగం శంకరాభరణం కాదే అని పట్టించుకు పడ్డట్టూ కనిపించలేదు. ఒక స్నేహితుడు రాత్రిళ్లు తన 'హార్మోనియం' కొయ్య తీసి శ్రుతి వెయ్యగానే (హార్మోనియం అంటే మంచి పేరు వాల్చి నాదాన్ని నరికి పోగులు పెట్టడానికి సిద్ధంగా వుండే ఆషాఢభూతి మేళం అనుకున్నప్పటికీ) పాము వస్తూండడంవల్ల అతడు ఆ వాయింపు నేర్చుకోనేలేకపోయాడు. ఈసంగతి ఒక సినిమాపిసు తెలుగువాడు విని "అవును, వారి ప్రజ్ఞ ఏముంది అందులో ఆ పెట్టెలు అల్లాంటివిగావును!" అన్నాడు. అల్లాగా, పోనీ నేచెప్పేది అప్పటి శ్రావ్యతేగాని ప్రజ్ఞ కాదు. అయినా ప్రజ్ఞా, పాండిత్యమూ, తరిఫీయతూ, కృషీ, ఈర్ష్యా,

ఇంకా ఏమైనానరే శ్రావ్యతను తీసుకు రాలేవు అని చెప్పడానికే కదా నూరన్న కథ రాశాడు! వీణావాయింపు పాటలో తుంబురున్ని నెగ్గాలని, నారదుడు బయల్దేరి, తుంబురుని గ్రామం వెళ్ళి తుంబురుడు తను తనవాయింపు కోసం ఉపయోగించుకున్న వీణ వీధమంగుండా పెట్టి వసుండి ఒక్కసారి ఇంట్లోకి వెళ్ళిన దానవసరాన్ని దొంగాగా అతని వీణను సమీపించి, అక్కడున్న వీణని ఓమూలకు వెళ్ళితో అదిమించి చూసి, సరీతిగా శ్రుతిచేయడానికి తనకు అనేక జన్మలు పట్టవచ్చునని గ్రహించి సిగ్గుపడిపోయినవాడు నారదుడేనట్లు. వీణ అక్కడే వదిలేసి, మరి తుంబురుడు ఇంట్లోంచి పైకి రాకుండా మాయమై, వారికి జరిగింది చెప్పి గోల్లుమన్నాడని, చిరకాలం శ్రీకృష్ణుని సేవించి శిష్య పొంది, గురుశ్లాఘపొంది, అప్పుడు మళ్ళీ వెళ్ళాడట! శ్రుతి అంతటి దయినా, కొన్ని గానాల్లో (అపశ్రుతి రాకుండా ఉండడానికేమో) అసలు శ్రుతి లాగేశారు. మరికొన్నింటిలో శ్రుతి ఉందా లేదా అనిపించేటట్టు గొంతిక పిసికేస్తారు. 'శ్రుతి' అనే మాట మామూలు సంభాషణల్లో పైఅర్థంలో, అసలు గానానికి పునాదిగా ఉండగల శ్రావ్యనాదసంపుటి అనే అర్థంలో వాడతారు. కాని, పండితులు అల్లా అనరు. నాదం వాయుకణాల స్పందనమే గనక, స్పందనవిస్తీర్ణమునుబట్టి ఉండే జిగీ, స్పందనసంఖ్యనుబట్టి ఉండే స్థాయీ, స్పందన వైఖరినిబట్టి ఉండే వ్యక్తిత్వం—ఈమూడూ గల నాదాన్ని శ్రుతి అంటారు. అటువంటి శ్రుతికి దేనికైనా రెట్టింపు స్పందనసంఖ్యగలది హెచ్చు

శ్రుతి. అటువంటి రెండు శ్రుతుల మధ్య ఉండగల నాదరంగం ఒక అష్టకం అంటారు. దాన్లో మూలశ్రుతికి ఒకటిన్నర రెట్లు స్పందనసంఖ్యగల శ్రుతిని పంచమం అంటారు. ఇటువంటి గణితవ్యాపారం మాత్రమే ప్రపంచంలోని అన్ని జాతులవారి గానానికీ ఉన్నది. గణితపరమార్థం ప్రపంచంలో అందరికీ ఒకటే అయినా, మానాలూ, ప్రమాణాలూ, పరిమాణాలూ, సందర్భాలూ, జనపదాలూ, సంప్రదాయాలూ, సామగ్రులూ, కలాపాలూ, కాండలూ—వీటి అన్నిటిమీదా ఆధారపడి ఉండడం వల్ల గణితఫలితాలు వేర్వేరు అయినట్టే, పురుషార్థాలూ తుల్యమైనా ఫలితాలు వేర్వేరు అయినట్టే గానఫలితాలు కూడాను! ప్రపంచగానంలో స-ప-సలు ఉన్నది గావచ్చు. ఒకే నాదాష్టకంలోని నాదాన్ని కొందరు ఎనిమిది శ్రుతులుగా, కొందరు పన్నెండు శ్రుతులుగా, కొందరు ఇరవై రెండు శ్రుతులుగా, కొందరు అసంఖ్యాకమైన శ్రుతులుగా కేటాయిస్తున్నారు. రెండు పూర్ణాంకాల మధ్య అనంతమైన భిన్నాంశాలు ఉన్నట్టుగానే నిర్ణీతమైన రెండు శ్రుతుల నడుమ భిన్నశ్రుతులు ఉండగలవని గ్రహించారు. పైపైస్థాయిల్లో శ్రుతుల వ్యాప్తి అయినా, తగ్గుస్థాయిలో శ్రుతులన్నీ సమిష్టిశ్రుతులని నిరూపించారు. ఒక్కొక్క శ్రుతిలోనే రెండు మొదలు ఇరవై వరకూ అంతరశ్రుతు లుండవచ్చునన్నారు. వీటి సంఖ్యనుబట్టీ, క్రమాన్ని బట్టీ, ఊతాన్ని బట్టీ నాదంయొక్క విశిష్టత ఏర్పడుతుందని స్థాపించి, ఆ రకాలు లక్షలాదిగా ఉంటాయని ప్రస్తరించింది

చూపించారు. లెక్కల్లో ఇటువంటి తేడా ఉండవచ్చు. గనక, అలవాటు, ఆచారం, ఆచరణ, అనుకరణ, అభిలాష, అభిరుచి వంటివి సర్వసామాన్యం కాకపోవచ్చు. గనక ఒకజాతికి శ్రుతిలియ్యంగా ఉండే నాదం మరోజాతికి కర్ణకఠోరంగా ఉండవచ్చు! ఒకజాతి గానం మరొకజాతికి రణగొణధ్వని కావచ్చు. పోనీ గానానికి అభినయం ఏమన్నా అక్కరకొస్తుందేమో అంటే, అది ఉన్నమతికూడా ఊడగొట్టేస్తుంది. పాశ్చాత్యుల గానం కర్ణవిదారక కోలాహలం అని కొందరు ప్రాచ్యు లంటారు; ప్రాచ్యుల గానం ఒంటిమనిషి సరసత్ కుస్తీ అని అప్రాచ్యులు మెచ్చుకున్నారు. ఎవరి దృష్టి వారిది. కొందరికి నాదంయొక్క తూనిక ప్రధానం, కొందరికి స్వరం ప్రధానం, కొందరికి శ్రుతి ప్రధానం, కొందరికి లయ చాలు కడంవి వచ్చినాసరే, కొందరికి వీక ప్రధానం, కొందరికి సమ్మేళన ప్రధానం! ఒకరిలో ప్రత్యేక గాత్రవ్యవసాయజనక నాదమే గానం! ఇంకొకరిలో ఏకకాలం లోనే జంత్రగాత్రాల సంపుటీవిశేషమే సరియైన నాదం! జంత్రాలు మొదట కర్రతోగాని, చేత్తోగాని, వేళ్లతోగాని వాదేవి, తరవాత నోటితో ఊదేవి, తరవాత మీటితే ఊగే తంత్రులవీ జనించాయని ఒక జ్ఞాని అన్నాడు. మరికొందరిలో అనేకులు-ఒక్కొక్కప్పుడు వెయ్యికంటే ఎక్కువమంది-ఉండి ఎవరి వేర్వేరుపని వారు చేస్తూ ఆగగా, మరొకరు నాదవిచ్ఛిన్నం కానీకుండా అందుకుని పనిచూపి అన్యుడికి అందియ్యగా, ఈరీతిగా ఉత్పన్నమయ్యే వివిధనాదఖండాలు ఏకరూపందాల్చి

మహాసమ్మేళనంగా అయేటట్టు చెయ్యడానికి పూచీపడే వాద కుడి కనుసన్నల్లో అంతమందీ మెలుగుతూ సృష్టించేదే గానం! మరికొందరు జ్ఞానుల్లో, శ్రుతిసంకేతాక్షర స్వర వ్యవసాయ నాదమే గానం! కొందరిలో డబ్బెట్టి కొనుక్కొంగా చెవిని పడ్డ నాదాలన్నీ గానాలే! ఒకొక్కక్క సంఘం ఉద్దేశంలో సుందర విగ్రహం గల వ్యక్తి పలికిన నాదమే గానం. మరొక సంఘంలో స్వపరిచిత పద్యవ్యస్త్రినాదమే గానం. ఒకొక్కక్క తెగలో, నిర్దిష్ట కార్యాన్ని క్రమణికలో ఇచ్చే నాదంతప్పు కనబని పూవత్తూ గానమే! కొందరి మతంలో తమకు ఎప్పుడో పూర్వం మనస్సులో ఏర్పరచుకున్న నాదప్రమాణం దరికి వచ్చే నాదంమాత్రమే గానంగనక, అది మళ్ళీ కలగడం అనుభవం గనక, చెవిని పడడానికి సాధ్యం అయిందా తప్ప సాగిలింది ఏమన్నా ఉంటే అదీ గానం!

ఏ ఇతర భౌతికపదార్థంయొక్క అవసరమూ లేకుండానే మానవుడు సృజించగలిగింది నాదకళ ఒకటేగనక, గానం అమూల్యం. గానవ్యాపారం ఏమిటంటే నచ్చడమే. నచ్చితే ఎందుకు నచ్చిందో చెప్పడానికి వీలులేదు, అడగడానికీ లేదు. గానంలో మధ్యరంగం లేదు. "పడితే పెళ్లి లేకపోతే శ్రాద్ధం" మోస్తరు. వచ్చినా ఒకనిమిషంలోకి, మళ్లీ తరవాత ఏమవుతుందో అనే కదా సభ్యులు అల్లాంటి ముహూర్తాల్లో పరస్పర సంభాషణలోకనం చేసుకోడం. వినడానికి జనంలేనప్పుడు ఒయిద్దీకే ప్రతీ నాదమూ గానమే. ఒకచోట చేరిన జనం అందరూ

కలిసి రచించే నాదం. స్వరోమాత్రరుగా ఉండవచ్చానికి ఖతకూడే ఉండదు గనక, గానమే! పరిచయసామభూతుల వాతావరణంలో గాని గానం వృద్ధిచెందదు. "శాభాష్, నేను మెచ్చుకుంటున్నాను" అనే అనుకూల్యం వినేవాళ్ళదగ్గిర్నుంచి ఎప్పటికప్పుడు సూచించే చిహ్నాలు లేకుండా తప్ప గానం చేసేవాడు సాగలేడు. అందుకనే కొందరు గాయకులు తమకు సజీవసభ్యులతో కూడిన సభయెదుట ముఖాముఖిగా పాడడానికి ఇష్టపడుతున్నారు. (పెటునాలో ఉవ్వద అన్నమాకంచేత. ప్రత్యక్షరూపమైన కండి తెరగాయకులకీ, మైక్ గాయకులకీ తొలగించాలనుకుంటాం, పాపం ఎక్కడికక్కడికి ఇవాళ్ళ (ప్రతిభావంత గాయకు!) ఎటువోయి ఎటు నపుంసో అని చెప్పి, తమకు పాడడం తెలుస్తున్న లగాయితు "ఆహా, బలే, అచ్ఛా, భేష్, వారెవా, ఓహో" అంటూ సుప్పాయి నిశ్వాసానికి ఓసారిచొప్పున విలీ కేనిమిత్తం జీతంయిచ్చి ఓణ్ణి పెట్టుకుని, వాణ్ణే ఎదురుగుండా కూచో పెట్టుకుని. మరీ మొహం పెడతారట! అపరిచితగానం చిన్న మోతాదుల్లో మాత్రమే తట్టుకోగలరు. గానం శూన్యరాశి. అపరిచిత శూన్యంకంటె పరిచితశూన్యం నయంకదా అనిపిస్తే, అదేనా తాను సృష్టించుకోలేకపోవడంవల్లనున్నా గాయకుడనేవాడు స్వయంగా తననిమిత్తం దాన్ని సృష్టించి పెడుతూంటే తను తల ఆడించుకుంటూ, తాళం వేసుకుంటూ, తనవల్లే అది సృష్టింపబడుతోందా అన్నంత కర్తృత్వం ఆక్షణంలో తను కూడా ఆరోపించుకుంటూ, ఉణేకాస్తి గనక అది వీల్తై నంత

పాట్టుకు తన పేరేటే జమకట్టుకుంటూ ఉండడానికి వీలుంటుంది గదా అనిన్నీ, మానవుడు గానం వినడానికి వెళ్ళడం. పరాయి గానం యావత్తూ శుద్ధకంఠరగోళం అని చెప్పడం అంతే తెలిక అసలుగాని తేడోది లేదు. ఎందుచేత అనగా, శుద్ధగానం కోవుడి లాంటి అగమ్యాత్మ్యంతో కూడిన వాయు తరంగంగనకే! గానానికి అర్థం మానవులకి దుర్గమం. గానార్థం ఎవడూ అడగడు, ఎవడికీ తెలియదు. విచారకరమైన గానం వినబడేటప్పుడు ఒకరు హృదయాల్లో విచారం కలగవచ్చు గాని "ఎంతోపని జరిగింది!" అనిముక్కు మీద వేలేసుగోడానికి బోధపడేది ఏమీ ఉండదు. ఒక్కొక్క గానానికి మనసు ఆవేశితులం కావచ్చుగాని ఎందుకో తెలియదు. పైగా, విచారం అనేకరకాలుగా కలగవచ్చు మన్నవాళ్ళల్లో. కాని ఆ విచారాల భేదం ఏముటో తెలియదు. గాయకుడికీ తెలియదు. గానఫలితంగా విచారం, క్రోధం, కరుణ, హాస్యం మొదలైనవి ఏమిఉన్నా వాటిని ఆవరించి ఆనందం ఉండిటోగాతుంది. గానం ఆకర్షించే నాదం! ఎవర్ని ఆకర్షించడం! ప్రాణికోటినన్నీ, అత రాల్నీ—తనతో ప్రారంభించి హీనాతిహీనమైన ఇతరమానవుల్నీ, వీలుగాఉంటే పశుపక్ష్యుల్నీ, క్రిమికీటాల్నీ, తీరుబడి ఇంకాఉంటే జడాల్నీ! అందుకని గానం చరాచర కోటికి ఉన్మాదిలక్షణం. "పికః కూజతి పంచమం" లాంటివి అందువల్లే పుట్టిఉంటాయి. అందుకనే "నాగస్వరం వడితే నాగులకు నిద్ర" అని వచ్చింది. అనగా, గానం మూలాన్ని

పాములు నిద్దరోయి గుర్రుకొడతాయని కాదు; అవి చక్షు శ్రవాలుగనక, అదివరకాకా కళ్ళులాగ పనిచేసే రంధ్రాలు గానం తమరిమీద పడ్డప్పుడు చెవులులాగ మారిపోవడంవల్ల పాముకి గానావరణలో అంధత్వం వస్తుంది అని. "ఐతే తెల్లవాళ్ళకి గానం అనేది ఉందిటోయ్, అసలు, మనకిమల్లే!" అని ప్రశ్నించే తెలుగువాళ్ళున్నారు. అంతేగాని, తెల్లవాళ్ళకి కవిత్వం ఉందా అనిగాని, శిల్పం ఉందా అనిగాని, చిత్రకళ ఉందా అనిగాని శంకించరు, అదిగదా. ఎంచేత అంటే, ఇతరలలితకళలన్నీ (శిల్పధర్మమూ అని కవనంగూడా) కంటపడేటట్ల రూపం దాల్చ గలవ్, గానం దాల్చలేదు. గానానికి రూపం ఎప్పటికప్పుడు కల్పించాలి, కల్పించేవాడే యివ్వాలి, కల్పించిన క్షణంలో తప్ప దానికి జన్మలేదు. గానం కాలనిగళబద్ధం. అందువల్ల గానం అంటే కాలయవనికమీద చిత్రింపబడి పినపడే బొమ్మ అన్నాడు ఒక జ్ఞాని. గానానికి పుట్టగానే యౌవ్వనం, మృతి! తత్క్షణంలో పోవడంవల్ల దానికి వయస్సూలేదు, జరా లేదు. అందుచేత గానం గాంధర్వవిద్య! గానం బతికున్నవాళ్ళని కట్టెలుగా చేసి, కట్టెలకి జీవం పోసి, చేతనాచేతనాలకి సరిహద్దులు కొట్టేస్తుంది. గానం మానవులలోని దివ్యాంశకు ఉచ్చారణ. గానం నాదం స్వాయంగా చెయ్యగల రూపాల్నే గాక తక్కిన రూపాల్ని కూడా ఐక్యంచేసి జగదాధారుడిలో లీనం చెయ్యగల సానందసాధనం! గానం మానవాతీతమైన భావరస యుతం. మానవుల్లోని జాతిమతవయస్సంస్కారాది భేదాలే

కాదు, జీవుల్లోని పక్షివృక్షజంతుమానవ క్రిమికీటాది భేదాలే కాదు, రూపాల్లోని చరాచర భేదాలే కాదు, భూతాల్లోని ఘనద్రవాది భేదాలే కాదు—అన్నీ కూడా భ్రమజన్యాలు కాదు యథార్థంగానే ఉన్నాయనేవాళ్ల మౌఢ్యం వదలగొట్టేనిమిత్తం "కావలిస్తే ప్రత్యక్ష నిదర్శనంగా అధమం నేనున్నాను సుమండీ'', అని లోకాంతరసీమనించి మానవులకి వినబడే హెచ్చరిక గానం! మానవహృదయంలోని ఉద్రేకాన్ని వీలైనంత సున్నితంగా విరివిగా ఉచ్చరించడానికి వాయువేగం గల బ్రహ్మవిద్య గానం ఒకటే! వ్యాఖ్యానంగాని, మధ్యవర్తిత్వం గాని, సిఫారసుగాని, మెజారిటీవోటుగాని, తన్నుగల బెదిరింపు గాని లేకుండానే మానవులకి ఏ వృత్తాంతం తెలుపకుండానే హృదయచలనం కలిగించగలిగింది గానమే! నిర్గుణం, అవ్యక్తం, అతీతం, అపరిమితం అని మనం యెంచే వాచామగోచర భావాన్ని అర్హరీతిగా పూజించడానికి శబ్దశిలవర్ణాదిసాధనాలు చాలక పోవడంవల్ల మానవులు అవలంబించే దివ్యమధురనాదబిందు పథం గానం!

ఇక తెలుగుజాతిని తలుచుకుంటే, దేవాలయాలలో ఉండవలసిన పవిత్రగానం; భజనాదులలోని భక్తియుత గానం; వివాహాదులలోని ఆనందోత్సాహ పూర్వక గానం; రాజ్యాలగాల్లోని రణరంగగానం; ఆస్థాన గానం; ప్రభాతగానం; ప్రార్థనలలోని హృదయపూర్వక గానం; కర్షకాదుల శ్రమోపశమనకరగానం; దరిద్రుల జీవాందోళనగానం; సంఘంలోని చలన

చర్మ చిత్రవిషయంలో, పురాణపఠన కాలంలో, హరికథ సమయంలో, నాటకాటంకాలల్లో వృత్తి గానం; వేడుక గానం— ఇల్లాగ్గా చాలా సందర్భాల్లో వినిపిస్తూంటుంది. "లాలిపాటలు, మేలుకొలుపులు, మంగళహారతులు, జావళీలు, భజనకీర్తనలు, ఊడుపుపాటలు, కల్లుపాటలు" (వేలంపాటలు కావనుమండీ!), "ఆటపాటలు"—వీటిల్లో తెలుగుజాతిని ప్రతిబింబింపజేసే అఖండకవిత్వమే ఉందని మహాంధ్రులిద్దరు సెలవిచ్చారు. వీటిల్లో తెలుగుజాతిని సూచించే గానం లేదని ఎవరు విస్మరించగలరు! కాని, ఏమిటో! గానం అవ్యక్త శూన్యం! అన్నట్టు, గానాన్ని మాటల్లో చెప్పడానికి ప్రయత్నించడం వ్యర్థం కదా! మరి ఉంటాను.

వేషరాగాల మేజువాణీ

నాటకం దృశ్య ప్రబంధం. దృశ్యాలోకనంలో ఆదర్శమూ, ప్రత్యక్షమూ ఉన్నాయి. ఆదర్శం ఆకాశం; ప్రత్యక్షం భూమి! ఆదర్శం మానసికం; ప్రత్యక్షం భౌతికం! ఆదర్శం అటు! ప్రత్యక్షం ఇటు! కొందరు ఆదర్శప్రియులు; కొందరు ప్రత్యక్షాసక్తులు! ఆదర్శవాదుల మాటలు ఆకాశాన్ని దాటి పైకి వెడితే ప్రత్యక్షవాదులకి అసలు నోరే పెగల్దు. ప్రత్యక్ష వాదుల పన్నతో భూమిపండినా, ఆదర్శవాదులకి అసలు పథ్యం పడదు. ఆదర్శవాదుల ఆలోచనలో ప్రత్యక్షవాదులు నీచులు; ప్రత్యక్ష వాదుల దృష్టిలో ఆదర్శవాదులు పనికిమాలినవాళ్ళు. ఆదర్శాలు లేనివారికి జీవితాభివృద్ధి ఉండదని ఆదర్శవాదుల దెబ్బలాట. ప్రత్యక్షాలు గోచరించని పక్షానికి అభివృద్ధిమాట దేవుడికి తెలుసు — అసలు జీవితమే ఉండదని ప్రత్యక్షవాదుల పక్షం. మానవులయొక్క భావనాశక్తి వ్యర్థం కాకూడ దంటారు ఆదర్శవాదులు; మానవులయొక్క వివేచనాశక్తి వీష్యం కాకూడ దంటారు ప్రత్యక్షవాదులు. భూతకాలాన్ని ఇవతలకి లాగి సంగతులు బుజువుచేసుకోడానికి వీల్లేదుగనక "పూర్వం" అన్నీ ఆదర్శప్రాయంగా ఉండేవట అనీన్నీ, భవిష్యత్తు యొక్క సైజు ముందే తెలియనే తెలియదు గనక ఆదర్శాలన్నీ రాబోయే కాలంలో అంకురాలా ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ఎందుకు ఫలోన్ముఖానికి రాకూడదూ అనీన్నీ ఆదర్శ

వాదులు భూతకాలాన్ని వెనకేసుకొచ్చి భవిష్యత్తునిమాత్రమే నమ్ముతూ తమ క్రియాశూన్యత్వాన్ని సమర్థించుకుంటారు. భూతకాలం మనది కాదు గనకనన్నూ, భవిష్యత్తు మనది ఎంతవరకో తెలియదుగనక నన్నూ వర్తమానమే మనది అని వ్యవహరించమంటారు ప్రత్యక్షవాదులు. ప్రత్యక్షవాదులు ఎక్కడ పని చేసిపోతారో అని ఆదర్శవాదుల భయం. కాని ప్రత్యక్షవాదులు వుట్టి పని చూపెట్టింతరవాతగాని ఆదర్శవాదులకి జన్మే లేదు. ఆదర్శవాదులు పనే చెయ్యలేక, చెయ్యక, దుద్దకొద్దీ చేసినా ఎందునా బొందకుండా అవకతవకగా తగలేసి, చూసే కన్ను కళాదృష్టితో చూడలేకపోయిందనీ, వినే చెవి కళా శ్రవణంతో వినలేకపోయిందనీ ఆస్వాదకుల దుస్థితి గురించి కంట తడిపెట్టుకుంటారు. అదీకాక ఆదర్శవాదులు పరలోక సౌఖ్యమే తమ పరమార్థం అని మాటల్తో గోలచేస్తూనే ప్రత్యక్షవాదులు ఆర్జించుకునే భూలోక భోగాలనుభవించి కుళ్లుతారు. కేవల ఆదర్శవాదులు తాము అకర్మలోపడి ఇతరుల్ని పడగొడతారు; కేవలప్రత్యక్షవాదులు తాము పశుత్వంలో దిగి ఇతరుల్ని దింపుతారు. చేతగాని ప్రత్యక్షవాదులు మతం మారి ఆదర్శవాదులు కావడం జరుగుతుంది; వాతగాని ఆదర్శవాదులు మతం మారి ప్రత్యక్షవాదులు కావడం మరోజన్మలో జరగచ్చు. ఈ ఆదర్శ, ప్రత్యక్షవాదుల సందడిన పడిసలిగిపోయి జనం ఉక్కిరి బిక్కిరి అవుతూంటారు. ఎవరో మధ్యనుంచి 'యోగః కర్మసు కౌశలం' అని కేకలేస్తుంటారు. 'అదెక్కడ

కాదుగుతుంది పోదూ' అని మరోరు సమాధానం చెబుతూంటారు. అన్ని విషయాల్లోనూ సంగతి ఇల్లానే ఉన్నట్టు కనిపిస్తుంది. దృశ్యకావ్యమైన నాటకప్రమేయంలోకూడా స్థితి ఇల్లానే ఉంది.

ఇదివరకే నాటకవిషయంలో బోలెడు ఆదర్శాలు ఉన్నాయి. "విష్ణువు వేషధారి, శివుడు నర్తకుడూ, పార్వతి నర్తకి, నంది తల ఊగించాడు. బ్రహ్మగారు నాలుగు వేదాలూ రాగాలు తీశాడు. నారదుడు జంత్రగాత్ర కలహాలు మిళాయించాడు. సరస్వతి సంగీతసాహిత్యాలు జోడించింది. మయుడు శిల్పి. అనగా వేషం, నృత్యం, అభినయం, శ్లోకం, గానం, కీర్తన్, శిల్పం—ఇవన్నీ చక్కటి సంతర్పణ ధవళంలాగ మేళవించి 'నాట్యం' గా మూర్తీభవించాయి. అవన్నీ మూర్తీభవించేదే పవిత్రమైన నాటక రంగభూమి. నాట్యశాస్త్రం రచించిన భరతుడు ముని. నాటకాలు రూపకాలు. పదిపన్నెండు రకాలుగా ఉనక ఉండే రీతిని తప్ప అవి ఉండకూడదు. ఉంటే చిత్రరకం అన్నమాట పూర్వాచార్య ప్రకారంలేని ఇప్పటి నాటకం నాసిరకం. సూచించినచోట, పదసామగ్రి చెడకుండా ఉచితంగా గానం చెయ్యాలి" అని. ఇదంతా సంస్కృతనాటకంమాట. ఇక నాటకాలు తెలుగులో పుట్టినతరవాత మరికొన్ని ఆదర్శాలు వచ్చిపడ్డాయి. "సంస్కృతనాటక లక్షణాన్నిబట్టే తెలుగునాటకం ఉండాలి. పూర్వకాలపు ఆంధ్రఅష్టాదశవర్ణాల జనాన్నీ ఆబాలగోపాలంగా సంస్కృత నాటకాలు ఆకర్షించిఉండడం

రూఢే అని మనకు తెలుసుగనక ఆ నాటకాలయొక్క తెలుగు నకళ్ళు ఇప్పటి జనం మెచ్చుకోకపోతే ఇప్పటి జనానికి కళ్లు లేవన్న మాట. (అనగా ఒక్కొక్క ఆచార్యవాని ఉద్దేశంలో: నేటివరకూ కల్పిన ప్రతీ సంస్కృతనాటకమూ వెనక ప్రతీ ఉత్సవాల్లోనూ ఆడగా అప్పట్లో బ్రతికి ఉండే ప్రతీ ఆంధ్రుడూ కొట్టిలేస్తూ గ్రహించి ఉంటాడు అని గావును) సంస్కృత పాండిత్యం లేని తెలుగునాటకం వ్యర్థం. జనభాషకి నాటకభాష దగ్గరగా ఉంటే అందులో ఏముంది? కవే సర్వజ్ఞుడు కావలసి నప్పుడు నాటకకవికి ఇంకా ఎక్కువలక్షణా లుండాలి. రంగానుభవమేగాక అధమం ఆరుశాస్త్రాల్లోనూ, పద్ధాలుగు విద్యల్లోనూ (అరవైనాలు గింటల్లోనూ పోని), అయిదు లలితకళల్లోనూ ప్రవీణుడైతేగాని తెలుగు నాటకం రాయకూడదు! (రాస్తే వాడి చెయ్యి విరగ్గొట్టాలి). నాటకం లిపిలో ఆకారం దాలిస్తే దృశ్యప్రబంధమే. మరి ఆడకక్కర్లేదు. అది ఎట్లా ఉందో చెప్పవలసిన వాడికి పైలక్షణాల్లో ఏదీ అవసరంలేదు సరిగదా, ఇతర లక్షణాలు ఏమున్నా చాలు. నటించేవాడికి మొత్తం శరీరానికైతేం, మనస్సుకైతేం, ఆత్మకైతేం యాభై ఆరు లక్షణా లుండాలి! ఆ లక్షణాల్లో ఆఖరికి ఒకటి లోటున్నా సరే నాటకరంగంమీద నిలబడ్డాడా వాడి కాలు విరగ్గొట్టాలి. ఆ నటుడి నటన గురించి చెప్పడానికి స్మారకంలేని వాడుకూడా అర్హుడే. నాటకం రాసేవాడు మంచి పారిషదుడు, రసజ్ఞుడు, ఇంగితవేది కావాలిగాని, సార్థకనాటకం పామరుణ్ణి,

మూర్ఖుణ్ణీ, తాగినవాణ్ణీకూడా ఆకర్షించితీరాలి. జతికి ఉండే నటుల్లో ఎవడూ సమర్థుడు లేకపోవడంవల్ల కొన్నికొన్ని సలక్షణ మహానాటకాలు ఏ రంగంమీదా ఆడడం పడకపోయినా సరే, అవి ఆ నాటకకర్తల అంతరంగాల్లో జరిగిపోయాయిగనక అవీ ఆదర్శనాటకాలే. కొన్నికొన్ని గొప్పనాటకాల్ని భౌతికంగా ప్రదర్శించి చెరపకుండా లిపిలోనే ఉండనియ్యడం మంచిది. ఆసీన నాటకాన్ని చదువుకున్న జనాభిరుచి నిరాభిరుచి! నాటక రంగంమీద తెలుగుపద్యాలు నటుడు పాడితీరాలి అనే మాట ముంజూపుగల భరతముని, వాల్మీకి వెనకే రాశారు. మంచిపీక లేని బ్రహ్మ, నారదుడూ, నలుడూ, హరిశ్చంద్రుడూ, రాముడూ, సత్యవంతుడూ, వెంగళ్రావూ, బుస్సీ, గిరీశమూ— వీళ్ళంతా దిక్కుమాలిరకం! వీళ్ళంతా మళ్ళీ పీక ఉంది గదా అని కచేరీ చేశారా వీళ్ళందర్నీ చావగొట్టాలి. నాటకం రాయమన్నవాడూ, రాసినవాడూ, ఆడించినవాడూ, చూసినవాడూ పేరూ, కీర్తీ, ధనమూ, గౌరవమూ సంపాదించుకోవచ్చు. గాని నాటక వేషం కట్టినవాడుమాత్రం డబ్బు నొల్లుకున్నా సరే అపాంక్తేయుడు. వేర్వేరు నాటకాల వృత్తాంతాలు తెలిపే మాటలు వేర్వేరుగా ఉండాలి గాని వేర్వేరు పాత్రల వేషాలూ, రాగాలూ, చేష్టలూ మారకపోయినా బందిలేదు. నటుడు నాటకపద్యాలు ఉచితరాగంలో తనరీతిని పాడి అర్థంగా అభినయించకపోతే తెలుగుకవిత్వం ఏక మొత్తంగా నశించి బూడిదైపోయి నాటకపద్యాలు తలబడి

పోతాయి. ఆదేవిధ్యంగా కాదు, ప్రతీ ఉపాఖ్యానమ్మూ చదువు కోవాలనిపించేలా ... లంతేనే మంచి నాటకం. నా ఒక రచన గురించీ, నా ఒక ప్రదర్శన గురించీ బాధ్యతలూ, నీతులూ, మతులూ, సంకేతాలూ ఉంటాయిగాని, నాటిని ఆస్వాదన చెయ్యడానికి ఆయత్తమైనవాడికి హాస్యాలు మాత్రమే ఉంటాయి" మొదలైనవి.

ఇవన్నీ, నా అల్పజ్ఞతకి స్ఫురించని ఇంకా ఎన్నెన్నో ఆదర్శాలతో గురాం తో గద్య నాటకాలతో ప్రారంభించి, ఆ నాట్యాభివృద్ధినిమిత్తం ప్రదర్శనానికి రావలసిన పామరజన వ్యామోహానికి వీలుగా ఉండే 'మీకమంచితనం' అనే గాత్రపుసిపాతో పెట్టిపుట్టిన వ్యక్తులు వేషాలెయ్యడానికి వచ్చినకొద్దీ గాన గాంధర్వం గల పద్యాలూ, పార్శ్వవరసలకి ప్రతిగా టుమ్రీ, టప్పా, దరువూ, గజల్ వంటి పాటలూ తయారుచేస్తూ, జోను పురమూ, (కీ. శే) ఇమ్మానేని హనుమంతరావు నాయుడువంటి వార్లనలాగా వినక నాటకకర్తలు సంగీత నాటకరచన చేశారు. మొత్తంమీద తెలుగులో 'నాటకం' అంటే 'సంగీత నాటకం' అనిన్నీ, 'నాటకం ఆడడం' అంటే 'నాటకం పాడడం' అనిన్నీ అర్థాలు వచ్చాయి. తెలుగు సంగీతనాటకం అనవైవళ్ళ పంట. వెయ్యిపైగా అచ్చు అయినాయి. సుమారు రెండువందలు జనసమూహానికి పాడబడ్డాయి. ఇన్ని ఏళ్ళ ప్రయత్నానికీ ఏడెనిమిది సంగీతనాటకాల పేర్లూ, అయిదారు సంగీత నాటకశాలల పేర్లూ, మూడు నాలుగు ఇష్ట నాటకకర్తల

పేర్లూ, ఇద్దరుముగ్గురు సంగీతనటుల పేర్లూ, ఓ తొంభై రాగాల పేర్లూ కొంతమంది జనుల హృదయాల్లో నిల్చిపోయాయి. నాటకత్వం, వేషధారణం, సాత్వికం, ప్రదర్శకత్వం, జాతిజ్ఞానం ఎంతవరకు అభివృద్ధి అయిందో అందరికీ తెలుసు. కాని తెలుగు నాటకరంగంమీద 'క్షుద్రరాగం' అనే నల్లమందు చాలా ఉపకారాలు చేసి పెట్టింది. నూటికి తొంభై మంది కర్తలయొక్క కవిత్వరహిత పద్యాల్ని కవిత్వంగా మార్చి వారి నాటకాలకి అనక్షరాస్యుల్లో కూడా ప్రచారం తెచ్చింది. నూటికి తొంభైమంది సంగీత నటులయొక్క అభినయ శూన్యత్వాన్ని నటనగా మార్చి వారి కళకి ధనం తెచ్చింది. నూటికి తొంభైమంది సంగీత నాటక సభ్యులయొక్క అరసికతని రసజ్ఞతగా మార్చి వారి క్షణిక వినోదాలయొక్క ప్రకటనకి తగుణం ఇచ్చింది. నేటికాలంలో సంగీత నాటకరచన మరి ఆగింది అని చెప్పవచ్చు. అనగా సంగీతనాటకశకం ముగిసిపోయింది. బస్తీలలోనూ, పల్లెటూళ్ళలోనూకూడా వెనక ఉంటూండే నాటకశాలలు గతించాయి. ఆనాటకశాలలు ఇప్పుడు లేవు. కానిమరో పనికీ మరోపనికీ ఉద్దేశింపబడ్డ శాలల్లో (అనగా టాకీ శాలలూ, సంతపాకలూ, వి[illegible]మరలూ,-వీటిల్లో) నేటి వరకూ అడపాతడపా తెలుగు సంగీతనాటకం కదులుతూనే ఉన్నాది. తోలుబొమ్మల యోగమూ, కలాపాలకాలమూ, భాగవతాల రోజులూ, యక్షగానాల దినాలూ గతించినా అటువంటివి ఎక్కడేనా, ఎపుడే పురస్కరింపబడాలో ఇంకా జరుగుతూ

ఉన్నట్టే తెలుగు సంగీత నాటక ప్రదర్శనాలు కూడా అక్క-
డక్కడ ఎవరి మధ్యవర్తిత్వం ధర్మమాగా అనో నేటికీ సంభవిస్తూ
నే ఉన్నాయి. ఈ ప్రదర్శనాలు విధిగా పురాణపాత్రల సంగ
తులై, జనానికి కథ యావత్తూ లోగడనే తెలిసినవై, ఖరీదైన
వేషాలైనా సరే వెయ్యడానికి వీలైనవై, 'మండలిక' గల
వాళ్ళచేత ముఖ్యపాత్రలు ఆడబడేవై ఉంటాయి. పేరుపొందిన
భ్రష్టంసుల్ని మినహాస్తే స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలే వేస్తూంటారు.
కాని ప్రతీపురుషుడూ నటుడు కాజాలనట్టుగానే, ప్రతీస్త్రీ నటి
కాజాలదనూ అనేమాట నిజమైనా, స్త్రీపాత్ర స్త్రీ వేసిన సరే
ఒప్పుతుందనిన్నీ, ఏమైనా మంచి మేజువాణీకి పోటుందను
గదా అనిన్నీ, సంగీతనాటకసభ్యుల మతం అయినట్టు నా కి
చర్యానల్ల బోధపడుతుంది. పెద్ద నటుడు ప్రతీవాడూ పాతి
కముప్పైవేషాలు వేసివున్నవాడైనా, వాటిల్లో ఏ ఒకటిరెండిం
టల్లోనో వాడికీ, పాత్రకీ కేవలాభిన్నత్వం కుదిరినట్టు జనానికి
గోచరిస్తుంటుంగావును, వాణ్ణి ఆ ఒకటిరెండు పాత్రల వేషాల్లోనూ
చూస్తే చాలని జనం అనుకోరిస్తారు. ఆవ్యక్తి వేషం వేసు
కుని, వారి ఎదట నిలబడి, నాలుగుపద్యాలు మాట్లాడుకుని, ఆ
స్వరంతో, తన నాలుగురాగాలూ తన మోతాదుప్రకారం
(తక్కిన పాత్రలకి శూన్యంపెట్టి) పాడడమూ, ఏమన్నా రెండు
మూడు పాటలు ఆగ్రధేతరగానంతో బజాయించడమూ, ఇతర
ప్రజ్ఞలు వాడిదగ్గిర ఏమన్నా ఉంటే అవేషంతోనే—నాటకం
ఆపి—అవికూడా వారి కోరిక చొప్పున కనపరిచి వాళ్ళని ఆనంద

పరచడమూ—ఇవిట అనాథ సంగీతనాటకసభలో డబ్బు వెచ్చించి సభ్యత్వం కొనుక్కునేవారి ముచ్చటలు! ఆముచ్చట్ల పుణ్యమా అని, కంట్రాక్టరుయొక్క ప్రాదుర్భావం, ప్రదర్శన దినం వస్తోందనే ఘోషణా, ప్రదర్శనస్థలంయొక్క గేటుదగ్గిర గలిభీ, అధ్యక్షుడులేని సభలో సభ్యులు ఆసీనులు కావడం, తెర లేవడం, కంట్రాక్టరుయొక్క అంతర్థానం, నటసభ్యసంవాదం, యుద్ధం, రాయబారం, శాంతి, తిరోగమనం—ఇంతభాగవతమూ ప్రతీసంగీతనాటక ప్రదర్శనంగురించీ జరుగుతుంది. ఏది ఎల్లా నాశనం అయితేం "ఆదర్శం ఎక్కడికి పోతుందీ" అనే ఆదర్శవాదు లందరికీ ప్రత్యక్షంగా నమస్కరించి, సంగీతనాటక ప్రదర్శనాభాగోతం గురించి విన్నంత, కన్నంత మనవిచేస్తాను.

సంగీతనాటకంలోంచి నృత్యం వేరైపోయిందిగనక కంట్రాక్టరుకి అది తప్పకడంవన్నీ తెలిస్తే చాలు! అందుకని అతడు సాధారణంగా తెలుగు సాహిత్యం నాటకాంతంవరకూ చదివిన వాడై, అథమం ఆంధ్ర ఆంధ్రేతర దేశీయగానాలు ఎరిగున్న వాడై, అభినయవిద్య తెలిసినవాడై ఉంటాడు. అసలు బాధ ఏమిటీ అంటే, "నాటకరంగం ఎక్కి ఇన్నికళల సంపూర్తీ ఒకే సారి కనపరచగల సంగీతనటులు అక్కడక్కడ ఉన్నారే, వాళ్ళ నందర్నీ సమావేశపరిస్తే మూర్ఖజనమే కాకుండా కళాభిలాషులకూడా రెండు మూడుగంటల్లో అనేకానందాల యొక్క సిగ్గు పొందటానికి వీలుంటుంది. ఇటువంటి తరుణం ఆంధ్రజనానికి కలిగించడంకంటె, కలిగించి తద్వారా ఆంధ్ర

మహాజనానికి ఆనందబోధ చేయించడంకంటె, చేయించి ఆంధ్ర దేశంయొక్క జ్ఞానాభిరుచుల మట్టం పైకి లేవ గొట్టడంకంటె మరి మనజన్మకి కావలసిం దేమిటి?" అని! ఆపళంగా అతడు సాహసించి పేరున్న నటీ నటుల్ని 'బుకు...' చేస్తాడు. వాళ్ళ కిచ్చే కట్నాలు మూడువందలరూపాయల మొదలు మూడు రూపాయల వరకూ ఉన్నాయి. మరీ గొప్పవాళ్ళకి అడ్వాన్సుగా (లేకపోతే టిక్కెట్లు అమ్మినాసరే ఆట తక్కున ఆగిపోతుంది!), మధ్యవాళ్ళకి అర్ధకుసిగా, తక్కినవాళ్ళకి వెనకనించీ అవి ముట్టు తాయి. నటులకి తమకు వెయ్యవలసింది ఏవేషమో తెలు స్తుందిటగాని కంట్రాక్టరురానే ఉత్తరంలో స్థలం తక్కువకావ డంచేత ఏ నాటకమో, ఏ కవినాటకమోకూడా వాళ్ళకి తెలి యదు. నాటకకర్తదగ్గిర ఆ 'నాటకం ఆడుకోడానికి' అను మతి తీసుకోవాలనే సందేహమేకూడా లేని కంట్రాక్టరు అదృ ష్టవంతుడుగనుక నాటకకర్త బ్రతికిఉన్నాసరే వాణ్ణి హెచ్చ రించకుండానే ప్రదర్శనం ఖంజాయింపుచేస్తాడు. లిఖితానుమతి ఉండాలిగావు నని తెలిసినవాడు (ఆడేవానికీ పుస్తకానికీ సం బంధం లేకపోయినా) అది సంపాదిస్తాడు. పనిహేనుకోజులు కర్దనగా, కంట్రాక్టరు ఘోషణ ప్రారంభిస్తాడు. రాష్ట్రీయ స్థానికపత్రికల్లో వేయిస్తాడు. కరపత్రాల్లో కొట్టిస్తాడు. కాకి తంలేని చోట ఖర్చుతగ్గడానికి రావిఆకుమీద వేయిస్తాడు ("అ శ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయం" అని అతడికి తెలియబట్టి!). కాఫ్యాల యాలదగ్గిర అట్టలు కట్టిస్తాడు. గోడలమీద అంటిస్తాడు, రోడ్ల

మీాద పాడిస్తాడు, సినిమా 'ఇంటర్వెల్'లో జొనిపిస్తాడు, కర్ర అట్టల కుర్రాళ్ళచేత పాడిస్తాడు, బాజాలు వాయింపిస్తాడు, డప్పులు కొట్టిస్తాడు (నాటకానాటికి వచ్చినప్పుడు నాటకపద్యాలు వేషధారులకంటె బాగా పాడగల డప్పు మోగలిస్టుల్ని కొనుమతీచేసి నాటకపాట నాటి పగలు వాళ్ళచే ఊరేగిస్తాడు), తన ప్రదర్శనానికి క్రితంరోజుల్లో జరిగే ప్రదర్శనాలవేళ హాలల్లోకి ప్రవేశం పొంది, మహాసభ్యులమీాద తన ప్రదర్శనపు నోటీసు కరపత్రాలు అంజలి చల్లుతాడు! ఆంధ్రపత్రికలమీాద ప్రేమకొద్దీ సామ్యుపిరజిమ్ముతాడు. నోటీసుల్లో పురుషపాత్రల ఇంటిపేర్లూ, స్త్రీపాత్రల నవీననామధేయాలూ, వాళ్ళవాళ్ళ బిరుదాలూ, బిరుదులులేనివాళ్ళకూడా మనవాళ్ళే అని తెలుసన్నద్ధులవి అభయమూ, ఖరీదుగల తనపేరు సూచించే పొడి అక్షరాలూ, అదృశ్యలిపిలో కవిపేరూ, రేట్లూ, "సమయానుకూలంగా రేట్లు సొచ్చింప" బడే షరతూ, ఇటువంటి మేళం మళ్ళీ మళ్ళీ అతుక్కోదుగనక జనం వేగిరపడవలసిఉంటుందనే సలహా, ఆట సుమారుగా ప్రారంభంఅయే క్షణమూ- ఇవన్నీ ఉంటాయి. రంగనక్షత్రాల్లో ఎవరైనా పూర్వాను ఊరు వస్తారు అని తారతమ్యాలవల్ల రాలేకపోయి జనానికి ఆశాభంగం కలిగించిన జ్ఞాపకం ఉంటే, ఆయా నక్షత్రాల్ని, సవేషంగా, 'ఫలానా సంగీతనాటకరంగ పహిల్వాన్‌కీ జయ్' అనే కేకల్తో పిలుసిబట్టి పూలదండల టాక్సీకార్లలోనో, కాలినడకంబట్టి తోరణాల బొగ్గుబస్సులోనో నాటకంనాటి పగలు- అతడు "అనిన మాటకు

తప్పా టనుచితంబని" వచ్చి హరిశ్చంద్రుడైనందుకు పెండ్లి కాబోయే యువరాజునిలాగ దిగ్విజయం చేయిస్తారు. రావలసిన వాళ్లు సమూలంగా వచ్చేసిన సంగతి ప్రదర్శనకాలానికి ముందు మళ్లీ తెలుపుడుచేస్తారు. టిక్కట్లు ప్రదర్శనానికి వారంపది రోజులు ముందనుంచీ ఆడే హాలుదగ్గిర అమ్ముతారు. కుర్చీ నెంబర్ల అట్టప్రకారం రంగానికి ఎట్టఎదరగా వద్ద నెంబర్లు కొందరు జాగ్రత్తపడి కొయించుకుంటారు. ప్రదర్శనానికి పూర్వం టిక్కట్లగదిదగ్గిర రైలుటిక్కట్లగదిదగ్గిరలాగే ఆంధ్రమహాజనులు ఒకడి తరవాత ఒకడు తీరుగా టిక్కట్లు తీసుకుంటారే కాని చొక్కాలు చిరగడం, పన్నులు ఎగరడం, పిలకలు ఊడడం, ఆరేసిచేతులు టిక్కట్లిచ్చే ద్వారంలో చిక్కడి ఇచ్చేవాడి చెయ్యికూడా పట్టుగోడం మొదలైనవి సాధారణంగా ఉండవ్! తెరఎత్తడానికి గంట పూర్వమే టిక్కట్టుధరలు లేచిపోతాయి. దాన్తో ప్రదర్శనం గొప్పగా ఉంటుందనే ఆశా, చూడాలని కుతూహలమూకూడా కొందరు జనానికి హెచ్చిపోతాయి. గేటుదగ్గిర తోపిడీ జరుగుతుంది. అక్కడికీ మఫ్టీగానూ, డ్రెస్సులోనూ కూడా పోలీసులు అనేకకళా సంపుటీ అయిన ప్రదర్శనం శాంతియుతంగా జరగాలనే అభిమానంతో వస్తారు. నకాలంలో టిక్కట్టు కొనుక్కున్నా, వీరు లోపలి హాలుస్థితి చూసొచ్చి జనాన్ని లోపలికి వొదల్రు. టిక్కట్లు కొనుకున్న వాళ్లు హక్కులుగురించి గేటుదగ్గిర ఎవడేనా వాగితే కఱ్ఱప్రయోగిస్తారు. ఒకమాటు ఓపతిక టిక్కట్ల జనాన్ని తోసేసి

బె్రడెన్ను పోలీసు ఇనస్పెక్టరు కొట్టిన కొరడాదెబ్బల్లో కొంత భాగం తినడం అనే భాగ్యం నాకుకూడా పట్టి సైడుకాలవల్లో స్నానం అంత పని జరిగింది. మరోసారి గేటుదగ్గిర పోలీసే తిన్నాను. ఇల్లాంటివి గడిచింతరవాత, లోపలికి!

ప్రదర్శనశాలలో ఎనిమిదిగంటలు లగాయితు జనం ఆసీనులవడం ప్రారంభిస్తారు. రిజర్వుడువాళ్లులాగ సకాలానికి వెళ్లచ్చుననుకోకుండా తక్కిన క్లాసుల టిక్కెట్లవాళ్లు సాయంత్రవేళే పాడిజన్నం ఉన్నదేదో వేసుకు తిని దాహం తాగి కాలకృత్యాలు తీర్చుకుని ఎదర ఎదరవరసల్లో తిష్ఠవేస్తారు (కూచున్న చోటినుంచి ఊడిరావడం ఎప్పుడో తెలియకపోవడం వల్ల). నాటకశాలలతో తేడవల్లను ప్రదర్శనశాలగురించి ఎత్తుకోడం అనవసరం. కడవాడికికూడా శబ్దం స్పష్టంగా వినపడాలంటే శాలపొడుగు ఇంత ఉండాలి అని ఉన్న సంగతి గమనించారా లేదా అనే విషయానికి చోటులేదు. టాకీహాలు ఎంత వెడల్పున్నా బాగలేదు. ఎందుచేతంటే, చూసేదియావత్తూ తెరమీదే పడడంవల్ల. కాని తెరయొక్క బారుకి నాలుగు రెట్లు పొలుపొడల్పుండి, నగాన్ని మించిన గొయ్యి నేలకిఉండి, గోతిలో కుర్చీకి కుర్చీకి నడుమ ముందువెనకలగాని, కుడి ఎడమల్లగాని కాకితంగాని, దారంగాని పట్టడానికి వీల్లేకుండా ఉండే సదుపాయం సభ్యులకి ఏర్పాటుఉంటే, బుర్రకేక ప్రదర్శనానికి కల్లినందుకు వాళ్లు పోయి ఇంటికెళ్లాలి. శాలాప్రవేశం పెందరాళే చేసినవాళ్లు మొదటి తెరకేసి చూస్తూ, యథాశక్తి

ధూమపాన తాంబూలచర్వణ నస్యగ్రహణాదికం కానిస్తూ, మధ్యమధ్య అరుస్తూ కేకలు చెప్పుకుంటూ, ఇదవుతారు. ప్రకటనవేళకి హాలు నిండి జనాన్ని కక్కుతూ ఉంటుంది. జనం మూంచి కానకట్టినట్టు వేంద్రంలో పడిపోతారు. సోడా, కిళ్లీ, సిగరెట్ వాటివాళ్లు సరఫరావాళ్ల వింతైన నడకా, సువాసనగల దుస్తులూ, కోమల హైనగాత్రాలూ గోచరిస్తాయి. ఇక సంగీతనాటకసభకి వచ్చేవార్ని కేటాయించడం కష్టం. తెలుగువాళ్లయిన (లేక తెలుగు వచ్చిన) స్త్రీలూ, పురుషులూ అని ఒక విభజన! అయితే ఓనాడు కొద్దరు వర్షధారలొస్తే వార్ని గమనించడమే ఒకరికి నాటకం అయింది గనక కష్టా రావచ్చు! రిజర్వుడు, కుర్చీ, బెంచీ, చాప అనేవి చెల్లించ వలసిన సొమ్మునుబట్టి విభజన. కాని చాపమీద చదవ గలవాళ్లూ, రిజర్వుడులో చదవలేనివాళ్లూ ఉండవచ్చు గనక అదీ తేలదు. అంతా స్పృహగలవాళ్లేమో అంటే స్పృహలేనివాళ్లుకూడా రావచ్చు. మెలకువగా ఉండే వాళ్లేమో అంటే కొందరు నిద్రపోతూ చూడ్డానికి, వినడానికి తేరుకి వాక్కుందిట, అవ్వాక్కై డబ్బెట్టి గొనుక్కుంటారు. సభకి సక్రమత్వం, జరుగుబాటూ ఉండాలంటే ఓ అధ్యక్షుడు ఉండాలి. సాధారణంగా సంగీత నాటకసభ అనాథసభ. నాటకరచన ఎవరి పేరూ లేక అనాథగా ఎల్లా ఉంటుందో, నటవర్గశిక్షణ ఎవరి పేరూ లేక అనాథగా ఎల్లా ఉంటుందో ప్రదర్శనం వీక్షించే సభకూడా అంతే! ఈ సభలో సభ్యు

లంతా ఆదర్శనాయకులు చూస్తే సకల కళా నిష్ణాతత్వం చేత పావనమైన నాటకరంగం ఎక్కే ప్రతి నటుడియొక్క అవ్యవస్థ గురించి సానుభూతి గలిగి, వాడి అవస్థలో తమరుకూడా పడి అనుభవిస్తూ తద్వారా మానవప్రకృతీ, జీవితంయొక్క సుఖదుఃఖ సమ్మిశ్రితత్వం, పాపభంజనం, సత్యవిజయం, సకలజీవ సమత్వం, మిథ్యాసంభవాలవల్ల యాథార్థ్య రహస్యం మొదలైన మహావిషయాలు తెలుసుకుని ఉండడమే కాదు, కవన గానాభినయాల మేళవింపు విని, తత్క్షణం గ్రహించి, బిరుదులూ, ఆంక్షలూకూడా కటాక్షించే సామర్థ్యంకూడా కలిగిఉంటారు. అర్ధ వేళపట్టున వస్తారు రిజర్వ్‌డువాళ్లు. గేటువాడు వాళ్ల నెంబరుచూసి, ఆ నెంబరు కుర్చీ ఉంటుంది వెతుక్కుని కూచోమంటాడు. వెతకాలి, తను రాడు. ఇంకోణ్ణి పంపడు. ఏమంటే, వెతుక్కోడానికి వెళ్లేటప్పుడు కూచున్న వాళ్ల మోకాళ్ల చిప్పలు ఊడగొట్టాలి; వాళ్లు తమ ఎదటికీ, ఎదటివాళ్లు వెనక్కీ రిజర్వ్‌డువాణ్ణి నెట్టేసరికి వాడు అప్పడమైనా అవుతాడు, వాడి ముకుపుటేనా విరుగుతాయి. వాడెళ్లి బుకింగువారితో మొరపెట్టుకుంటే "సరిగ్గా చూడవయ్యా, ఆకుర్చీ అక్కడే ఉంటుంది" అంటాడు. వాడు ఖాళీగా ఉండేచోట, అనగా ఏ ఆఖరు క్లాసులోనో తగలాడుకుంటాడు. ధనికులూ, పామరులూ, వర్తకులూ, నౌకర్లూ, సన్యాసులూ, దర్జీలూ, పై ఆర్జన గల గుమాస్తాలూ, పాటక జనమూ- టిక్కెట్టు ఎంతైనా సరే, అందులో ఈరోజుల్లో, పారేసి, సర్వకళాసారం గ్రోలడానికి

వస్తారు. అక్కణ్ణించి ఇంకా కళారాధన చేస్తుండే వ్యక్తుల యొక్క శాలాప్రవేశం గోచరిస్తుంది. వాళ్ళ నిమిత్తం గోతులో వరసముందు వరస కుర్చీలు సృష్టింపబడి పడిపోతాయి. స్థలయజమానులూ, శాలా యజమానులూ, ఆయాపరికరాల యజమానులూ కూడా మంచి కళాసృష్టితో వస్తారు. అసలు అధికారులు కూడా వచ్చేస్తారు- వినోదపు పన్ను శాఖ వారూ వాళ్ళ బంధువూ, రెవిన్యూ ఉద్యోగులూ వాళ్ళ సిబ్బందీ, పోలీసు ఆఫీసర్లూ వాళ్ళ బలగమూ, పురపాలక వర్గమూ వాళ్ళ సత్తరకాయలూ, ఆరోగ్యశాఖా వాళ్ళ అనుచర్లూ— ఇల్లాగా అందరూ కూడా మహత్తరమైన ఆంధ్రభాషాభిమానంతో నాటకకళని ఉద్ధరించే అభిప్రాయంతో వ్యయ ప్రయాసల కోర్చి వస్తారు. వాళ్లు శాలలోకి వచ్చే కాలంలో కాంట్రాక్టరు స్థూల శరీరంలోనే కనిపిస్తాడు. మరీ ఆలస్యంగా వచ్చే వాళ్ళని రంగానికి కుడీ ఎడమల్ని కూచోపెడతారు. వాళ్ళైతే గంటే, కోపంవచ్చి వెళ్ళిపోతాం అని బెదిరించే అధికారులూ, అక్కణ్ణేవంత డబ్బు తమరికి వస్తూండడంవల్ల రెండెడ్లబండీవాడికే, పదిపదిహేను మైళ్ళ దూరాన్నుంచి తండాలుగా వచ్చి టిక్కెట్టు ఖరీదు ఎంతైనా సరే పారేసి ఎక్కడైనాసరే కూచుని చూస్తాం అనే పల్లెటూరి రకమూ, నటీనటుల మోహావస్థులూ మొదలైనవాళ్లు. ఇదంతా అయ్యేసరికి అన్నవేళ దాటిపోతుంది. జనం కేకలూ, రాగాలూ ప్రారంభించి, ఒక్కొకరు వేసి కొన్నరకాల కూతలూ, ఈలలూ, అతిమార్దవంగా, శ్రావ్యంగా వినిపిస్తారు. అప్పుడు

లోపల్నుంచి ఘంట వినిపిస్తుంది. సమయానుకూలంగా మూడు నాలుగు గంటలు అలా వినిపిస్తుంటాయి.

తెర వెనక సంగతులు రహస్యాలు గనక అస్మదాదులకి అవి అగోచరం. 'ప్రాంప్టింగు' అచ్చుగున్నవాడు పుస్తకం చేతబట్టి తిరుగుతూ రంగనక్షత్రాల్నీ, రంగతారల్నీ ఎవరెవరు ఏ వేషమూ గ్రహిస్తాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆ నాటకం వేర్వేరు కవుల పుస్తకాల్నుంచి తయారైనవాళ్లు 'బుక్కు' అవుతారు. 'బుక్కు' అంటే అదో అర్థం గావును. ఏదో రంగాలూ, వేషాలూ ఉంటాయో పోతాయో దైవాధీనం. కొందరికి పౌడరు పూస్తూ ఆ రాత్రి వాళ్లు ఏ వేషం వెయ్యవలసి ఉంటుందో చెబుతారు. అనుకున్న వాళ్లలో ఒకరిద్దరు అనేక కారణాలవల్ల రాలేకపోతే తట్ట తగలెబుంచడానికి కంట్రాక్టరే వెళ్లి స్థానిక నటుల్ని పోగుచేసుకొస్తారు. డబ్బు కక్కుర్తిపడి, వాళ్లు, సభవాళ్లు వద్దంటున్నా, తమ నాట్యకళ చూపించి పరీ పెడతారు. పెద్ద వేషాలవాళ్లు తమ పాత్ర వచ్చే రంగాలుంటే చాలంటారు. అంతేకాక తక్కిన వేషాలు పాడైతేగాని తన వేషం ఫస్టుగా ఉండదు గనక, అవతలవాణ్ణి పూర్తిగా మాట్లాడనియ్యకుండానో, అందుకోని ముక్క వానికి అందించో, వాడు ముందుకొచ్చి ముక్క చెప్పకుండా చేసో, అవతలవాడికి మంచి పేరయితే పద్యభాగాలు తగ్గించో, తీసేసో చాలా అన్యాయంగా మరమ్మతు చేస్తారు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఇంకా తెరలేచే టైంలో [illegible] వెళ్లిపోతారు. దాంతో సంగీతనాటకానికి మృతి

సంభవిస్తుం దనే భయంతో" కంట్రాక్టరు పిల్లి అతడి కాళ్లా వేళ్లా పడి వాణ్ణి పట్టుకొస్తాడు. సరిగ్గా తెరలేచే ముహూర్తానికి కంట్రాక్టరు తన సొమ్ము లెఖ్ఖచూసుకుని, అవి మరీ ఎక్కువగా ఉంటే అది పుచ్చుకుని తక్కిన రిజర్వుసువర్గా రా టికెట్లు పెట్టె అక్కడ వొదలేసి (ఒకచోట అవి అల్లా పడి లెఖ్యాగా, బలంగలవాళ్లు అవి పుచ్చుకుని వెంటనే బేడకీ, పావలాకీ వాటిని అమ్మేసరికి హాలులో కంటె రంగంమీదే జనం ఎక్కువయ్యారు), ఇప్పుడే వస్తానని చెబుతూ, అంతర్ధానం అయిపోతాడు. కొన్నిచోట్ల తెర ఎత్తుతారనగానే, కంట్రాక్టరు తన బుక్కింగు గదికి తాళంవేసి, పెట్టె పుచ్చుకుని పరారీ అవుతాడు. ఆ పెట్టెపళ్ళంగా వాడు సందులంట ధౌడు తీస్తూంటే ఒక ఊళ్లో వాణ్ణి సభవాళ్లు లేచివెళ్లి వెంట తరిమిపట్టుకొని వెనక్కి లాక్కొచ్చారుకూడానూ! నాటకం ప్రారంభించకుండానే "ఫలానా ప్రధానవేషధారి అనివార్యకారణాలచే ఈవేళ రాలేదు, అంచేత ఫలానా వారిచేత ఆపాత్ర ఆడిస్తున్నాం" అని మరో ప్రధాన వేషధారి వచ్చి చెబుతాడా, నాటక సభ్యుల గోల వెంటనే మొదలై, ఓపట్టాన తెరే లేవదు. "అల్లా పనికి రాదురోయ్, పడిశావు వెళ్లరోయ్, నువ్వెవడవురోయ్, కంట్రాక్టరు పడిరోయ్" అని సభ్యులు వినయపూర్వకంగా వాణ్ణి మందలించి డబ్బు వాపసుకోరతారు. సరి, డబ్బేదీ, అది అప్పుడే అయిపోయుంటుంది. అందువల్ల కంట్రాక్టర్ని రంగంమీదికి ఈడుచుకొచ్చి రెండు మూడుగంటలు తర్జనభర్జన

పడి రాజీకి వస్తారు. దత్తమండలత్యాగమనివారణకో, దత్తమండ
లాలవాళ్లు ఇంతాచేసి ఆంధ్రులేకసక వాళ్ల మాట అల్లా ఉంచి
పోనీ విధిగా ముందు బెంగాలుత్యాగమనివారణకో, ఆకస్మిక
ధనికుడైన ఆకంట్రాక్టరు కొంత చందా ఇచ్చే షరతుకి సంగీత
నాటక ప్రేక్షకులు ఒప్పుగుని తమ ఔదార్యం చూపిస్తారు.
అక్కణ్ణించి ఎల్లానో సంగీతనటులు నాటకరథాన్ని ఈడవడం
మొదలెడతారు. ఆరథం జరగదు. ఆపద్ధర్మంగా వేషంవేసిన
వాడొచ్చినప్పుడూ, కాకిగాత్రం గలవాళ్లొచ్చినప్పుడూ,
రంగాలు దాటించేసినప్పుడూ, "నువ్వుపాడింది మాకశ్రా
శ్రవణంలో బాగాఉంది, అదే మళ్లీ కానీరా, వేషం వేసుగున్న
ఫలానా పేరింటిగాడా"అనికొందరు జనంతమవాంఛ శ్రావ్యంగా
తెలియచేసినప్పుడూ, స్త్రీపురుషపాత్రధార్లు శ్రుతిమీరిన చేష్టాది
కం రంగమీద ప్రత్యక్షం చేసినప్పుడూ,సంగీతనాటక ప్రేక్షకులకి
పండగ! నటులనబడే అల్పగాయనులు కొద్దిమంది; అనేక
గ్రామాల్నించి కొట్టుగొచ్చి కలిసిన బాపతు; పనికి ముందే
డబ్బుతిన్న రకం; మంచిపీకనిషాకర్తలు! ఇక, ప్రేక్షకులనబడే
శ్రావకులు చాలామంది; విస్తారంగా ఒకే గ్రామానికి చెందిన
బాపతు; రొక్కమో దినుసో, కాలమో అధికారమో దానం
చేసినరకం; మంచి పీకనిషాకళాపిపాసులు. అంచేత నటుస్యా
పది బయుల్దేరినాసరే విజయం శ్రావకులది, పరాజయం సంగీత
నటులది. ఒక్కొక్కప్పుడు ప్రదర్శనం సగం జరిగింతరవాత
నట ప్రేక్షకవాక్కలహం పొనుగుతుంది. ఆ కలహం వచనంలో

నడుస్తుందేగాని అందులో పద్యం, రాగం, కీర్తనా ఉండవ్! ఒక పెద్ద ఘట్టం 'వన్సుమోర్!' అది కనిపెట్టిన పుణ్యాత్ములకు ఇంగ్లీషునేర్పిన ఆంధ్రకళారాధకుడే. అల్పరాగనిషాలో ఒకొక్కక్క సభ్యుడు మతిపోయి ఇంగ్లీషు రాకపోయినా ఆ కేకేసి అల్లరిచేస్తాడు. 'వన్సుమోర్' అంటేగాని గొప్పనటుడు కాడని నాటకసభ్యుల ఊహ. 'వన్సుమోర్' అనిపించుకునేదాకా పాడే నటులున్నారు. అల్లా అనిపించుకుంటే వాళ్ళ జన్మ తరించినట్టే! కొందరు సంగీతనటులకి 'వన్సుమోర్' అంటే కోపం. అది లాభంలేని కోపం! రాగపునిషాలో జనాన్ని పడగొట్టడంమాత్రం నేర్చి; వేషం వేసి, వేషం అంటే అన్యాత్మ స్వీకరణం అనే మాట గుర్తులేక, తనస్వాత్మే స్థాపించుకునే పని చేసి, ఆ అల్పన్నపనే సకలకళాభిజ్ఞులైన సభ్యులు 'మళ్ళీ కానీరా అబ్బీ' అంటూంటే కోపపడటంలో, అర్థం ఏముంది? ఏసభ్యుడు వన్సుమోర్ (ఇంగ్లీషురాకపోతే 'వంసమోర్') అన్నాసరే వాడు నెగ్గితీరతాడు. ఒక బ్రహ్మాండ విమర్శకుడు అల్లాంటి సమయంలో లేచి అల్లా అనడం కళకి భంగం అనే సరికి అతని మొహంమీద కళపోయేలాగ అతణ్ణి బాదేశారు. క్షుద్రరాగమే అధ్దైవంగా గల సంగీతనటుడు పై వేషం ఉన్నా తను తనులానే గోచరిస్తూ, డబ్బుకి గజ్జెకడతాడు గనక, రసికసభ్యులు ఏంచెయ్యమంటే అది చెయ్యాలి. ఒకొక్కప్పుడు ఆ దిక్కుమాలి నాటకకాండ ఆపి, అతడికి ఇంకా ఏమొచ్చునో అవన్నీ అక్కడ కానిమ్మని ఆస్వాదక సభ్యులు

ఆజ్ఞాపిస్తారు. అక్కణ్ణించి వెనక ఆవ్యక్తి యిచ్చిన గ్రామఫోనుపాటలు, చేసిన భరతనాట్యం, ఊదిన ఈలపాటలు, కట్టిన మోళీలు, చూపించిన గారడీలు, తీసిన బస్కీలు, వేసిన పిల్లిమంతరాలు, గీసిన బొమ్మలూ అన్నీ వారి సమక్షంలో, తమరు ఆరాత్రి ఆవ్యక్తిని సామర్థ్యాన్ని గొనకున్నారుగనక, ఇంకోసారి ఆయనావన్ను మళ్ళీ జరగాలని (నాటకరంగం మీద అన్ని కళలూ ఉండాలిగనక) చెప్పుతుంటారు! ఒకొక్క విమర్శకుడు నాటకం పుస్తకం పట్టుకొచ్చి అందులో ఉన్నదీ జరుగుతూన్నదీ సరిపోల్తాయేమో చూస్తూంటాడు. అతను కోరేది ఏమిటంటే, అందులో ఉనివి జరగాలిగాని, ఉన్నవి మార్చకూడదు! అటువంటి విచిత్రం వేషాల వాళ్ళకీ, సభ్యులకీ జరిగే సవాళ్లు!

స——పాటలు పాడిస్తున్నారోయ్?

వే——అవి తీసేశాం.

స——వల్లకాదురోయ్! ఎవణ్ణడిగి తీసేశావ్?

వే——నేనూ చదివినవాణ్ణే. వాట్లబదులు గొప్ప వాక్యాలు తెచ్చాను.

విమర్శకుడు——అల్లాగైతే ఒప్పుకోవచ్చు.

స——(విమర్శకుడితో) నువ్వు ఊరుకుంటావా, నీకేమన్నా కావాలా? పోనీ, నీవెనకటిపాటలు పాడు.

వే——మళ్లీ పాడమంటే ఎల్లా, నాగొంతిక పోయింది.

స——ఎందుకు పోవాలి? నిన్న రోజా నాటకపాట ఎవ

దచ్చుగో మన్నాడూ!

వే—బాగుండకపోతే మీరే కోప్పడతారు, క్షమించండీ!

స—క్షమించాం. వాడికి పార్టు రాదేం?

వాడు—నాకు పార్టు ఇవ్వలేదండి. వచ్చి ఇక్కడ నిలబడితే చాలన్నారు.

వే—కాదండీ, ఏమిచ్చినా నరే వాడు వేషం వేస్తానన్నాడు. రెండు రూపాయి లిచ్చారు.

స—అందుకే మేం గోలచెయ్యకమానం. (తక్కిన సభ్యులతో) చూస్తారేమయ్యా, వీలైనంత అల్లరి చెయ్యకా! డబ్బిచ్చుగుని చూస్తూ కూచోడమే!

వే(౨)—మహాశయులారా! ఆగండి ఆగండి. మీరు నాకోసమేగదా వచ్చింది!

స—ఛీఛీ! మేం నీకోసం ఎంతమాత్రం రాలేదురోయ్!

ఈపాటికి రేకుల పాకమీద కంకరరాళ్లు దూరాన్నించి పడడంవల్ల లోపల కేకలమూలాన్ని అవి పైకి లేచిపోకుండా నిలుస్తాయి. ఆదెబ్బల్తో గేట్లు బరాబర్‌గా వదిలేస్తారు. డబ్బూ, అధికారమూ, మొహమాటమూ ఏమీ లేకపోవడంవల్ల పైన నిల్చిపోవలిసొచ్చి నిల్చిపోయిన జనం లోపలికి చొరబడిపోయి టికెట్టు కొనుకున్నవాడి ఒంటిమీద పదిలంగా కూచుంటారు. లోపలివాడు ఇవతలకి పెల్లగిలిరాలేడు గనక రాడు. వస్తే వాడి స్థలం అంతటితో ఆఖరు. పీలైనవాళ్లు ఆ ఉక్కిరిబిక్కిరిలో ఊపిరాడక నీటిజంతువులు అప్పుడప్పుడు పైకొచ్చి గాలిపీల్చి

గున్నట్టు శాలబయటికి వచ్చి ఇంత గాలి పోసుగుని, డబ్బెట్టి తద్దినం కొనుక్కున్నాంగదా అనే దుగ్ధకొద్దీ ఎల్లానో లోపలి కెళ్ళి మరెక్కడో కూచునో, నుంచునో సంగీత నాటకం రక్తి కట్టేటట్టు తంటాలు పడతారు. సంగీత నటులకీ, ఆ పారిష దులకీ సంధానం చేయించి కంట్రాక్టరు అదృష్టవంతుడై అదృశ్యుడై మీరూ మీరూ చూసుకోండి అన్నట్టు అయిపోతాడు. ఎవర్ని ఏమని అడగడమో తెలియదు. సంగీతనాటక ప్రేక్షక శ్రావకుల స్వరాజ్యంలో రసాస్వాదన జోరై పోయి పొగలురేగుతుంది. ఆధూమంలోనే ఇష్టులైన సంగీతనటులకి అష్టులైన కళాసముద్రులు లొచ్చి పూలదండలూ అవీ ఇచ్చి గౌరవిస్తారు. అల్లా అల్లా ప్రదర్శనం పూర్తి అవుతుంది. జనం పొలోమని లేచి "అద్భుతం, అఖండం, అబ్బో, ఒస్సి, ఆహాహా, చాలా బాగుందిలెండిమరి, బాగుందినండి, బాగుంది, ఆఁ, బాగానే ఉందీ, ఉందిపోదూ, పాడుగాలేదు, ఏమడుగుతావు, ఏడిసినట్టుంది, ఏడిసి మొహాం కడుక్కున్నట్టుంది, వాళ్ళ మొహాంలా ఉంది, వాళ్ళ మోరలా ఉంది, సచేలస్నానం చెయ్యాలి, పక్షిణీ పట్టాలి, వాడి భైరవికి పావలా, ఆస్త్రీచమక్ కి అర్ధ, ఆ లవ్ సీనుకి, రూపాయి" అంటూ విమర్శ చెప్పుగుంటూ ఇళ్ళకి పోతారు. నాటకం ఏదైనాసరే 'పావురాయిలు రాలేదూ' అంటూ ఒక్కొక్కడు చప్పరించిపోతూంటాడు.

ఆఖరిగా ఆదర్శకళలన్నీ నిలబడడం చాలా సంతోషకరం. సాహిత్యకళా, గానకళా, నాటకకళా, లలితకళా, సకలకళా,

విశ్వకళామండలులేకాక పరిషత్తులుకూడా ఆంధ్రదేశంలో ఆవిర్భవించి పనిచేస్తూన్న ఈకాలంలో అన్నీ ఆదర్శంగా కలిపే ఆంధ్రసంగీత నాటకప్రదర్శనం పైనూచించిన ఏర్పాట్లల్లో ఒక విధమైన ఆదర్శప్రాయంగా ప్రత్యక్షంలో నడుస్తూండడం ముదావహం. సంగీతనాటక ప్రేక్షకసంఘాలూ, సంగీతనాటక శ్రావకసమాజాలూ త్వరత్వరగా ఏర్పడి పై చెప్పినలాంటి సందర్భాలు ఇంకా కలిగించి, ఆదర్శాల పట్ల ఇంకా కొంచెం పెంచి ఇల్లాగే వాటిని కాస్త ప్రత్యక్షంకూడా చేసేస్తే, ఆంధ్రుల సకల కళాభిరుచి కొన్నివందల రెట్లైపోతుంది. దాంతో ఆంధ్రానికి ఏమున్నా లోటుంటే ఆ చీమంతలోటూ పూడుతుంది. మంచిపీకవాడూ పాడినకొద్దీ స్థాపింపబడేది నృత్యాక్షేకాని అన్యత్వం కాదుగనక, సంగీతనాటక ప్రదర్శనం అనే వినోదాన్ని వేషరాగాల మేజువాణీ అనడం సాహసం కానేరదు.

తెలుగు నటుడు

ఆంధ్రనాట్యవిమర్శకులు తెలుగునటుడుకి ఉండవలిసిన వివిధ ప్రజ్ఞలూ, లక్షణాలూ చేరిజువేశారు. ఆ జాబితాలో ఆంధ్రచ్ఛందోలంకారాలవంటి అల్పాంశాలుతప్ప అన్నీ ఉన్నాయి, నటుడికి సౌష్ఠవమూ బలమూ గల విగ్రహమూ, ఆడే కాళ్లూ, తిరిగే చేతులూ, కోటేసినట్టుండే ముక్కూ, చారెడేసి జిలజిలలాడే కళ్లూ, హృదయభావాన్ని స్వీకరించి స్థిరంచేసుకోగల ముఖమూ, కంచుగీసినట్టూ మధురంగానూ ఉండగల గాత్రమూ ఉచితమైన సంగీతసామగ్రీ, ఆరు విశేషాలు గల తెలుగుఉచ్చారణా, ఆంధ్రభాషా, ఇతర సన్నిహితభాషల్లో ప్రవేశమూ, వాటిల్లో ఉచ్చారణా పాటవమూ, అమోఘమైన ధారణా, ఉచితవేషం ధరించుకోగల తెలివీ, బోధనాశక్తీ, ఆకర్షణా, సౌశీల్యమూ, నాటకకర్త గిలికిన రచనకి మెరుగు పెట్టగల ప్రతిభా—ఇల్లాగ్గా వీలైనన్ని శక్తులూ సామర్థ్యాలూ ఉంటే గాని ఎంతమాత్రమూ వీల్లేదని కోప్పడి శాసించారు. వీటిల్లో చాలాభాగం నటుడికి స్వతస్సిద్ధంగానే ఉండాలి గావును అన్నట్టుగా కనిపిస్తుంది. అనగా, రాజువేషం ఒప్పించడానికి ఒక్కప్పుడుకూడా రాజలక్షణాలతో పెట్టిపుట్టినవాడుగాని పనికిరాడు అని. ఎవడేనా ప్రకృతిమహిమవల్ల, విధిలేక, అందంగాఉంటే, వాడు నాటకరంగంమీదకూడా అందంగా కనపడడానికి వాడు ఏమి నటించాలో, వాడి నటప్రజ్ఞ ఏమిటో బోధపడదు. సరి,

ఇక సాధారణాంధ్రజనం తమరి ఇష్టప్రకారం ఇష్టనటుడిమీద మెప్పులు కురిపించేటప్పుడు ఈరీతిగా అంటూంటారు: ‘బాగా పాడతాండ్రా, గొప్ప యాక్టరూ’; ‘చాలా ఖరీదైన చమ్కీరా, మంచి యాక్టరు’; ‘చాలా ఆస్తి ఉంది, డబ్బంటే గవ్వ, గట్టి యాక్టరు’; ‘బి. యే. ప్యాసయాడు, సామాన్యపు యాక్టరా’ ‘మంచి కుస్తీ పడతాడట, ఉద్యోగంట, ఉపద్రవపు యాక్టరు’; ‘నిద్రాహారాలు లేకుండా చచ్చిచెడి అద్దంఎదట తంటాలుపడడం అదీ లేదుట, యాక్టరంటే వాడే యాక్టరు’; ‘బొమ్మలు ఫస్టు క్లాసుగా గీస్తాడు, ఉషా వాడే వెయ్యాలి, ఉషార్ యాక్టరు!’; ‘జివ్వా లేచివచ్చేటట్టు వండుతాడు, వాడికి పోటీగా భీముడు వెయ్యడానికి ఏడోయ్ మరోయాక్టరూ’; చుట్టేనా కాల్చాడు, మహాసాత్వికుడు, మామేలైన యాక్టరు’; ‘ఏమి క్రాపింగ్‌రా వాడిదీ, హార్మనీ ఫిడేలూ వాయిస్తాడు, ఎంత యాక్ట రను కున్నావ్’; నాకూ వాడికీ స్నేహం, నేను కాదంటే ఏమన్నా అనుకుని ఇదవుతాడు, అందెవేసిన యాక్టరు’; ‘ఇవతల ఎంత వినయం, ఎంత నెమ్మది! పైగా రంగంమీదికి వెళ్లేటప్పుడు సెంటూ లవండరూ వాడతాడు, మహా ఎక్కా యాక్టరు’; ‘ఎన్ని రికార్డు లిచ్చాడురా, టాకీవాళ్లు ఊరికేనే తీసిగెళ్లారా మరీ, వాడికి రోజుకి ఎన్ని ఉత్తరాలో తెలుసా? మరోడు యాక్ట రేమిటి’ —అనే ధోరణిలో మెచ్చుకుని విమర్శిస్తూంటారు. ఈ పామరవిమర్శలో కేవల హాస్యాస్పదంగా ఉండే లక్షణ విశేషాలు మినహాయించి తక్కినవి పండితులుకోరే శిక్షణాలతో

జతపరిచి, వాట్లయొక్క ప్రాతిపదికలు గమనిస్తే, నటుడు నాట్యం చేసేవాడుగనక, అతడికి ఆకర్షణగల వేషమూ, గంతూ, చేష్టా, స్వరమూ, పదమూ ఉండేవనీ, ఉండాలిగావునీ తేలుతుంది. భగవన్మహిమకీ ప్రకృతిసౌందర్యానికీ మానవ హృదయం వికసిస్తుందనీ, ఆటవికులుకూడా ఉద్రేక సంభ్రమాలతో మంచివేషంలో గంతులేస్తూ పాడుకుంటూఉండేవారనీ, మనం ఊహించుకోవచ్చు. పట్టణ వాసులయొక్క వినోదం కోసం వాళ్లు వెళ్లి ఆడగా పట్టణవాసులు వాళ్లని అనుకరించి, వాళ్ల ఆటల్ని సంస్కరించి ఉద్ధరిస్తాం అంటూ తమరూ ప్రారంభించి ఉంటారు. భావప్రకటనకి ఈ వేషాది పంచకంతో మానవులు ప్రారంభంచేసి, కాలక్రమాన్ని దాన్ని నాట్యం అని పిల్చిఉంటారు. ప్రతివిషయంలోనూ మొట్టమొదటలో వివక్షత తక్కువగా ఉంటుందనీ, భావనమాత్రమే విరివిగా ఉంటుందనీ నమ్మొచ్చు. అంచేత, ప్రథమంలో ఏనాడో భాగవత ప్రదర్శనాలలో నటుడు భుజకీర్తులూ కర్రకత్తీ చెక్కలకిరీటమూ నగారాలతో వేషంకట్టి, చిందులుతొక్కి గంతులేసి, చేతులు తిప్పి, ముఖానికి అరదళం పట్టించుగుని, కొన్ని కొన్ని దీర్ఘాలు తీస్తూ, కొన్ని కొన్ని మాటలు అంటూ, చుట్టూ చేరిన జనాన్ని రంజించిఉంటాడు. అనగా, ప్రతీనటుడూకూడా తక్కిన వాటితో పాటు నృత్యంకూడా చేసితీరేవా డన్నమాట. అన్నిటికీ మూలం ఓంప్రథమంలో నృత్యం చెయ్యడమే తరిఫీయతు అయేవాడు. భాగోతంలో చేరదలిచిన ఒకానొక అభ్యర్థి నృత్యం

చెయ్యడం నేర్చుకోడానికి రాత్రి తెల్లవార్లూ శ్రమించడం నా బాల్యంలో నేనే చూశాను. ఇవికాక, భాగవతనటుడికి శాస్త్రాలుపట్టడం, లయజ్ఞానం, రాగజ్ఞానం, అర్థంతో సహా సంస్కృత శ్లోకాలూ, వాటిల్లో ప్రమాణించవలసిన అమరమూ, సమగ్రంగా పురాణగాథలూ తెలిసిఉండేవి. ఇక, భాగవత హాస్యనటుడికి అనర్గళవాగ్ధారా, అనేకవిషయాల గురించిన సంచికట్టువాక్యాలూ, సభాభిరుచినిబట్టి కొంచెం సభ్యంగా ఉండీ బండజనాన్నికూడా పకాలుమనిపించగల నోటిముచ్చటలూ, అవగుణాల్ని హేళనచెయ్యగల నేర్పూ, సంఘంలో ఉండే సాంసారికవ్యత్యాసాల వయినాలూ, పక్కపాత్ర చెప్పేదాన్ని ఊతపట్టి బలపరిచి, వ్యాఖ్యానించి, ఉదాహరించి, ఆచరించి, 'నాకు తెలియదేమో, మొర్రో' అనే మూతిగమనిషి నెత్తికైనా, చెప్పబడే సంగతి రుద్దిపట్టించగల ఓపికా- మొదలైన లక్షణాలు ఉంటూన్నట్టు నేటివరకూ గోచరిస్తాయి. కలాపనటులు దేవతలతో తమరికి సంబంధాలు సమర్థించుకుంటూ, మానవులకి మానవసంస్థల విశేషాలూ, అభివృద్ధిమార్గాలూ సంగీతంలోనూ దరువుల్లోనూ మాటుపెట్టి ఎగిరి గంతేసి అందించగల నేర్పు సంపాదించినవాళ్లు. ప్రదర్శిత విషయాలు మనికీ మనికీ సంబంధించినవే అంటే మూర్ఖులు చప్పరించి 'అయితే ఇందులో ఏముందీ!' అంటారు. ఆ విషయాల్నే పట్టిగిల్లి నేరుగా ఏ అసలుభగవంతుడికో, లేక చిల్లరదేవుళ్లకో ముడిపెట్టి, ముందు ఒక్కముక్కైనా తెలియని భాషలో రైంయిమని పాడి, తరవాత

వ్యాఖ్యానం చేస్తే, తరవాత, జనం, తెంపలు వేసుకుని సంగతి
ఆరగిస్తారు. 'భాగవతాలు' అని పేరు రావడానికి అంతే కారణం.
క్రమేపీ, కథలూ పాత్రలూ పెరగడం, కథల్లోకి రాక్షసులూ,
రాజులూ స్త్రీలూ రావడం జరిగింది. అటువంటివి ఎక్కువ
పట్టింపుగా, విశేష సామర్థ్యంతో, చాలా నిష్ఠగా ఆడినవారు
కూచిపూడి భాగవతులు అని దేశప్రసిద్ధమే. వాళ్లని అపాం
క్తేయులుగా కట్టక శ్రోత్రియులుకూడా మన్నించడం నేనుకూడా
ఎరుగుదును. వాళ్లు, ఏదైనా గ్రామం వెళ్లి, ఆగి, ఒక వీథి చివర
బల్లలరంగం కట్టుగుని వీథి చివరదాకా వీథులోనూ,
అరుగులమీదా ఉదయందాకా జనం కూర్చుని ఉండగా,
దీక్షగా (నరసింహమూర్తి వేషగాడు ఉపోష్యం ఉండే
వాడు!) ఆడి వృత్తాంతం విశదం చేస్తూ ఆ జనాన్ని
రంజింపజేసి, ఊర్కించి వెళ్లేటప్పుడు గ్రామం సొప్పిచ్చింది
పుచ్చుగుని వెళ్లేవారు. వాళ్లు ఆడగా నేను చూసిన ప్రహ్లాద
(౧౯౦౮)లో ఏ నటుడూ నృత్యం చెయ్యలేదు. బహుశా వాళ్ల
ప్రదర్శనాల ప్రారంభంనాటికే పైన సూచింపబడ్డ కళాపంచకం
లోంచి నృత్యం విడిపోయి ప్రత్యేక కళగా ఏర్పడిఉంటుంది.
ఆ కళని ప్రత్యేక కృషితో ఉపాసించి ఆర్జించినవాళ్లు ఉంటూం
డగా, శాస్త్రకూస్త నృత్యం చెయ్యడం పిప్పిగంతులకిందకి
రావచ్చునని భయంవల్ల నటుడు ఆ కళని వదిలేసి ఉంటాడని
మనం భావించాలి. నృత్యానికి ప్రత్యేకత వచ్చినట్టు మరోటికి
కనిపిస్తుంది. నృత్యం సంగతి అటుంచి కేవలం అస్య వేష

స్వీకరణంవల్లా, అన్యగాత్రానుకరణంవల్లా అపరిచితజనాన్ని (ఒక్కొక్కప్పుడు ఎరిగున్న వాళ్ల నికూడా) చాలా భ్రమింపజేసి, తద్వారా జనానికి ఆనందంకలిగించుతూండే పగటినటులు బయల్దేరడం! ఒక అసలు తాహసీల్దార్ని బెదిరించి ఆజ్ఞాపించి కాగితాలు వ్రాయించి తన యిష్టంవచ్చినట్లు పన్ను చేయించుగోడానికి కలెక్టరుగా వెళ్లిన పగటివేషగాణ్ణిగురించీ, ఒక కలెక్టరుసాలలో ఉండే గుర్రాన్ని హాజుహేషాను కరణంవల్ల బయటికి వచ్చేటట్టు చేసిన పగటిభాగవతుణ్ణిగురించీ, ముందు నోటీసిచ్చి పగలల్లా వేషంలో వీథుల్లో తిరుగుతూ గుర్తుపట్టడానికి దొరక్కుండాఉన్న పగటివేషపు వీరుణ్ణి గుర్తించీ ఎరుగుదుం. అనేక జనానికి పగటివేళే వ్యామోహం కలిగించగల అన్యవేష భాషలు ఆరోపించుకోగలిగిన ఇటువంటివాళ్ల వేషధారణలోని సమగ్రత వేరే చెప్పడం ఎందుకు! గాత్రోచ్చారణాలలో వాళ్లు చూపించగలిగిన పరివర్తనయొక్క విశిష్టత ఇక అడగడం ఎందుకు! సోమయాజులూ సోమిదేవి, దొరా బంట్రోతూ, పంతులూ పఠాణి, బుడబుక్కలు, ఫకీరు—ఇవన్నీ విశేష చాతుర్యంతో గ్రామాభిరుచుల్నిబట్టి వాళ్లు ప్రదర్శిస్తోచ్చారు! మరి ఆనకట్టు, ఉప్పెనలకి చాలక్రితమే తెండితెర కట్టి దానిమీదికి చలనచిత్రా లెక్కించి, తమను వెనకే ఉంచి, భారతభాగవతరామాయణగాథల ముఖ్యఘట్టాల్లోని పాత్రల చర్యలూ, వృత్తాంతాలూ, కలహాలూ, సంభవాల పౌర్వాపర్యమూ—ఎన్నిజన్మలెత్తినా తమ మత మేమిటో తమరి

తెలియడానికి వీళ్లేని పరమపామర తెలుగుజనానికికూడా ముఖం ముందు వేళ్లాడేలాగ బోధచెయ్యడానికి యత్నించి నగ్గి తద్వారా తెలుగుజాతికి కొన్ని ఉమ్మడి ప్రసంగ విషయాలు చేకూర్చి పెట్టినవాళ్లు తోలుబొమ్మలాడించినవాళ్లు! ఆబొమ్మల అభావం ఊహించుగుంటే తెలుగుపామరజనంయొక్క సాధారణజ్ఞాన ప్రమాణం ఇప్పటిమాత్రం లేకపోయుండేదని రూఢిగా చెప్పచ్చు. వాట్లవల్ల కీడు కలిగించేవో అని సంకోచించేవాళ్లు ఉండగలరు. కాని, వాట్ల మేలు అంతకంటె చాలా రెట్లని తోస్తుంది. కీడు ఏమిటీ అంటే అశ్లీలత! కాని, ఏదేనా సభ ఎదట జరిగే అశ్లీలం సభవారికంటె మోటుగా ఎన్నడూ ఉండదు, ఉంటే ఆసభ వాళ్లు దాన్ని ఆపేస్తారు, ఒక్క సభ్యుడు లేచి, ఆపగలడు, ఆపిన సందర్భాలు ఎరుగుదుం! తమరు తెరవెనక పడినా ఈనాట్యగాళ్లు రాగాలూ కీర్తన్లూ వదల్నూలేదు, అరితేరి తయారూ కాలేదు. కాని వాళ్ల సంసారానికంతకీ కథ తృణ్ణంగా రావడమూ, ఒకరు బొమ్మని వదిలి తమర్లో ఇంకోరికి అప్పగించినప్పుడు ఆ ఇంకోరు బొమ్మని ఆడిస్తూ కథ కానియ్యడమూ ఉంటాయే కాని, చెప్పవలిసిన ముక్కలు తడుముకోడమూ, మరోరిదగ్గి ర్నించి అందుకోడమూ ఉండవ్. ఒకఅవసరంలో వాళ్లల్లో ఒక అనుభవజ్ఞుడు ఛటుక్కున 'వేధమూర్తులు' అని ఉచ్చారణ చేసేసరికి సభలో కొందరికి నవ్వురాగా, "స్రష్టా ప్రజాపతిర్వేధా" అని వాడు అమరించేటప్పటికి నవ్వు కొంతవరకు తగ్గిపోయిన సంగతి యథార్థమే. ఈ ఆటగాళ్లు కాక, తెల్లపరికిణీ కట్టి, నడుం

బిగించి, చేత్తో చిన్న తంబురా పట్టుకుని ముందునడకా వెనక నడకా నడుస్తూ హరిశ్చంద్రవంటి కథ ఆడే మాలదాసరియొక్క నటనలో హృదయాకర్షణ చెయ్యగల నేర్పు కనిపిస్తుంది. సైరికా అన్నింటిలోనూ ఆట ఒకరిద్దరిమీద ఆధారపడడం, కథయొక్క వృత్తాంతంలోని సూక్ష్మవిశేషాలు కూడా వ్యాఖ్యానం చెయ్యబడడం, సంగతులు కథను చికీకూడా బోధపడడం, ఒకడు ఆటనిర్వహణంగురించి ప్రాపీపడి రంగకర్తగా ఉండడం, ఆడే సంఘం పెల్లవాళ్లూ మనసారా నోరారా పఠించి జనాన్ని ఉత్సాహంగా కూచోపెట్టడం, జనం ముందు నిలబెట్టుకుని తెరవాత్తే నటుల్ని సాక్షాత్కరించడం ముఖ్యమైనవి స్ఫురిస్తాయి. కాని, ప్రదర్శింపబడే పదవాక్యాల సంపుటికాని, గేయకాండ గాని ప్రాసతో లిఖితంగాను ఉండడంగాని, ఆ రచనకి ఫలానా వాడే కర్త అని ఉండడంగాని ఎరగం.

ఒకేవ్యక్తి ఊహించి, రచించి, శిక్షించి ఒకే గ్రంథరూపంలో జీవకథా, ఏక పురాణగాథా ఫలాని గద్యపద్యాలూ దరువులూ ఫలానివారు చెప్పాలి, పాడాలి అనేటటువంటి సూచనలతో సహా బయల్దేరినవాని పేరు యక్షగానం. యక్షగానాలు ఆరువందల సంవత్సరాల క్రితంనించీ ఉన్నట్టున్నా, అప్పటి వీటిల్లో నృత్యంఉన్నా క్రమశః ఇవి ఛందోగానప్రధానాలైనట్టున్నా తెలుస్తుంది. యక్షగానాల్లో రచింపబడ్డ గేయాలు లయానుగుణఛందస్సులకి కీర్తనలకి మధ్యగంగం. యక్షగాన నటుడు నృత్యం వదిలేసి, ఇటు ఛందస్సూ అటు రాగాలూ

రెండూ సమపాళంగా తెలిసినవాడై, వేషం ధరించడంలో నేర్పు గలవాడై, కథితాంశం మూర్ఖులకికూడా బోధచెయ్య వలసినవాడై ఉండవలసొచ్చింది. కాక, యక్షగానాలు ప్రబంధాలకీ పామరరచనకీకూడా మధ్యాలకందా లని పెద్దలు సెల విచ్చారు. నృత్యానికి ప్రత్యామ్నాయంగా యక్షగానాల్లో శాంక్రమణాన్ని ప్రవేశించిన పద్యాల ఛందోబాహుళ్యమూ, పద్యంయొక్క చరమపాదాన్ని ఎత్తించి దరువేసి కీర్తించడమూ, సున్ని, ఏల తుమ్మెద ముదలైన గానాలయొక్క రాగాల యొక్క విస్తరణమూ—ఇవన్నీ సాధారణనటుణ్ణి విసిగి పోవడంవల్లనున్నూ, త్యాగరాజువంటివాళ్లు రచించిన భక్తి వేదాంత ప్రధానాలైన యక్షగానాలు ముఖ్యంగా సంగీతప్రధానాలైన రచనలే జనం కాంక్షించడంవల్లనున్నూ, అప్రసిద్ధులైనవాళ్లు మాత్రమే యక్షగానరచన చేసినా అవస్థలు తేలుసుకూడా జక్కులవాళ్ల ద్వారా యశం ఆర్జించాలనే దురాశతో యక్ష గానాలు పాడడానికి తగుతున్నా అని తయారవడం వల్ల నున్నూ అవి వెనక్కి పడ్డాయని పెద్దలు సెలవిచ్చినది సమంజసం. యక్షగానశకాంతంలో రెండు సంగతులు ముఖ్యంగా తెలుస్తున్నాయి. ఒకటి, పండితాభిరుచికీ పామరాభిరుచికీ రచనలు వేర్వేరుగా ఉండాలని; రెండు, ఛందోవారిధిలో గణాల్ని గానసాగరంలోని రాగాల్లో లయించేపనిమీద నటుణ్ణి నోటీసిచ్చి వొదిలిపెట్టినా సరే పర్యవసానం శూన్యమే అనీ! నృత్యం, వేషం, అభినయం, గానం, (గద్య పద్య గేయ

కవనం-ఈ ఐదూ పంచకోలకషాయంగా కాకుండా నాట్యసిద్ధికి పంచప్రాణాలుగా ఏకకుటుంబంగా ఉండేవనీ, ఉండవచ్చనీ, ఉండాలనీ విమర్శకులు ఓమూల గోలెత్తుతూండగానే మొట్ట మొదట్లో నృత్యం వేరడిపోయింది. వేరడడానికి ఒకర్ని అడగాలా? ఏమిటి! ఇతరసహాయం లేకుండా తనే ప్రత్యేకంగా జనాన్ని ఆకర్షించుకోగల ధైర్యం దానికి రాగానే అది వేరైపోయింది. పైగా, అన్నీకలిసి కనిపించినప్పుడు, నృత్యమే జనాన్ని తత్క్షణం తనకేసి ఆకర్షించుగోడమూ, తక్కిన కళలకేసి మరిచూడనియ్యక జనాన్ని తనే కట్టేసుగోడమూ అనే విషయాలు తక్కిన కళలకి నృత్యంమీద ఈర్ష్య రేపడంవల్ల కూడా నృత్యం వేరుపడి ఉంటుంది. అంతే గాని,. ఒకరి ఇష్టానుసారం నృత్యం మానుకోలేదు నటుడు! తక్కిన నాలుగు కళలూ కలిపి తనవే అనుకున్నాడు. కాని, క్రమేపీ వీటిల్లో స్వరం స్వాతంత్ర్యం వహించి ప్రత్యేక కళ అయిపోయింది. అదే గానం. గానం చిరకాలం పదాలతో కలిసే జీవించింది. అయితేం, ఎప్పుడు జంత్రవాద్యం ప్రత్యేకంగా ప్రాణికోట్లన్ని రంజింపగలిగిందో అప్పుడే అది ప్రత్యేక కళగా విడిపోయింది. వీణా, పిల్లనగ్రోవి, పాము బుర్రా- ఇటువంటి వన్నీ పదాలయొక్క సాయంతో నిమిత్తం కోరకుండానే మానవుల్నీ జంతువుల్నీ కూడా రంజింపజేస్తాయి. ప్రత్యేకగానంవల్ల మనస్సుల్ని హరించేవాడు గాయకుడు. శుద్ధగానానికి అర్థం గోచరించదు. మానవుడు, పామరుడైనకొద్దీ, అర్థం తెలియని వ్యాపారాన్ని ప్రయత్నపూర్వకంగా

గాని చాలసేపు వినలేదు. అందువల్ల, అర్థం ఉండి తెలిసే మాటలు గల సంగీతం వచ్చింది. ఆ మాటలేనా మనికి లోగడ తెలిసి ఉండాలిగాని గాయకుడి నోటంట మొదటిసారి మనం వినడం జరిగిందా, మనివని సరి! మెట్టుమాట, తెలుగునటుడు గాయకుడి ప్రత్యేకాభిమానకళ అయిన గానాన్ని 'ఉచితంగా', పద్యంలో మాత్రం చేసితీరాలని విజ్ఞులు శాసించడంవల్ల, ఉచితం అంటే ఛటుక్కున తెలుసుకోలేక, ఒకవేళ తనకి గొప్పగానం వస్తే అది ఖచితంగా చెయ్యడానికి స్వమితావకాశంలేక, మెప్పు నష్టం భయంవల్ల మితంగా చెయ్యలేక, లేవిడీ కొడతారేమో అనే భీతిచొప్పున అసలు మానలేక నానాబాధలూ పడడం ప్రారంభించాడు. ఇంతట్లో భరతఖండంలో ఆంగ్ల విద్యాలయాలూ విశ్వవిద్యాలయాలూ ఆంగ్లభాషాగౌరవమూ హెచ్చి, ఆంగ్లభాషా కృషీ భాషాంతరీకరణాలూ, అంచేత పదపడి సంస్కృతగ్రంథ భాషాంతరీకరణాలూ ఒడుదుడ్లేరి, అచ్చులు వచ్చి, ధార్వాడ కాంగ్లీ కంపెనీలవంటివి తెలుగుదేశంలో నాటకాలు ఆడగా వాటిని అనుకరించి తెలుగులో కూడా ప్రదర్శనాలు చెయ్యాలనే కుతూహలం జనంలో చెలగినమీదట, నాటకాలు అవే పైకి లేచిపోతూంటే తెరలూ, సైడువరాలూ, చమ్కీడాబులూ, గుగ్గిలప్రమాదాలూ, హాస్యకీజతులూ మొదలైనవి జనాన్ని ఆకర్షించినప్పటికీ, పద్యాలమీదా పాటలమీదా ఆధారపడి పండితుడు నాటకరచన చెయ్యగా తన ప్రతిభావిశేషాలు క్షుద్ర రాగాలమీదా ఆధారపడి నటుడు ఆడడం ప్రారంభించాడు.

తెలుగునాటకాలు అచ్చుపడడం సాగింతరవాత "స్టేజీడ్రామా కంపెనీనాటకము" అని, "సంగీతనాటకము" అని పై అట్టమీదే ఉండేది. అల్లా లేకపోతే, అవి సంఘాలు ఆడకపోతే, జనం రాకపోతే, ఆ నాటక ప్రతులకి అమ్మకం ఉండకపోతే! అదీ భయం.

కాని, ప్రదర్శనాల్ని బట్టి ఆలోచిస్తే కొత్తరకంలో రాగాలకి ప్రాధాన్యం లేదు సరికదా, మాటలయొక్క అర్థాలవల్ల ద్యోతకం అయ్యే అంశానికే ప్రాముఖ్యత ఉండేదనిపిస్తుంది. కాదు, అసలు మొదటి తెలుగునాటకాలు వచనంలోనే ఉద్భవించాయి. వాటిని జనం ఆనందించారు, చాలా జనం కూడా విని అవగాహనచేసుకుని ఆనందించవలసిన బాధ బయలుదేరింది. వాటిని ఆడే నటుల్ని 'వచన నటులు' అనేవారు, 'పురిటివాళ్లు' అన్నట్టుగా, వాళ్లల్లో ఏదో కళంకం ఉన్నట్టుగా! కాలంతో, నాటక వేషాలు కట్టడానికి మినిమమ్ సంగీతజ్ఞానం ఉన్నా గాత్రనాదం గలవాళ్లు రావడం మొదలెట్టారు. వాళ్లు సిహానికి రాగి నటులే అయినా, పద్యనటులుగా ఎంచబడ్డారు. 'వచననటులు' అంటే పద్యాల్ని అభినయయుక్తంగా పఠించలేని వాళ్లని కాదు, తియ్యగా కూనరాగాలు తియ్యలేని వాళ్లన్నమాట! 'పద్యనటులు' అంటే ఛందస్సు ఏమీ రానక్కర్లేదు సరిగదా దేవుడిచ్చిన గొంతుకతో తను నేర్చుకోగలిగిన పాపులరైన రాగాలతో లుంగచుట్టి. సాగుంపట్టి, పద్యాల్ని, రాగానుపానం ఉంటేగాని పద్యవిషం పుచ్చుకోలేని జనంమీద

ష్ఠురూ ఉంచి వినగలవాళ్లు అన్నమాట! ఇవి పద్యాలకి నటుడి రాగం జోడించడంవల్ల అభినయం ఎక్కువయేదో, శూన్యం అయేదో, విరుద్ధం అయేదో తెలియకుండాగాని, మోజు అటువంటి వాళ్ళమీదే ఉండేది. మోజు కనివాడికి రాజువేషం దొరకదు. రాగాలు తియ్యని వాణ్ణి రాజు పాత్రల్లో ఉండేవాడా అని ఆంధ్రజనం శంకించేటంత అభిమానించి బయల్దేరింది. రాగ రాజ శబ్దాల వ్యుత్పత్తి గట్టి అంతే కొత్త అని పండితులు అన్నారు. రాగాలు రాని వాడికి రాజువేషం కల్లగార్త అయిపోయింది. రాగప్రచురులు నాటకరంగం ఎక్కినకొద్దీ, నాటక సత్యంలో అంతర్లీనమైన నాటకపు మాటల మధ్య మధ్య—కిసర్రాళ్లు పాతినట్టు—పద్యాలు పరికించారు నాటకకర్తలు. మరి చిన్న వచనపద్యార్థాల లోనే, కొంచెపూర్తావసరాల్లో, మళ్ళీ ఒకప్పుడు నాటకకర్తే అనుబంధించేవాడు, లేకప్పుడు నటుడే సంధించుకునే వాడు. కాకపోతే మొదట అదృశ్యాన్ని ఎక్కిసుండి, తరువాత కనిపిస్తూ వచ్చి, నడిపెడి ఎన్నో నేనా ... ఎదురుతిరిగింది. సరి, ఆ పద్యాలూ నుట్లూ లేకపోతే నాటకం జడపడదని రాసారా, ఒకవేళ ఆ సందర్భాల్లో భావం గట్టిపరిచే పద్యాగేయ రూపం దాల్చింజా, ఎంత గొప్ప భావమూ ఉన్న రాగ నాటికం పొందగానే అవగాహన అయిందా? ఓనందుసార్లు జనం విన్న తరవాతేనా నేటికేనా బోధపడిందా? కొన్ని కొన్ని అర్థమం నటుడికేనా బోధపడ్డాయా!—అనేవి ఊహాగానాలు! ఎక్కడా కుడా మొదటిఉద్దేశాలు మంచివీ, గొప్పవీనూ. పద్యానికి

అర్థం ఉండాలి, దాన్ని ప్రకటించి, అన్యులకి తోస్తే, వాడు 'నటుడు'—అన్నారు. ఒక అర్థజ్ఞానం గల నటుడు భావబోధ చేస్తూ పద్యం చదివి రసం పెంచి ఒప్పేటట్లు 'ఉచిత' రాగ కల్పన చేయగల్గి, మిక్కిలి అవధానసామర్థ్యంతో హరిశ్చంద్ర పాత్ర పోషించాడనుకోండి. అతడినక్క, అర్థంతో నిమిత్తం లేకుండా పీక మంచిది ఉండి ప్రాధాన్యంగా రాగాలు తియ్యగలిగిన ఒకడు నక్షత్రకుడు వేశాడనుకోండి. "హరిశ్చంద్రుడు గట్టివాడే! పాపం, పాట ఒకమోస్తరు. కాని, ఆ నక్షత్రకుడున్నాడే వాడి మొహం ఈడ్చ, వాడికి పాట్లు రాకపోతేం అన్నాను, ఏమిపాట ఏమిగొంతిగ ఏమి 'స్టేను'- అబ్బ అబ్బ, చెక్కేశాడు, ఊపేశాడు, జనమంతా జన్మ తరించింది. ఇంగ్లా చెవలతుప్పు రాల్చేసింది-వీడిస్తే హరిశ్చంద్రుడు, దొబ్బించెయ్యడూ!" అనే జనవిమర్శ రేగేది. పండితులు [illegible] అని [illegible] అక్కడా కోప్పడితే ఏమైనట్టూ! [illegible] మళ్ళీ [illegible] హరిశ్చంద్ర ఆడినప్పుడు వీడికి హరిశ్చంద్రుడూ, వాడికి నక్షత్రకుడూ వేషా లనేవి! అక్కణ్ణుంచి, అతిశ[illegible]క్తి లేకుండా చెప్పాలంటే, పెట్టిపుట్టిన కంఠ[illegible] [illegible] ఎ[illegible]గా[illegible]లే అంత పెద్ద వేషం! [illegible], రాగా లొచ్చినవాడికి పెద్దవేషం ఇవ్వకపోవడం దోషం అ[illegible]మాట కూడా బయల్దేరింది. "వాడంత రాగా పాడలేడు, మంత్రిగా రేమిటిరా!" అన్నారు. కథ అల్లి, పాత్రల్ని పెంచుకొచ్చి [illegible] (అతిగా వర్ణించడానికి లేదు!) సంభాషణలు

సాగించి, కవిత్వం రచించిన నాటకకర్తకీ రాగాల ప్రమేయం లేకపోవడమున్నా, ఆడేవాళ్ళకీ ఆడబడేవాళ్ళకీ రాగాల ప్రమేయం తప్ప రెండోది లేకపోవడమున్నా సంభవించింది. ఆహావావిడిసంపదలో చాలామంది రాగనటులు అర్థంతో నిమిత్తం లేకుండానే పద్యం పాడి మెప్పుపొందటం నేర్పు సంపాదించారు. తరవాత ఏం చెప్పినా, అసందర్భంగా ఆగేవాళ్ళు, కర్తృకర్మక్రియలు తెలియనియ్యనివాళ్ళు, సంశోకించి చెప్పినా గోడమీసి చమత్కరించలేనివాళ్ళు, కర్ణకఠోరంగా కవుడానికి సంగతులు గుమ్మరించేవాళ్ళు, రంగులంగి తలపాక్కవేషం వెయ్యవలసినవాడు వచ్చేదాకా సీసాల్ని రాగాల్లో సాగేసేవాళ్ళు, పద్యప్రసంగాల్ని స్వాగతింజలు ఏకనట్లు చెవుచూపించి ఆమూలాగ్రం ఉపన్యాసాలు ఆడుతూ ఏకేవాళ్ళు, మహావొద్దించాలని జనం ఘొల్లుమనేదాకా పాడేవాళ్ళు, ఇలాగా అనర్హులు క్షుద్రరాగాలాభం ఆర్జించుగోడానికి అవకాశం ఇవ్వబడి జనప్రయత్నం పొందడం ఎరుగుదు. వీళ్ళల్లో చాలామంది. కేవలం 'లాటరీ' వంటిదైన పామరజన తాత్కాలిక శ్లాఘ పొందడమే అయితేగాని, వందలాదిపద్యాలొచ్చినా ఛందస్సు తెలుసుకోడంగాని, వందలాది వాక్యాలొచ్చినా కొత్తవాక్యం రచించడంగాని, రాగాలేకాక గానంకూడా నచ్చినా గానలక్షణ గానమహిమలు గుర్తించడంగాని, తనకంటె మంచికంఠంగల వాడు వస్తే తన సమాజంలో చేరనియ్యడంగాని, చేర్చుకుంటే వాడికి పద్యాలుండే పార్టు ఇవ్వడంగాని, ఇస్తే అవి తీసేసి వాటి

బదులు వచనం రాసిఇవ్వకుండా ఉండడంగాని జరగలేదు జరిగితే, తనమాట! దాన్నిబట్టి నటసమ్మేళనవల్ల జనానికి విశేషానందం కలగడానికి బదులు నటుల్లో ఒకరిమీద ఒకరికి 'కంఠం,' వరకూ ఉండడం సంభవించింది. పక్కవాడు నాడి సూత్రధారి కంఠంతో 'వన్సుమోర్' లాగేస్తే, తను సైసలా! ఒకే రంగం మీద, ఒకడివెంట ఒకడు, పావలాకి, పదిమంది రాగాలు తీస్తే, అందులో ఎవడో ఒకడు ఆరాత్రికి ప్యాస్, తక్కినవాళ్ళంతా అప్పట్లో వాడితో పాలిసే, ఫేక్! ఆఒకడూ పాడినప్పుడు జనం మెచ్చడం (గానానికి తక్షణశ్లాఘ ఉంటుంది. అది దాని ధర్మం. రాగనాటకంయొక్క ఉత్కర్షం-ఎవడేం జేస్తాడు.) ఓమోస్తరు వాళ్ళని క్షమించడం, తక్కినవాళ్ళం తీసేసి దూసేసి కూసేసి మోసేసియ్యడం! "ఉచితరాగం చాలరోయ్" అని నటుణ్ణి శాసించేవాళ్ళు భావపోషచాతుర్యగల నటుడు సభ్యిగ్గా అల్లా కూనీ అయిపోతూంటే నాసి, పిసి, అవశ్యులై ఊరుకుని, తరవాత మళ్లీ మరీఘాటుగా శాసిస్తూండడం! పోనీ జేవల్లో ఓదానివల్ల సభవారు ఆనందిస్తున్నారు కదా తగాదా ఏమిటీ అని అడిగితే, ఆపని చేసేవాడు అన్యత్వం సిద్ధింప చాతుర్యగల నటుడు అని మాత్రం అనకుండా ఉండాలి. అనడం మానాసా రమ్మన్నారు. వాడే ఒకటోరకం యాక్టరు, రంగగాయకుడు, రంగనాయకుడు, నాటకరంగడు, రంగపహిల్వాన్ అంటారు. అతణ్ణి, అప్పట్లో, గాయకుడన్నిమాత్రం గాయకులం అనరు. అల్లాంటి పరిస్థితుల్లో చాలామంది రాగనటులు

అన్యత్వారోపణకి శత్రువైన అల్పరాగాన్ని ఆశ్రయించి, నాటకరంగంమీద అన్యాయాక్రమణ చేసి, వివక్షత చెయ్యలేని జనం దగ్గిర్నించి చప్పట్లు లాగి, సాహిత్య రాహిత్యం సంపాదించి, నాటకోద్దేశానికి శూన్యం పెట్టేశారు. కర్మ వశంచేత, మొహమాటంచొప్పున, సకృత్కీర్తికి, ఈరాగ నటులతో సహా రంగం ఎక్కుతూ కొందరు వచననటులు కాలం గడిపారు. హాస్యాకాంక్ష ఉన్నవాళ్లు మాత్రం నిర్భయంగా బతికారు. వాళ్లకి పద్యాలుండే పాత్రలు సింహస్వప్నమని జనాభిప్రాయం. వాళ్లకి సూదరకుడు, కౌశికుడు, శైరవుడు, ప్రతీహారి, దౌవారికుడు—వంటివి తప్ప ఇతర వేషాలు దొరికేవి కావు. వచననటుడు, రాగనటులమధ్య ఉదయందాకా ఒళ్లు హూనంచేసుకున్నా సరే వాడికి మెప్పూ లేదు, క్షమాపణా లేదు. ఒకవేళ స్మృతిలో ఉంటూ కాస్తంత ఉచితరాగం కలిపి తేలిస్తే చాలని విమర్శకులు అన్నారుగదా అని పద్యాల పాళ్లు తీసుకుంటే, "ఏడిశావ్, దిగరోయ్, వన్సుమోర్ గోయ్" అని, సవనగానాభిరుచిసమ్మిళితాస్వాదన-అన్యత్వం స్వీకరించిన వాడిదగ్గిర్నించికూడా-చెయ్యగల నాటకమహాసభ్యులు కేకల్తో సెలవిస్తారు. వాళ్లని అనవలసినవనేముంది! విమర్శకులు వాళ్లకి బాగా చెప్పారు. మప్పి, అల్పరాగపు తాటిచెట్టెక్కించి మెప్పులో కూచోపెట్టేశారు. అక్కణ్ణించి వాళ్లు దిగరు, వీళ్లు దింపలేరు. పక్కని గవ్వలగుత్తిలాంటి శారీరంతో ఒక రాగనటుడు అదే తిప్పగోతం తిప్పుగుంటూ తన శారీరసంబంధ

హైన కుస్తీ కసరత్ వగైరా సాధకాల వివరం సభ్యులమీద గుమ్మరించేటప్పుడు, అంతఘనమైన గానవిశేషం అప్పట్లో వినగలవాళ్లకి శాస్త్రకూస్త 'ఉచిత' రాగాలు చెవికెక్కుతాయా! అందువల్ల భావబోధ చెయ్యగల నటులు ప్రజానమస్కారాలు లేక రంగంమీద బూజెక్కారు! ఎక్కువ సాహిత్యవాసన గల నటులు జనం తిట్టినాసరే కీళ్లకి ఒడిపస్తు తంబురాగంతో ప్రధానపాత్రలు బలవంతాన ఆడి, "అరిసికేశ్వ కవిత్వానివేదనం శిరసి మాలిఖ మాలిఖ మాలిఖ" అని ఒక్కొక్కపద్యాన్ని సభాముఖాన్నే పైకి అనేస్తూ అనిపించారు. ఎక్కువ సంగీతవాసన గల నటులు తమ ప్రజ్ఞ చూపెట్టడానికి నాటకరంగం మీద స్థాయిగాని తనదాగాని సావకాశం లేక, రంగం మూత ఉంటే తమ పరపతి అంతే అనిగావును ఒదులుకపెట్టి రంగంమీంచి నిష్క్రమించి యథాప్రకారపు గాయకులుగా మళ్లి పోయారు; లేకపోతే హరిదాసులుగా మారిపోయారు. కాని, నవసగానాన్ని రెండింటినీ నడుపుతూ, పామరుల్ని ఆకర్షిస్తూ, భావబోధ ప్రధానంగా పెట్టుకుని, అన్యత్వాన్ని సిద్ధింపజేస్తూ, అన్యప్రాంతాల్లోకి వెళ్ళినప్పుడు సంగీతంగురించి చప్పరింపబడ్డా, విజయం పొందిన కొందరేనా రాగనటుల్లో లేకపోవడం జరిగితే, అరవైయేళ్ల రాగనాటకరంగం సహారా అయిపోయి, నటించడం అంటే స్వత్వం చంపుకుని అన్యత్వం సిద్ధింపచెయ్యడం అనే అర్థంకూడా ఈపాటికి అందరూ మరిచిపోయిఉండేవాళ్లు. ఆ ఎడారిలో చలిపందిర్లవంటి (కీ. శే.) హరి

ప్రసాదరావు, దొరసామయ్యంగారు, ముప్పిడిజగ్గరాజు, యడ
వల్లి సూర్యనారాయణ-అనే కొన్ని పేర్లు ఈసందర్భంలో
మనఃపూర్వకంగా స్మరిస్తున్నాను.

రాగనాటకపు కొత్తరికంలో నటుజన్మ మహాకష్టంగా ఉండేది. వీథుల్లో నటుడు వెళ్లేటప్పుడు "వాడు నాటకంలో వేస్తాడోయ్, రాత్రెళ్లు క్షౌరం, స్నానం!" అని అనుకునేవాళ్లు. "నిజంగా నటా! వాళ్ల ఇల్లుకు నాటకాల్లో తిరిగి వస్తాడా, హరి, హరం!" అని పెద్దలు ఒక్కొక్కర్ని తిట్టుకుంటూ మొహాలమీద వేళ్లెట్టుకునేవాళ్లు. అనగా, చెయ్యవలసినపని చేసేసి, అన్నం దొలా వాడై, ఇంకా పాడివడానికి వేషాల్లోకికూడా ఇగారని రాగనటుల్ని ఎంతగానూ పరసించినా నటనాభిలాష చంపుగోలేక, చాలామంది ఇళ్లల్లో దెబ్బలాడి ఎదిరించేసి లేచిపోయి వెళ్లి నటిసి పోనుకునే వాళ్లు. క్రమం తరవాత ఊరికొకంపెనీ అన్నట్టు లేచాయి. కొంచెం ఆస్తికి తోడు కొంచెంపాలుకూడా ఉన్న ఔత్సాహికులు, పొలాలమ్మి, సమాజం స్థాపించి, మంచినీళ్లా మంచిరూపం ఉన్నవాళ్లకోసం తిరిగి ఆడవేషాలకి తెచ్చి, స్థలం కొని, నాటకశాలకట్టి, శాల్యాప్రవేశ సంతర్పణచేసి, తెరలు గీయించి, ఇతరచిక్కులు పడి, ఉన్నదాల్లో వేషాలు కుట్టించి, నాటకంప్రతి రాసితెచ్చుకుని, మళ్లీ మళ్లీ ఆట పూర్వాభ్యాసంచేసి, ప్రదర్శనాలు చేసేవారు. ఇప్పుడు రాబడి వెయ్యి రూపాయలూ, అప్పుడు రాబడి పాతికరూపాయలూ అయినా నటుల తయారీ, త్రికరణశుద్ధీ అప్పుడే ఎక్కువఅని అంతా

ఒప్పుగుంటారు. సంవత్సరంలోపల వాళ్ల పస ఊరికీ, ఊరిపన వాళ్ళకీ తెలిసిపోగా, వాళ్లు గ్రామాంతరాలు లేచిపోయి, చీలి పోయి, ఆడుకొంటూండడమూ-ఊళ్లో వాళ్లు కొత్తవాళ్ల పాట వినాలని చెవికోసుకొంటూండడమూ! అట్లా గ్రామసమాజాలు కొన్నాళ్లు ఉండి, కొన్నాళ్లు ఊగి, కొన్నాళ్లు పడుకుని, మళ్ళీ లేచి, మళ్లీ పడుకుని నిద్రపోయాయి. బస్తీనాటకసమాజాలలో ఎక్కువగాబడి ఉన్నా రంగపరికరాలకే ఖర్చు మిక్కిలి అయిపోతూండడంవల్లా, ప్రధాననటుల్ని ఒకేసంఘంలో ఆపి ఉంచడంలో ఉండే చిక్కులవల్లా, ఉన్న నటవర్గంలోని అంతఃకలహాలవల్లా, కీ. శే. సత్యవోలు గున్నేశ్వరరావువంటి నిర్వాహకుల సామర్థ్యం లేకపోడంవల్లా అవి ఉండినన్నాళ్లుండి, తిరిగినన్నాళ్లు తిరిగి, వెలిగినన్నాళ్లు వెలిగి గొప్పగా ఆరిపోయాయి. (క్షమించాలి! నేటివరకూ ఏకంగా ఉన్న శ్రీ. డి. వి. సుబ్బారావుగారి సమాజంతప్ప!) రాగనటులు మొత్తంమీద సొత్తని హృదయంగలవాళ్ళై (లేకపోతే తను అన్యుడైతే చాలని ఎందుకు గోరుతాడు!), స్వార్థం మరిచి, ఆర్జించే రోజుల్లో ఒళ్లెరక్క, మామూలుగా తెచ్చినదానికి ఎక్కువగా వెచ్చిస్తూ, చివర చివరకి మొదటిఅవస్థలో పడి పోయినవాళ్లు ఇంకొకళ్ళలా జీవించ గలిగి తనులా జీవించలేక పోయారు. వాళ్లని రంగంమీద చూట్టానికి కళ్లు చించుకుని, వినడానికి చెవులు నిక్కపొడుచుకుని వెళ్లవాళ్లూ అనేక వత్స రాలు కూచున్న ఆంధ్రమహాజనం వాళ్ళని మెచ్చుకునేటప్పుడు

కూడా తిడుతూ మెచ్చుకునే ఔదార్యం గలవారవడంచేత వాళ్లని మరిచిపోడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. ఇక, శీలం అనేది వ్యక్తిపరంగనకనూ, ఒకానొక నటుడి శీలాన్ని బట్టి నటశీలం సూత్రించడం మూర్ఖత్వంగనకనూ శీలంసంగతి ఎత్తడం అనవసరం. ఒక్కటి మాత్రం అనచ్చు. సగటు రాగనటుడి ఐవేజు ఏమిటీ అంటే, పదిపన్నెండు 'సకాల' రాగాలు-హాస్యాల గుహ్యాభరణాలకీ పట్టుచీరా పట్టురవికా సమస్తమూనూ అంటారే, సామయాలునూనూ, 'ప్రమాణవస్త్రి' 'లో ఇచ్చి— అల్లాగ! అతనికి వచ్చినవే అవి. రావలసినవే అవి, అతను అభ్యసించేవే అవి, వినికేవే అవి, మాట్లాడేవే అవి, గోలెట్టి రాగాలెట్టేవే అవి—అంతే. మరి అతడి సరుకు ఆఖరు! ఆ రాగాలవల్ల సామాజికానికి ఏమాత్రమూ 'హాని' ఉండదని అనేటంత మూర్ఖత్వం నాకు లేదుగాని, వాట్లవల్ల సగటునటుడు ఎంతనా బొందనివా డయాడనిన్నీ, అవి అన్యత్వారోపణకి అర్హుల్ని రంగంమీంచి దూరంచేసి, అనర్హులికి రంగస్థానం ఇచ్చాయనిన్నీ, అవి నటుణ్ణి కృషికి, వృద్ధికీ, కవిత్వానికీ, పాండిత్యానికీ, రచనకీ, అధ్యాపకత్వానికీ విరోధిగా చేశాయనిన్నీ, అవి ఎరుగున్న వృత్తాంతాన్నే మొయ్యగలిగాయి గాని తెలియనిచోటు తెలియనిచోటుగానే ఉంచాయనిన్నీ, అవి ఆకర్షణీయం అయినకొద్దీ స్వత్వాన్నే స్థాపిస్తాయనిన్నీ నానమ్మకం. నేడు ఉన్న రాగనటుల్ని గురించీ, రాగవైముఖ్యంతో వ్యంజకం చేసేవార్ని గురించీ ఎరుగుదుం, చెప్పను.

మొదట చెప్పిన పంటకళ్లోనూ నృత్యంలాగే గానంకూడా ముఖ్యంగా సంగీతనాటకానికే ప్రత్యేకకళ అయిపోయిందిగనక, ఇంతకూడా—తను నటిస్తూ ఉన్నప్పుడు—తనపాత్రానికి ఎవరి మిగిలిన వేషమూ మాటా అభినయమూ ఇవే తన కళ అని నటుడు గ్రహించుకోవలసిన స్థితిగతులవచ్చి చాలా కాలం అయింది. అయినా, దబ్బున, కర్పూరార్తి ఇచ్చి, [illegible] కొప్పులే [illegible] [illegible] తారని, ఏమయితో జనాభిమాన, [illegible], తెలిస్తే, [illegible], పద్యానికి తత్వం చప్పుడు పని, [illegible] రాగాలూ పాడితే పోతే [illegible] నాటకం అని తమనామానుబంధం చెబుతూ [illegible] [illegible] స్వరూప హారించి, స్వానుభవం వల్ల [illegible] ప్రత్యేక [illegible] గుర్తిస్తుంటారు. [illegible] పడితేగా సమాజాన్ని [illegible] [illegible] వేషధారణనంకూడదే ఆహార్యపని తనుగానే ప్రదర్శనం ఇవ్వడం కద్దు. గొప్ప తెలుగునాట్య [illegible] వేకనం ప్రదర్శనాన్ని దూరమైనా [illegible] [illegible] చెయ్యక [illegible] చిత్రించి రాగహీనం [illegible] సానుభూతి తెలుపుతారు. ఇక, కేవలవచననాటకాలు నటులచేత ఆడబడి నప్పుడు నిర్మలంగా నాటకసభ్యులు గమనించడమూ, నాటక వృత్తాంతం యావత్తూ సభకి అవగాహన కావడం, సందర్భం ఏదైనా ఎంత గొప్పగా ఆడబడినా అసందర్భమే మళ్లీ కానిమ్మ నడాలు లేకపోవడం, నటవర్గానికి తరఫీయతు ఉండడం, ప్రతి నటుడికీ తన ప్రత్యేక కళగురించి ఆత్మవిశ్వాసం బయల్దేరడం,

ఒకరంగంలోని పాత్రల కలయికవల్లగాని నాటకప్రదర్శనం ఏడవడనే జ్ఞానం అందరికీ గుర్తుండడం-ఇవన్నీ నాటకరంగాన్ని ఆనందబోధ కలిగించే చోటు అని నిరూపించాయి. ఈమాట కీ. శే. ఈమని లక్ష్మణస్వామిగారి నాదెంత నిజమో, నేడూ అంతే! ఇవి ఇట్లా జరుగుతూండగానే నిశ్శబ్దచలనచిత్రాలు (మూకీలు) వచ్చాయి. వాటిలో మధ్యమధ్య తెరమీద కథ గురించిన అక్షరాలు పడేవి. తెలుగున తీసిన ఫక్తుమూకీ నేను చూడలేదు. మాటేనా లేకుండా కేవలచేష్టవల్ల మాత్రమే భావబోధచెయ్యగలవాడు గాని అందులోకి ఎక్కడు. రాగంలేకపోతే ఇవతల కవిత్వానికీ, అవతల నటుడికీ ప్రాణాపాయం అని ఆంధ్ర విశ్వాసంగనక, తెలుగుమూకీలేదు, నటులూలేరు. కాని, తియ్యబడ్డ కథలు హిందీలో అయితేం ఇంగ్లీషులో అయితేం మూకీల్లోకి ఎక్కిన తెలుగునటుడు- ఒక్కడంటే ఒక్కడే, నిజంగా మూకీనక్షత్రం- కీ. శే. కొచ్చెర్లకోట రంగారావు! మూకీలని తరుముకుని టాకీలువచ్చాయి. నటులైనవాళ్లు టాకీలోకీ పనికిరానట్టు తాను గ్రహించానని శ్రీ బళ్లారి రాఘవాచారిగారు చెప్తూండగా విన్నాను. టాకీలోకి కూడా పనికిరాని [illegible] దర్శకుల అభిప్రాయాలవల్ల [illegible]. టాకీ సశబ్దచలనచిత్రం గనక. ఇందులో [illegible] మంచి [illegible] చేసి, [illegible] జరిపిన చర్యలకీ [illegible] టాకీనటులు [illegible] ఘట్టాలూ, సాంఘిక శృంగార సమస్యలూ చీదాగా అయి

పోయినాయి. టాకీనటుల్లో నిశేషజనం హాస్యాస్పదులైనా పలువురు తేరుకుని నిలదొక్కుకోవడం సంతోషదాయకం. యుద్ధ కారణంగా తెలుగు టాకీల సృష్టి సన్నగిల్లింది. ఇప్పుడే రేడియో శకం కూడా పుట్టి రేడియోనాటకనటులు జనించవలసొచ్చింది. రేడియో నటుడు అదృశ్యవ్యక్తుడు, కనపడడు! ఆ దెబ్బతో అతనికి వేషం గొడవా, అభినయం గొడవా వొదలి పోయాయి, గానమూ మాటా మిగిలాయి. మాటకి వాని ఉచ్చారణకీ తెలుగులో ఘనకీర్తి ఇంతవరకు లేదు, అది ఒక కళ అని ఎవ్వరూ అనిపించలేదు. ప్రైగా అయాంటుల నటులశక్తి చూసి చదవచ్చు. ఇప్పట్టి కేవలం "రాగుడు" రేడియోనాటకులుగా నిలబడగల సూచన్ను ఉన్నాయి. రేడియోక్షేత్రంగా రాగానే నాగనటుల్ని అందర్నీ పునరుద్ధరించి బుక్కచేస్తారని నమ్మడానికి అవకాశాలున్నాయి. అది కాక, ఉత్సాహవంతమైన నవ్యాంధ్ర ప్రవర్తనాలు ఆడబోవడానికి తగిన నాగరిక రచనలు జనించాయనిన్నీ, కొన్నికొన్ని ఆడదమే తెలుసుకోవచ్చునిన్నీ తెలుస్తుంది.

అన్యత్వం ఒప్పించడమే నటన! అది స్వత్వమూ గానమూ వేషమూ అభినయమూ కథనమూ అంటూ విశ్లేషిస్తే దొరుకుతుందన్న మాట కల్పవార్త. అది ఒక ప్రజ్ఞావంతుడి హృదయంలో జనించాలి. అతనికి సాంకేత్యమూ, ఒకేకాలంలో అందర్నీ రంజింపజేయాలన్న ఆసక్తీ, శక్తీ, జాలీ ఉండాలి. అనగా అతడు మొత్తని పండితుడు కావాలి. ప్రతి పండితుడూ కవీ,

వక్తా, ఉపాధ్యాయుడూ కాజాలనట్టుగానే నటుడూ కాజాలడు. కాని, ప్రతినటుడూ పండితుడై తీరాలి. సాహిత్యనటుడే నటుడనిన్నీ, నాటక రంగమే జనాన్ని బోధించాలి గాని, జనం చేరి నాటక రంగాన్ని బోధించలేరన్నీ జనం గ్రహించాలి. నటుడు జనప్రవాహమూగునా తను ఇంకోడు అవుతూండాలి. రాగ నటుల్లో రాజు రాణి, నటు బంటేగాక కాక, సార్థకనటుడు కావలసినట్టు మారగలిగి, రాజై బంటై సన్యాసై రాణై పదవులు సమత్వాలు ప్రత్యక్షం చెయ్యాలి. ఆంతర్యం ప్రధానం కాని, ఆకారం కాదని నటుడు ఋజువుచెయ్యాలి. నటుడు కంటె స్వార్థత్యాగీ పరార్థపోషకుడూ ఎవడు? తన స్వత్వాన్ని చంపుకుని అన్యత్వారోపణ చేసుకుని కవి కల్పించిన పాత్ర యొక్క వ్యక్తిని జనహృదయాల్లో ముద్రించ గలిగితే తన జన్మకి చాలనుకునే వాడు నటుడొక్కడే! వక్తా, ఉపాధ్యాయుడూ, నటుడూ వీళ్ల ముగ్గుర్లో బహురమ్యంగా, హృదయరంజకంగా, కళ్లకి కట్టినట్టుగా బోధ చెయ్యగలవాడు నటుడొక్కడే! అన్యవ్యక్తి ప్రతిష్ఠాపన చేసే యత్నంలో తనకి సామర్థ్యం లేకపోబట్టి జనం తన్ని హేళన చేసినా సరే, లేనిపోని బాధలూ, తీసరాని కష్టాలూ, లేనిపోని బాదరబందీ అంతా తన నెత్తిమీందా, వంటిమీందా, అంతర్యంలోనూ పెట్టుకునే వాడు నటుడొక్కడే! కాలకర్మ సంబంధ సంప్రాప్తాలైన నానారసానుభవాలకి ఆలవాలమైన ఈ మిథ్యాజీవితం జీవింపతగి

నదే అని అనిపించగలవాడు నటుడొక్కడే! తాను అయథార్థ స్థితులు స్వీకరించి, తద్వారా ఆ సంగతి ఎరిగున్నవాళ్లకికూడా యథార్థ మనస్థితులు కల్పించగలవాడు నటుడొక్కడే! ఇటు వంటిపనే తనకళ అనుకుని పనిచూపించి మన్నన పొందగలడేమో, తెలుగునటుడు !!!

త్యాగరాజు మాటలు

ఈమధ్య ఒకచోట ప్రసిద్ధగాయకుడు ఉప్పొంగిపోయి గానంచేస్తూ 'బ్రోవసమయమిదే రామయ్యా' అనే మాటలు గల కీర్తన సెలవియ్యడంలో రాగతాళభావాలకి యథాశాస్త్రీయంగా జాగ్రత్తపడి, మాటలుమాత్రం 'బ్రోవసామయర్-మీదేరామయ్యర్' అని సెలవిచ్చారని ఆప్తులద్వారా తెలిసింది. అల్లాగ్గా, త్యాగరాజును త్యాగయ్య- త్యాగయ్యర్ అని నేను అనలా అని ప్రశ్నించుకుంటే, ఆతడు వేలాదిగా పాడుకున్న కీర్తనలలో త్యాగరాజు అనే ఉపపదంవల్ల ఆతని పేరు పోనీ అల్లానే ఉంచేద్దాం అని ఉంచేశాను. త్యాగరాజు పరంపదించి [illegible] ఏళ్లు అయినట్టు తెలుస్తుంది. ఆయన తెలుగులో రాసిన కీర్తనలలో ఉండే మాటల మధ్య అపారమైన కర్ణాట గానశాస్త్రం ఇమిడ్చేసి ఉన్నట్టు మొదట కనిపెట్టిన వారు తెలుగు రానివాళ్లే! ఏమైనా, ఆయన్ని ఎక్కువగా స్మరించేది తెలుగు రానివాళ్లే. ఆయనపాటలు జాగ్రత్త చేసినవాళ్లుకూడా, పాపం, తెలుగు బాగా ఎరగనివాళ్లే. వాళ్లందర్నీ తెలుగువాళ్లు నెత్తిమీద పెట్టుకోవాలి. తెలుగువాళ్లకి పేరూ, కడంవాళ్లకి ధనమూ సంపాదించి పెట్టిన మహాభక్తుడు త్యాగరాజు. ఆయన జీవితపరమావధిని సూచించే మాటలుగల ఆయన కీర్తన లన్నీ బాగుచేయించి, ధ్వంసం చేయకుండా సంస్కరించి,

ప్రకటించి, ఇంటింటా, అనుక్షణమూ అతని హృదయమూచారి అతని నోట శ్రావ్యంగా అనిపించిన మాటలూ స్థిరపడేలాగ చెయ్యడానికి తెలుగుకృషీ, తెలుగుప్రజ్ఞా, తెలుగుసాహసం, తెలుగుధనం, తెలుగుభక్తీ నశ్శిపోయి మూలపడి పనికిరాక పోయాయి. ఈసందర్భంలో త్యాగరాజూ, అతని కీర్తనలూ, అతని కీర్తనలు వినపడే చోటూ, రీతిగురించి కొద్దిగా అంటాను. ఉన్న గాథ చెప్పుకుంటూన్న సందర్భంలో వారూ వీరూ బెంగెట్టుకోవలసిన అవసరం లేదు. అస్మాలైన తెలుగువాళ్లు ఉపేక్షగా ఊరుకోడంవల్ల నేనీమున్నాలు ప్రకటించానుగాని, గానంమీదగాని, కీర్తనమీదగాని ఇగ ఇదీ అవి అదీ అని చెప్పడానికి నాకు ఓపేజు చాలదు. ఇటీవల చెలరేగుతూన్న త్యాగరాజమాటలగురించిన వాదప్రతివాదం పురస్కరించుకుని తెలుగురానివాళ్లని పట్టుగుని తెలుగుభాషలో తిట్టమన్యాలని కూడా నాసంకల్పం కాదు. ఎవరేనా దుబాసీలు ఈరచన (అస్మదీయుల రచనకి ఇల్లాంటి అవాంతరం ఉండదనుగాని!) అనువదించుకున్నా నాకు బాధ లేదు. త్యాగరాజమాటల గురించిన తగాదాలకి సమాధానాలు ఏరాయకృతుల్లో త్యాగరాజు మాటల్లోనే ఉన్నాయి. మనకర్మం ఇల్లాఉంటూంది అనుకుంటున్నానుగాని, ఇంకోరికి ఏమీ అనటంలేదు. అది బాధమీదటి! 'ప్రారబ్ధమిట్లుండగ నాకులనవి బలికేమి రాము' అన్నాడు త్యాగరాజు.

అఖండమైన మేధాప్రజ్ఞగాని, అపూర్వమైన సృష్టిప్రజ్ఞగాని గల మానవుల్ని వర్తమానకాలంలో ఉండే స్వప్రజలు గుర్తించను లేకపోవచ్చు, సరిగదా ఒకవేళ ద్వేషించి, హింసించి, బాధించి క్షోభకూడా పెట్టొచ్చు. చరిత్రనిండా అల్లాంటి ఉదాహరణాలు నేటివరకూ ఉన్నాయి. ప్రజల అసామర్థ్యం, ప్రజల అజ్ఞానం, నూతనత్వంయందు ప్రజలకుండే భయం ఇందుకు కారణాలు అయుండొచ్చు. కొండమీదనుండి కుడీ ఎడమా తెలియకుండా కిందా మీదా చూసుకోకుండా ఉండేవాడికి కొండ ఔన్నత్యం గమనించుకి రాకపోవచ్చు. అటువంటి ప్రజ్ఞావంతుడి జీవితం వాడిపట్ల నరకప్రాయంగా ఉండొచ్చు. బతికున్నన్నాళ్లూ వాణ్ణి ప్రజలు గాల్చుకుతిని, వాడు కాలాతీతమైన తన కృతి సృష్టించడంలో పడే శ్రమకి మనోవ్యథ తగిలిస్తారు, తీరా వాడు బతకలేక చచ్చిపోయినతరవాత వాడికి తద్దినాలు పెట్టడానికి ఎగడతారు. అంటే, అటువంటి ప్రజ్ఞగలవాడు బతికున్న కాలంఅంతా చచ్చినట్టుండి, చావడంతోటే బతకడం మొదలుపెడతాడు. వాడు బతికున్నప్పుడు ఎంతెంత శ్రమపడి, ఎన్నెన్ని గంటలు ఎక్కడెక్కడి సంగతులు ఎల్లాఎల్లా సేకరించి శరీరపోషణ ఎల్లాఎల్లా నిర్లక్ష్యంచేసి, తన మెప్పుగురించి కళ్లల్లో నిప్పులుపోసుకునేవాళ్లందరి తప్పుకుంటూ, తన కృతి సాధించుకునే నిమిత్తమే తన సర్వస్వం ఏరీతిగా ధారపోస్తాడో చూడక, వినక, అర్థంచేసుకోక, నమ్మక, క్షమించక, ఊరుకోక ఊరెట్టుగాని, వాడు గతించగానే వాడికి తేజస్సూ

వర్చస్సూ, మాహాత్మ్యం, దివ్యత్వం ఇవన్నీ తెచ్చి కట్టబెట్టి, వాణ్ణి బహువచనంలో సంబోధించి, దేవతల్లో జమకట్టి, శుద్ధ అబద్ధాలతో కూడిన కట్టుకథలు కల్పించి, అవి నమ్మేవాళ్లకి కళ్లో తాయులు కలిపించి ఆ ప్రజ్ఞావంతుడి ప్రజ్ఞ అంతా సహజప్రజ్ఞ అనీ, అందులో శిక్షితప్రజ్ఞ రవంతైనా లేనేలేదని, ఒకనాటి సాయంత్రందాకా వాడు మొద్దునాలికగా శతబండలా ఉంటూంటే, ఆ రాత్రి పరమాత్ముడికి (ఇతర పనిలేక) వాడి మీద దయకలిగి, వాణ్ణి "నాలిక ఇల్లా పెట్టు, మంత్రం ఏకీ ఇల్లా తే, చెవొయ్యాకూటెయ్యి" అన్నట్టు వ్యవహరించి, వాడికి వీణపట్టి అఖండకవిత్వమూ, అపారగానమూ, అమోఘ చిత్రకళో గణియవసి వరా— పోతాడని జనం రొట్టలేస్తూ కళ్లు తెరిచి చెప్పుకుని చప్పరిస్తారు. ఇది లోకంలో ఉంటుం. ఇక తెలుగువాళ్లల్లో ఆ మాత్రంకూడా వొరకడు ఉంటుంది. అందులో త్యాగరాజు అచ్చ తెలుగుసీమవాడు. తెలుగు వాడు. అది తెలుగువాళ్లకి మరీ మంచిది. ఒకటి మోతాదు తగ్గినా తగ్గలమే. సరి, ఇప్పుడెక్కడికొచ్చాం? మహాత్యాగ రాజు పోయిన తేదీలగాయితు అతణ్ణి బూచీ పెంచి పెద్దవాణ్ణి చేశారుగదా, చివరదాకా మీరేమాట దక్కించుకోకపోతే ఎల్లా ఏడుస్తుంది మరీ-, అని ఇతరుల్ని ప్రాధేయపడవలసిన స్థితి తెలుగుదేశానికి వచ్చింది. త్యాగరాజు ఈమాత్రం గ్రహించు కోలేదా. అన్నట్టు, "లోకుల్ని నెరనమ్మలేను. కొందరికి అసూయ, కొందరు పీడెంతపోదూ అంటారు. పీడు సముఖానికి

యోగ్యుడు కాడంటారు. నన్ను రక్షించేవాళ్ళు గారు ఎల్లా
అని నిన్నే కోరి నీవే గతియని రేయీ పగలూ వెయ్యివేల
మొరలు పెట్టుకున్నా నాపైని ఎందుకో నిమనసు కరగదు!"
అని దేవుడితో చెప్పుకున్నాడు. 10464

సర్వకర్మఫలత్యాగి గనక త్యాగరాజు సార్థక నాముడు. పరమాత్ముణ్ణి ఏదైనా వరం కోరుకుంటాం అంటే భక్తుల తా తమ సౌఖ్యం ఆయనదగ్గిర్నించి పూర్వమే పట్టుకుపోయారు, ఏమీ మిగలలేదన్నాడు. ప్రకృతిపురుషరహస్యవేదిగనక అతడు 'ధరణితనయకున్న ప్రేమరసము త్యాగరాజుకీయన్న' అని అడిగాడు. నిభక్తికిమెచ్చి పరమాత్మ డిచ్చిందేముటో మాకు చూపెట్టవలిసిందని ఎవరేనా ఛిన్నదుగుతారు గనక వాళ్ళకి చూపించే నిమిత్తం ఏమైనా గట్టిది కోరుకో అని పరమాత్ముడు బెల్లించినా, జన్మాంతరంలోకుండా పరమాత్మ కటాక్షంతప్ప అన్యం అవసరం లేదని అతను ప్రహ్లాదుడి ముఖతా అనిపించాడు. 'భక్తుని చారిత్రము' అతడే నిర్వాచించాడు. 'మన్మనా భవ మద్భక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కురు' అన్న మాటలన్నూ, 'తద్బుద్ధయ స్తదాత్మాన స్తన్నిష్ఠా స్తత్పరాయణాః' అనేవన్నీ ఆచరిస్తూ, 'పితేవ పుత్రస్య సఖేవ సఖ్యుః ప్రియః ప్రియాయార్హసి' వంటిభావం పరమాత్మకి తనయందు ఉంటుందని నమ్మి, శ్రీరాజన్యమతము తప్ప అన్యమతము ఎరుగక, 'అనన్యాశ్చింతయంతః' అయి, అనునిత్యం వ్యవహరించిన వాళ్ళల్లో త్యాగరాజు అగ్రగణ్యుడు. అతని వ్యాపారం

యావత్తూ హృదయపూర్వకం. మనస్సు, అంతరంగం, ఆత్మ అనే పదాలు కాక 'హృదయం' అనే మాటతో అతని సత్యాన్ని అతడు పరిభాషించాడు. ఆజన్మాంత పరమాత్మున్ని తన హృదయ రాజీవంతో పూజించాడు. వెన్నవంటి గుణంచేత అతని హృదయమందునుండి ప్రతి వాక్యసంఘటనా ఒక నొక్కు నొక్కింది, ప్రతివాక్యం ఒక కీర్తనగా పాకింది. ఒక హృదయపు శోకం నే మానవహృదయాల శోకంగా చూపెట్టగల మాటలు అతడు అనేవాడు. తన తల్లిదండ్రులు తప్ప తక్కిన వారందరూ తన్ని హింసించారన్నాడు. తాను తిరగవలసిన తిరుగుళ్లన్నీ తిరిగి దుష్కృత్యములన్నీ చేశానన్నాడు. తనకి సాంత్వన్యం లేకుండా చెయ్యమని ప్రార్థించాడు. తన్ని చూసి నవ్వి గేలిచేశారని, చాకగా సాన్నిహితం కి ఎవ్వళ్లు వేగనని, అందరిచేతా తన బ్రతుకు నిందలు పాలైందని, తను పాపదాసనుహీనవృత్తంలో పడిపోయాననీ, ఎన్నటికి కూడ లేక హీనవుమాటలాడే జనులున్నారని, కరుణలేక తనమీద నేరాలెంచారనీ, అసూయాపరులు పెట్టిన బాధలు తరముగాక పరమాత్ముని శరణు జొచ్చాననీ, తను గాసిపడ్డ పరదేశిననీ, ఏనాడైనా దుష్టశక్తు వాదాలాడతారనీ, ఎంత నేరిస్తేంగనక అన్యాయాలే ఊరగా తుంటాయనీ అన్నాడు. ఈమాటల్లో ఉన్నదే అర్థం తెలియపరిచేది/అతని ఆధ్యాత్మిక బాధమాత్రమే అనుకోడం హృదయం లేని మాట. అతను హృదయం లేనంత పండితుడు కాడే! [illegible] వంచన అంటుతేం. తను అనాథుణ్ణి కానన్నాడు. ప్రీతిచేత

నామం పోదా నన్నాడు. తనువు దేవాలయం అన్నాడు. భక్తిలేని మనిషి శవం అన్నాడు. తను పరహితమే భావించా నన్నాడు. భక్తి పెంచుకోడానికి సంసారంలో ఉండవచ్చు, ఫరవాలేదు అన్నాడు. పరమాత్ముడే తన ఆధారం, గమ్యం, శృంగారం, వైరాగ్యం, ఐదోతనం, సర్వస్వం అన్నాడు. తాను 'చదివినవాడనుగాను' అని చెబుతూనే, కనికరమున-జనక జామాత-ఈనుజనుల అనే చోట్ల శ్లేషిస్తూనే సకలవిద్యల సారమూ మామూలు తెలుగుమాటల్లో వాటి కర్తవ్యమైన గానగమనంతో అనేస్తూనే, హృదయం సన్నిహితమైన దేవ భాషలో కూడా పాడేశాడు. త్రిపురసుందరిగురించిన అతని సార్థకవర్ణన గమనించి సౌందర్యాన్ని వర్ణించడం నేర్చుకోవాలి. అతను ఆగమాల్ని నుతించి ఒవాలుబాగులేని భాషల చాలించానన్నాడు. తోపికవల్ల భోగంగాని చైతన్యం లేదే అన్నాడు. అధమ దేవుళ్లని పంపించేశానన్నాడు. భూమి మీదగానుగెద్దు మతాంతరాల వర్ధనానికి కారణభూతులైన పురాణదేవుళ్ల మహాత్మ్యాన్ని పోగుచేసి ఒకచోట చేర్చి తన పరమాత్ముణ్ణి తను తయారుచేసుకున్నాడు. దేవుడు తన హృదయంలో ఉండి త్యాగరాజుచేత నుతింపబడుతున్నా డన్నాడుగాని, అతడికి ఒకే పేరుటూ పెట్టి అతడికి సంకుచి తత్వం ఆపాదించలేకపోయాడు. త్యాగరాజు ఆత్మవైశాల్యం గుర్తించడానికి ఈ ఒక్కవిషయం చాలు. తను తరచు వాడిన 'రామ' శబ్దానికి అద్వితీయమైన వ్యుత్పత్తి ఇచ్చాడు. తన

హృమ్యాభవణుడు సగుణనిర్గుణరూపాల్లో నిండి ఉన్న పరమాత్ము డని వర్ణించాడు. త్యాగరాజు విశ్వరూప హృదయాన్ని ముట్టుకుని ఇంద్రియాలన్నింటితో అనుభవించాడు. మతభేదం అనే మంట పెట్టుకోవద్దన్నాడు. ధరాధరాగారవాలకి నమస్క-రించి దూరంచేశాడు. కలినరులకి మహిమలు తెలిసి లాభం లేదు, ఎద్దుకేం తెలుస్తుంది అటుకులరుచి, గానశాస్త్రం విదు-లకి బహుమానముతో లిస్తారు, భక్తిశాస్త్రవిదుల్ని చూసి నవ్వుతారు, అయినాసరే, రామనామం స్వర్గాది సుఖాలకంటె పైమాట అన్నాడు. మెప్పులకై గొప్పలుగల జనం చేసేది భజన కాద-న్నాడు. ఎదలో ఎంచేది ఒకటీ, పయ్యెదమీద మరోటీ కని-పించే సందర్భం భజన కాదన్నాడు. ప్రణవధ్యానం లేని కొందరు వరరాగలయజ్ఞులం మేమే అని వదరుతూండే మాటలు కోత-లన్నాడు. గానం సామవేదజనకం అన్నాడు. ప్రణవనాదం ఏడు స్వరాలుగా అయిందన్నాడు. సంగీతంలో రాగతాళ రక్తులే కాకుండా జ్ఞానస్ఫూర్తి భక్తులుకూడా ఉండాలన్నాడు. పరమాత్ముడు ఇంగితమెరిగిన సంగీతలోలుడన్నాడు. నాద-సుధారసం నరాకృతిగా కోదండరాముడయ్యాడన్నాడు. స్వరాలు సుందరులన్నాడు. రంజింపజేసే అనంతరాగాలు మంజుళంగా అవతరించేట్టు గానోపాసన చెయ్యమన్నాడు. నాదోపాసనచేత వేదమంత్రయంత్ర తంత్రాత్ములు పుట్టా-రన్నాడు. నాదంలోంచి సంగీతమే కాకుండా వేదశాస్త్ర పురాణాదులుకూడా వచ్చాయని మరిచిపోవద్దని ఘోషిం

న్నాడు. వేదసారమైన తనకి తారకంగా ఉండే శతరాగరత్న మాలిక చేశానన్నాడు. రామకథతో కూడిన సంగీతంవల్ల నాస్తికతా న్యాయవిచక్షణ తెలియక, జగన్మిథ్యాత్వం సంగతే కాక, సగుణ నిర్గుణ పరమాత్మస్వరూపాన్ని విశ్వాసమే కాదు, వాత్సల్యం, ప్రేమ, సేవ, నిష్ఠ, భక్తి, ఈశ్వరకటాక్షం కలుగుతా యన్నాడు. పదం పరమాత్మను సేవించడానికి. పాడి మోమి, పాడక మోమి అన్నాడు జ్ఞానసారం, గానమాధుర్యం జోడించి సకలమానవ హృదయంయొక్క ఎరుకగలవాడు మహానుభావు డన్నాడు. నాదసుధతో నాదశరీర కళావాగుని తెలిసినం శివు డెరుగు నన్నాడు. రాగసుధారసం పానంతే యోగ, యాగ, భోగఫలం ఉందన్నాడు. సంగీతజ్ఞానం విధాత వ్రాతవలె అన్నాడు. కోటి ధనాన్ని ధర్మించి సాటిలేని తన పద్ధతిబోధ నిచ్చి వారిని వేడు కోడడం ముక్తాకి చెయ్యనని, సరిగ్గా పోతరాజులాగే అన్నాడు. తెలిపి, తలపు తెలిపి, చింతనతో కీర్తన చెయ్య మన్నాడు. నేనే వాడు తెలుసుకోవలసింది వాక్యార్థమే కాదు, పదాల అర్థమే కాదు. భావంకూడాను అని చెప్పడానికి రామా, అర్క, అజ శబ్దాలు వాడించాడు. తన సౌఖ్యము తానెరుగక ఒకులకు బోధన సుఖమా అన్నాడు. 'తత్త్వమసి'కి అర్థం చెప్పడం తనుకన్నా తరం కాదన్నాడు. శాస్త్రవాదతరం చూసి భయంవేసి ముక్తిమార్గం తెలుసుకున్నా నన్నాడు. పరమా త్మన్ని నాదవేదిక మీదికి ఎక్కించి, నామకుసుమాలతో పూజించానన్నాడు. భక్తిరహితశాస్త్రవిదులకి

దూరం అన్నాడు. భక్తికేని శ్రేష్ఠత్వం జనానికి తెలియాలని
కనక భుక్తి ముక్తి కూడా ఉంటాయని కీర్తనలు రాశానన్నాడు
పరమాత్ముడికి సగుణత్వం ఆరోపణ చెయ్యడానికి తోడ్పడే
తన పాటలు పరాయిమాట లవడంచేత గ్రహింపబడక
ఆమాటలను బట్టి గా పరమాత్మకి నిర్గుణత్వం ఆరోపణ చెయ్య
డానికి దోహదం చేసే నిమిత్తం తను స్వరార్ణవంలో నుంచి తెచ్చిన
ఆ పాటసుధారస్వరాలు అనూహ్యంగా ... వల్ల గుర్తింప
బడక ఉండే అవకాశంలో ఉభయత్రా తనకే అన్యాయమే జరగడం
వల్లనన్నా, సత్యార్థ ప్రాధాన్యమైన తన సృష్టిప్రజ్ఞలో తనకి
పూర్ణవిశ్వాసం ఉండడం వల్లనన్నా, 'కాలము పోను మాట
నిలచును' అని అతనికి మనసా ఉండటంవల్లనన్నా, అతడు
శోకముకన్న, శాంతము తెచ్చును, జగత్తాన్తితో ...
గున్న మొరలు అన్న కీర్తనలు. ప్రసిద్ధభక్తవిజయము
ఆయినది కాదేమో అనుకోడం చాలా ప్రమాదం. ఒక
అన్యుడివల్ల కాదు. అని అతని 'సగుణ నిర్గుణాలు' అనే
సూత్రానికి దృష్టాంతం. ... వల్ల చేసే ...
పరిశీలించి పరమాత్ముడి 'అతి ...
సతము నోచగా' అనుకొంటాం. 'త్యాగరాజనుత' అంటూ
చివర రాసిచ్చి ఎవడేనా ఇంకోడు కీర్తనలు రాసేస్తాడేమో
అని ముందే భయపడక్కర్లేదు, ప్రత్యేకవ్యక్తికి నచ్చినది
ఆ ఛాపాకింద జమకట్టేయ్యకూడదు. ఎందుచేతంటే, కీర్తన
మజాకా కాదుగా! పోల్చుకోవచ్చుగా! దానికి ఎన్ని బిగింపు

ఉంటాయి! గురువుకి గురువూ లఘువుకి లఘువూ 'బహార్ బహార్' వలె అంటూ నెత్తిమీద రాస్తే తయార కొత్త కీర్తన ఆ రాజీగారు తలకాయలాగే ఉంటుంది కాని హృదయం ఎక్కణ్ణుంచి వస్తుంది!! ఇక అతని నాదయాత్ర మానవజీవిత యాత్ర. బాల్యంయొక్క ఆనందోత్సవాలూ, యవ్వనంలో ఉండే లావణ్యమదగర్వాలూ, సాగగా తుదగా తాత్తుగా కష్టాలూ ఇడుములూ రోగాలూ దుఃఖాలూ వచ్చిపడి జీవుణ్ణి నిరాశలో పడేయ్యగా, నిరాశ ఎక్కువవడం, ఇక పుట్టి మునిగిపోతుందేమో అన్నప్పుడు జీవుడు 'మహాప్రభో, పరమాత్మా, నాకు దిక్కెవరు' అని దీనంగా వేడడం, అతడు రక్షించడం. ఈ రచనకి నూరేళ్ళు నిండ వచ్చినా, వీటిల్లో మాటలన్నీ అందరికీ కల్పవృక్షంలా లేక చిక్కిన కామధేనువు లాగ అల్లానే ఉన్నాయిగాని, ఈ మాటల్లో తన్నేవిగానీ, కుళ్ళేవిగాని, పట్టిపోయినవిగాని, మృతించినవిగాని లేవు. ఇక స్వరసముద్రంలోంచి అతను తెచ్చిన రాగాలు రెండుమూడు వందలు అంటాం. వీటిని ఎన్నుకోవడంలో ఉండే విశిష్టత గాయకులు చెబుతారు. అతని భక్తి, అతని బాధా, అతని భావం, అతని భాషా, అతని సుఖం, అతని నిష్కామత్వం, అతని తత్వం, అతని హృదయం అతని మాటల్లో ఉంది. ఇందుకోసం నాకు త్యాగరాజుని అనవలసింది వినవలసిందీనూ, అతను వేసిన రాగాలప్రకారం ఈ మాటల అక్షరాల సందున నక్కి ఉండగా ఈ మాటలతో జోక్యం లేనివారు కనిపెట్ట గలిగిన అద్వితీయ

కర్ణాటక గానశాస్త్ర వ్యాసంగం కోసమే అని తెలుగుజనం అనుకోడం ధర్మం కాదు. అల్లా అనుకున్న వారికి సాష్టాంగ నమస్కారం.

మాట ఒక్కటే మానవుల్ని ఉత్కృష్టపరచగలిగింది లగాయతు కవనం ప్రత్యేకకళ అయింది. యంత్రగానం విడిగా ఒక్కటే మానవుల్ని చేరదీసికూర్చోబెట్టగలిగింది లగాయతు గానం (అనగా పదాలతో నిమిత్తంలేని నాదం) ఒక ప్రత్యేకకళగా ఏర్పడింది. కవిత్వగానాలు వేర్వేరు కళలు. ఒకదానిపని మరొకటి చెయ్యలేకపోవడంవల్లే వేరు సిద్ధించడం. కవిత్వం పదమైత్రివల్ల లభ్యమించే అర్థభావరసాలవల్ల బుద్ధిద్వారా ఆత్మకి ఆనందం ఇవ్వాలి (ఎవరి కవిత్వం అంటే మరి తగాదాకి నసక, ఆదర్శకవిత్వం అన్నమాట). అల్లానే గానం స్వరమైత్రివల్ల కలిగే రసాన్ని హృదయంద్వారా ఆత్మకి చేర్చాలి (అందుకనే గానానందం పొందలేని వాణ్ణి హృదయశూన్యుడనడం). వృత్తాంతం సహాయంతో తెలిపి కవిత్వం మనస్సుని రంజింపజేస్తే, వృత్తాంతంతో నిమిత్తం లేకుండానే గానం హృదయాల్ని పాలిస్తుంది. అయితే, కవిత్వగానాలు రెండూ నాదజనకాలే. స్వరప్రమేయం ముఖ్యంగా పెట్టుకుని నాదం గానం అయి, అర్థప్రమేయం ముఖ్యంగా పెట్టుకుని కవిత్వం అవుతుంది. అందుచేతే కొందరు 'గానం అంటే స్వరకవిత్వం, కవిత్వం అంటే పదగానం' అంటారు. అటువంటప్పుడు ప్రతీనాదమూ గానమూ (గాఢస్వరందగ్గిర్నుంచి), ప్రతీపదమూ కవిత్వమూ (తిట్టు

దేశీలూ) అనే సంశయం రావచ్చు. ఈ కళలప్రారంభంలో అట్లానే అయిఉండవచ్చు. కాని కాలక్రమాన్ని మానవుడికి పుట్టుకతో నే పుట్టిన విమర్శశక్తి, పెరగడంలో అవసరమయ్యే ఆవరణప్రభావమూ తోడై ఇది చక్కటినాదం - ఇది కఠోర నాదం, ఇది తియ్యని పలుకూ - ఇది వెగటు మాటా అంటూ తేడాలు బయల్దేరి ఉంటాయి. హృదయంగల సభ్యజనాన్ని ఆకర్షించి ఐక్యంచేసినకొద్దీ ఎక్కువకళ. కవిత్వగానాలు రెండూ నాదజనకాలే గనక, ఈ రెండింటినీ కలిపి, రెండింటి మహత్త్వాలూ కూర్చి, రెండూ ఏయేచోట్ల తారసిల్లగలవో చూసి (అందులో ఒకటి సాకారం, రెండోది నిరాకారం), ఒకదాని వల్ల రెండోది చెడడంగాని, చచ్చిపోడం గాని జరక్కుండా రెండింటి స్వత్వాల గురించీ జాగ్రత్తపడి, ఉభయతారకంగా ఉండేలాగ చెయ్యవచ్చును. అప్పుడు బయల్దేరే రచనే కీర్తన. కవిత్వగానాలు అనుకూలదాంపత్యంతో మేళవించిన రంగమే కీర్తన! కీర్తన అన్నప్పుడు బయల్దేరే ఆనందం అందులో పదాల వల్ల కలిగే అర్థభావరసాలమూలాన్ని మాత్రమే అనుకో కూడదు, అవి ఏరాగంలో ఉచ్చారణ అవుతున్నాయో ఆరాగంయొక్క తానమూర్ఛనాదులమూలాన్ని మాత్రమే అనుకోకూడదు, తాళం వ్యక్తపరచే అవస్థమూలాన్ని మాత్రమే కాదు. వీటి యోగము కీర్తన. కీర్తనలో పదం, రాగం, తాళం ఉంటాయి. పదాలు (ఏ ఒక భాషచూసినా) బహుళం, రాగాలు అనంతం, తాళాలు విస్తారం. కీర్తనకారుడు అర్థగల పదాలూ,

శ్రావ్యతగల స్వరాలూ, అవస్థ ప్రతిఫలించే తాళమూ, మూడు వేర్వేరు ప్రపంచాల్లోని తన సహృదయానుభవంవల్ల గాలించి, కలిపినప్పుడు నీళ్ళకి నీళ్ళూ ప్రవాహానికి ప్రవాహమూగా ఉండే పోలికంతా అతుకులని ఒక్కట్టుగా నిలిపి ఎన్నుకుని రచించాలి. అంతగా, కీర్తనలో ఆలపిస్తూండే నానా కీర్తనమాటల్లో ఉండే మహోత్కృష్టమైన అర్థాన్ని సంగ్రహించి, వాటికి అసాధ్యమైన పని చేస్తూన్నట్టు స్ఫురించాలి. అంతే, కేవలమైన ఆ స్వరాలుకూడా అర్థంఅవుతూన్నట్టు శ్రోతకి అనిపించాలి. జోడించిన రాగంలోని సంగతుల పట్నాల్లో ఉండే అర్థాన్ని భావుకపరిచి, నచ్చచెప్పు, హృదయకుహరాల్లో స్థిరపరచాలి. కీర్తనమాటల్లో ఉండే అర్థాన్ని పల్లవించకుండాగాని, ద్యోతకం ఎల్లా అవుతుందో చూస్తాగా అన్నట్టుగాని, ఎక్కడ తెలిసి పోతుందోకదా భగవంతుడా అన్నట్టుగాని, నిత్యకృత్యంలో ఆ మాటలు వ్యవహరించే జనం అర్థద్యోతకంనిమిత్తం చేసే ఉచ్చారణకి భిన్నంగా వ్యవహరించిగాని, ఇవన్నీ కాక ఆ మాటల అర్థానికి కేవలం చుక్కానుగా ఉండే అర్థాన్ని స్ఫురింపచేసేట్టుగాని రాగాలుతీసేవాడు రసజ్ఞుడు అని చెప్పలేం. అటువంటివాడు శుద్ధగానం మాత్రంతో చెయ్యడం మంచిదిగాని మాటల్లో జోక్యం కలగచేసుకోకూడదు, అసలు నోరు మూసువలసిన అవసరం తెచ్చుకోకూడదు. మనస్సుయొక్క అవస్థ యావత్తూ నడకనిబట్టి తెలుస్తుంది గనక కీర్తనమాటలు అర్థసార్థకం అయ్యే నిమిత్తమే తాళం గమనించాలి. అర్థం నిలబెట్ట

మార్గం చూసుకోవాలిగాని, వస్తేం చెయ్యమన్నావ్ అన కూడదు. కీర్తనమాటల్లో అంతర్వాహినిగా ఉండే మానసికావస్థగురించి గుర్తులేకుండా, ఉపాయాలూ బొంబులూ చెప్పినట్టు తాళంకొట్టినంత మాత్రాన్ని కీర్తన ప్రతిష్ఠ మిన్నుముట్టదు. మళ్ళీమళ్ళీ అన్నప్పుడు వాటివల్ల బోధపడే జీవితక్రమమూ మరి మరీ హృదయ గర్భంలో ప్రవేశించి కలచడానికి వీలైన పదాలుకలిగి ఉన్నప్పుడే కీర్తన రాణిస్తుంది. బతికున్నవాడు బతికున్నవాడి సమస్తం నేరుగా అనవలసిన మాటల్లో కూడి ఉండవలసింది గనక, కీర్తన ఆవేదిపాండిత్య ప్రకర్షకోసం ఎంతమాత్రం సృష్టించకూడదు—సరిగదా దాని భాష సంభాషణభాషనించి ఆట్టే దూరంగాకూడా ఉండకూడదు. గానం ఒక అపరిచిత ప్రపంచం; చీకటికోణం. దానికి శాస్త్రం రచించడం స్వర్గానికి మెట్లుకట్టడం. అందులో ఉండే రాగాల్ని సమీపించి వాటితో పరిచయం కలిగిఉండడం భగవంతుడితో చెలిమి. అటువంటి రాగాలు అసంఖ్యాకంగా తెలిసి, వాటిని ప్రత్యేకంగా ఆనందించి, వాటితో ప్రత్యేకంగా ఇతరుల్ని ఆనందపరిచి, వాటికి యథాతథంగా శాశ్వతరూపం ఇవ్వడం అసంభవం గనక, ఆ స్వాదురాగం తనలో పుట్టినప్పటి అవస్థకి అనుగుణంగా ఉండే తాళం చెప్పి, వృత్తాంతానికి అనుగుణంగా మాటలు చెప్పి తానమభవించిన హృదయానందంవంటిది సాటిమానవులకికూడా కలిగించాలనే సదుద్దేశంతో కీర్తనరూపంలో సృష్టిచెయ్యగలగడం మాత్రం సాధిస్తుం దనడంలో ఆశ్చర్యంలేదు. జ్ఞాన

భక్తుల కలయికవల్ల ఏర్పడ్డ కర్మనే కీర్తన అనవచ్చును. త్యాగరాజుని 'నాదసుధారసంబయొక్క నరాకృతి' అనవచ్చును. ఒరిజినాలిటీని గానంయొక్క (గాన శాస్త్రంయొక్క కాదు) జాలి చూసి (జాలి, కనికరము, అలగలాంటివంటి మాటలు త్యాగరాజు శ్లోకార్థంలో అంటాడు) భగవంతుడు త్యాగరాజుకి జన్మ ఇచ్చాడు. సంఘం తమరికి సాయం చెయ్యాలి పోడం అటుంచి హింసించినానగే హృదయంగల ప్రతిభావంతుడు లోకహింస సున్న శాశ్వతికృతులే చేసియిచ్చి ఎల్లప్పుడూ జీవించి ఉంటాడని బుజువు ఇచ్చేనిమిత్తం ప్రకృతి బయల్దేరి తెలుగువాళ్ళకి ఓ వేమరాజుని, ఓ పోతరాజుని ప్రసాదించినట్లే ఓ త్యాగరాజుని ప్రసాదించింది.

హృదయపూర్వకరచనలో రచయితయొక్క వ్యక్తిత్వమే కాక రచయితయొక్క జాతికూడా ప్రతిబింబిస్తుంది. తెలుగు కవిత్వం, తెలుగుశిల్పం, తెలుగుచిత్రరచన అంటు [illegible] ఉంది. కాని, తెలుగుగానం అనేది [illegible], [illegible] అనకపోవడం మంచిదన్నారు. [illegible] చెబుతున్నా! తెలుగులో [illegible] రాగాలుగానం. త్యాగరాజు తెలుగుమాటల [illegible] రాగాలుగానం పెట్టేసుకుని కూర్చాడు! ఆంధ్రులూ, ఆంధ్రేతరులూకూడా ఒకే తెలుగుపాట పాడుతూ, ఆపాటలో మాటల్ని కూడబలుక్కున్నట్లు పాటప్రకారం యథాశక్తిగా సంధులువిరగ్గొట్టి పదిగానమూ తెలుసుకోలేని అర్థజనం ఎదటపారేస్తూ, వాళ్లకి [illegible] పబడు

తూంచే అనర్థపు స్వరసామగ్రి ఎవరిమట్టుకు వారు తమరిదే అనుకోడం గొప్ప మజా గానం! అప్పుడు బయల్దేరేనాదం కర్ణాట గానం అనడం మరీ తమాషాకళాయి! ప్రతీ ఆంధ్రేతరుడూ చెత్త్యాగల కవిత్వాన్ని ఆంధ్ర కవిత్వం అనం. ఆంధ్రకవిత్వం అంటే ఆంధ్రజాతియొక్క ప్రత్యేకజాతిలక్షణాలు సూచించేది. కాని, ప్రతీ ఆంధ్రేతరుడూ తెలుగుమాటలు తడకగా పెట్టుకుని చెయ్యగల గానంమాత్రం ఆంధ్రగానమే అనుకోవాలిట. కాదుట, ప్రతీ ఆంధ్రేతరుడూ తెలుగుమాటలు పుచ్చుకుని చేసినగానమే అసలైన సిసలు కర్ణాటగానం అని దెబ్బలాట కొచ్చే ఆంధ్రులున్నారు. తెలుగుమాటలు అయినకాడికి దొరకపుచ్చుకుని అందులో హిందూస్తానీ సంగతులు వేసినా, అవికూడా ఆ తెలుగు మాటల గర్భంలోంచి పుట్టే ఆంధ్ర (కాదు, కర్ణాట) గానమేట. తెలుగుమాటలు పుచ్చుకుని వాటిల్లో ఇంగ్లీషు గానసంగతులు రంగరించి పాడినా అది కూడా తెలుగుమాటల్లోంచి ఉద్భవించిన కర్ణాటగానం అవుతుందేమో, కాదో, అన్నారు కొందరు. తెలుగువాళ్లగానం అంటే తెలుగుమాటలకి జోడించిన అడ్డమైన నాదకోలాహల విశేషాలూనా, లేక జాతికిమాత్రమే చెందిన, తెలుగువాళ్ల ప్రత్యేక సంప్రదాయం (అసలు ఉంటే మాటే!) తెలిపే నాదాలసంపుటీమా! చాలామంది ఉద్దేశప్రకారం, తెలుగువాళ్లగానం అంటే తెలుగుమాటల మధ్య దాగుడుమూచ్చిలాడుతూ ఆమాటల్ని కొత్తవాళ్లకి బోధపడకుండా, పాతవాళ్లకి బాధకలిగించే

నేర్పుతో, గాత్రప్రజ్ఞావిశేషాలు గల భూనరు డెవడైనా సరే చేసేటటువంటి చప్పుడు సరంజామా అని. పాటకచేరీలనే వాటిల్లో ఇల్లానే తేల్తుంది. అక్కడ బయల్దేరే సందేహాలు కొన్ని ఇస్తాను:

పాటకచేరీల్లో కొందరు పాడడానికి వంతపుచ్చుకుంటే, పాడుతూన్న పాట సభవారు మానెయ్యమన్నప్పుడు మానడానికి మరోయాభై పుచ్చుకుంటారట! పాటకచేరీల్లో త్యాగరాజునిష్కామభక్తికి చోటులేదుగనక, త్యాగరాజు కీర్తన పాడడం మంచిదా, మహాభోగరాజు జావళీలు పాడడం మంచిదా? పాటకచేరీలు గానశాస్త్రపండితులకా, మామూలుగా బతుకుతున్న ఆంధ్రజనులకా? తెలుగుశిశువుల్ని, పశువుల్ని కూడా ఆకర్షించవలసిన కర్ణాటగానం మనుష్యుల్ని అక్కణ్ణించి తరిమేసేరకంగా ఉంటూన్నప్పుడు, విశ్రమించేవాళ్లు మనుష్యులా పశువులా అనే ప్రశ్నకి ఎడంలేదుగనక, అది గానమా, లేకపోతే గోలానూ కర్రపిడిరణగొణధ్వనా? పాటకచేరీకి వెళ్లి నాదసౌఖ్యం అనుభవించడానికి మనిషి ఒకటికి ఎన్ని వేల రకాల సరిగమలు కంఠతా పట్టాలి? బతుకుతున్న జనంతో కూడిన సభ మొదట పాడే గాయకుడు తను చిన్నప్పణ్ణించీ నేర్చుకున్న గానశాస్త్రసంగతులూ, వాటి ప్రస్తారాలతో జనించే పిల్లిమంత్రపు పేచీలూ తెచ్చి యథాక్రమంతో సభ నెత్తిమీద వడ్డించి శ్రోతల్లో గానాభిరుచి లేదనుకోడం న్యాయమా? గానం గాత్రానికి సంబంధించిందా, మాట్లాడే దినుసా? మరికొందరు

గాత్రం ఎక్కడో పారేసివచ్చి పెదిమల్తో చాలా గానం
మాట్లాడి కోపంగా చక్కాపోతారేం? కీర్తనమాటలకి అర్థం
తెలియకపోయినా పాడేవాడు హృదయగానం వినిపిస్తున్నాడు
అనుకునే తెలుగువాడికి హృదయం ఉందా? పాటకచేరీల్లో
మద్దెలవాడికీ పాడేవాడికీ దారుణవైరం అవడంచేత ఒకడు
గొఱ్ఱెపొట్టేలులాగు రెండోవాడికేసి చూస్తూన్నప్పుడు,
ఆ రెండోవాడు కోడిపుంజులాగ మొదటివాడికేసి చూస్తూ
న్నప్పుడు, జనం వెళ్ళి వాళ్ళని విడదియ్యడం న్యాయం అవునా
కాదా? లేకపోతే అంతపనీ చూస్తూఊరుకోడం మంచిదా?
గానం వినాలిగనక కళ్ళు మూసుగోడం మంచిదా, అప్పుడు
తలకూడా వంచుగుంటే తప్పా? మద్దెలపనివాడికి ఛాన్సు ఇచ్చి
నప్పుడు ప్రాణం బిగపెట్టుగుని పావుగంట విని వాడు పూర్తి
చెయ్యగానే ఒకప్పుడూ, పొరపాట్న కాస్తముందే ఒకప్పుడూ
చప్పట్లుకొట్టడం ఎందుకు అని అడగ్గా 'అయిపోయిందిగనక,
అమ్మయ్య' అని ఒకపామరుడు సమాధానం చెప్పినమీదట
కర్ణాటగానశాస్త్రి దుఃఖించడం అవసరమా? త్యాగరాజ
కీర్తన పాడినప్పుడు 'త్యాగరాజ' అనేమాట చివరకి వినిపించ
గానే చాలామంది 'హాహా' అంటారు, ఏమని ఒకర్ని అడగ్గా
అన్నిమాటలు ఆ పాడేఅబ్బి రెట్టించిరెట్టించి నోటితో అనేసినా,
వొట్టెట్టినట్టు ఒక్కముక్కైనా తెలియలేదు, అతని ధర్మమా
అని ఆ 'త్యాగరాజ' అనే మాటమాత్రం బోధపడింది, ఆప
శంగా 'హా' అన్నాను-అన్నారు. ఇంకోఆయన: నేనూ అప్పుడు

'హా' అన్నాను. త్యాగరాజు తన కర్మవల్ల పాడుకున్న పాటల్లో ఉండే మాటలు పట్టుకొచ్చి, ఆనాడే ఆపాటూ శాగా వచ్చడి చేసి చేసి, పోనీ అప్పటికో ఒకసారైనా వాటిని 'వదిలి పెడుతున్నాడు' గదా, త్యాగరాజు అంటే అదేకగా, తద్వారా గాయకుడుకూడా త్యాగరాజేకదా అన్నాడు. వీరిద్దరికీ ట్రాక్ట్రులో బహుమతీ ఇవ్వాలా వద్దా? నగుమోము-కీర్తన పాడే అబ్బాయి ఏడుపుమొహం పెట్టి ప్రారంభించగానే కీర్తనసౌఖ్యం కొలవడానికి దారేది? ఎందుకు పిశలవలె బూదియ్యావు-అంటూ వినబడే కీర్తనయొక్క భాష కేసి చూడకుండా విని ఎంతమంది తెలుగువాళ్లు ఏమాత్రం బాధపడరు? చుక్కలు గాయని గే-రేటప్పుడు పాడేవాని మొహంచూసి గానరసం ఒలికేటందుకు గాను మొహం తుమ్మల్లో పొద్దుపొడిచినట్లైనా ఉండవలసింది! వైశాఖోత్-శవ, దశదిన, కర్మలుదయింప-అనే కీర్తనలో కర్మవశంచేత మాటలు తెలిసినవాడు ఎవరి పదోనాడు వినుగులు పుడతా అంటే ఏమంత నేరం!

వివిధరాగాల సాయంతో వివిధరోగాలు కుదర్చడానికి యత్నించేసే దేశాలున్నాయి. అటువంటి వైద్యగ్రంథం ఒకటి తయారుచెయ్యడానికి ప్రయోగాలు చేస్తున్నారు. కొన్ని కొన్ని గానశాస్త్ర ప్రయోగాలు చేస్తే రోగాలు పుడతాయి కూడానూ! ఒక పెద్దభవనం కట్టడానికి ఉపయోగించిన రాళ్లవల్ల కలిగే బ్రహ్మాండప్రతినాదం ఏశ్రుతిలో ఉందో కనిపెట్టి ఆశ్రుతిలోనే ఫిడేలుగాని వీణగాని వాయించి, ఆభవనాన్ని ఊగిన

లాడించి పడగొట్టగలిగినవాళ్లు ఈ కాలంలోనూ ఉన్నారు. ఒకనగరాన్ని కూడా ఊగించి వెయ్యొచ్చునని వాళ్ల ఉద్దేశం. ఆరీతిగా, జీవంలేదని మనం ఎంచుతూన్నవాటినే రంజింపచేసే గానం భూమిమీద నేటికూడా ఉందని మనం తెలుసుగుంటూన్నప్పుడు, తెలుగువాళ్ల పాటకచేరీలు-త్యాగరాజుకర్ణాటగానాన్ని తెలుగుమాటల్లో బంధించి ఇచ్చిపోయాడుగనక-తెలుగు జనాన్నైనా రంజింపజెయ్యాలా, వినేవాళ్లకి గానంఅంటే తెలియదు అంటూ కూచోవాలా? గానం తక్షణం రంజింపజేస్తుందేకాని, ఎవడికీ తెలియదుగా?' తెలుగువాడి హృదయాన్ని—వాడు మూర్ఖుడైనాసరే పశువైనాసరే—ఆకర్షించలేని గానం కర్ణాటగానం అయితే కావచ్చుగాని, తెలుగుగానం కాదు. గానాభిరుచి మానవుడికి లేదనకూడదు. గానం జీవులకి స్వభావం. నాకు గానం అంటే చాలా అభిరుచి అని చెప్పుగున్నా ఎబ్బెట్టుగానే వినపడుతుంది, ఎవరికి కాదు? తల్లిజోలపాటకి నిద్రపోయిననాటినించీ మానవవ్యక్తికి గానాభిరుచి ఉంటుంది. అందులో లోటుండదు. కొండంత త్యాగరాజు అందరికీ ఉన్నాడు, తెలుగువాళ్ళకి మరీదగ్గిర ఉన్నాడు. ఎవరెవరి గానశాస్త్రానికి త్యాగరాజు మాటలు సరిపోతాయో తక్కినవాళ్లు చూసుకుంటారు, త్యాగరాజు మాటలకి 'ఇంగితమెరిగిన సంగీతం' ఏమిటేమిటో చూసుగుని తెలుగుజనాన్ని ఆకర్షించుగోడమే తెలుగువాళ్లు చూసుకోవాలి. సార్థక

గానంతో కూడి హృద్యమైన తెలుగు మాటల్ని రక్షించవలి సిందండోయ్ అంటూ తెలుగువాళ్లు ఇతరుల్ని అడగడం హెచ్చరికగాదు, ధర్మంకాదు, న్యాయంకాదు. కుదోర్ని కాదు సరిగదా పరమాత్ముణ్ణియినా సరే "అడిగి, సుఖం ఎవరనుభవించారు. పరమాత్ముడికే దయపుట్టాలిగాని!" అన్న మాటలుకూడా త్యాగరాజుమాటలే!

సంపూర్ణం

భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారి గ్రంథాలు

వెల : దేనికదే ఒకరూపాయి

సిద్ధముగ ఉన్నవి.

ఇప్పుడు
గునగునపెళ్ళి
పెళ్ళి ట్రయినింగు
రెండు రెళ్ళు
అప్పుడు
కాలక్షేపం (1)
కాలక్షేపం (2)
అన్నీ తగాదాలే
అవును
నిజం
మాటవరస

సిద్ధముగ ఉన్నవి.

మేజువాణి
మన తెలుగు
లోకోభిన్నరుచిః
తసలో
మాయలమాలోకం

అచ్చు అవుతున్నవి

కాలమహిమ
మృచ్ఛకటిక
ముద్రారాక్షసం
చంద్రహాసికి
ప్రణయరంగం

త్యాగరాజు ఆత్మవిచారం డెమ్మీ 272 పేజీలు 3-8-0

పబ్లిషర్సు: అద్దేపల్లి అండ్ కో
సరస్వతీ పవర్ ప్రెస్
రాజమహేంద్రవరము